

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิง
คุณหญิง วรรณาวรวิทย์พิศาล จ.ช., จ.ม.

ณ วัดเทพศิรินทราวาส

๑๔ มีนาคม ๒๕๒๖

2486

อนุสรณ์

งานพระราชทานเพลิง
คุณหญิง วรรณาวรวิทย์พิศาล จ.ช.,จ.ม.

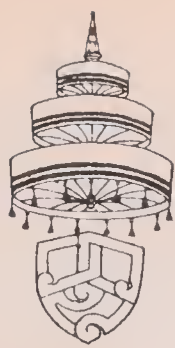
ณ วัดเทพศิรินทราวาส

๑๙ มีนาคม ๒๕๒๖

๒๙ กรกฎาคม ๒๔๓๙ - ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕

อนุสรณ์

อาตมภาพได้อยู่ใกล้ชิดกับการถึงอนิจกรรมของคุณหญิงวรรณา วรวิทศิศาล ปาลคม เห็นชัดต่อหน้าต่อตาว่า ท่านละโลกนี้ไปอย่างเทียนดับเพราะหมดเชื้อ ไม่ได้แสดงอาการวิปริตอย่างเขาอื่นทั้งหลาย ที่มักมีอาการทุรนทุราย กระสับกระส่าย ชวนให้เกิดความสงสารแก่ลูกหลานญาติมิตร เพิ่มความโศกในคราวจะจากไปสู่ปรโลกอีกไม่น้อย.

จึงขอกล่าวสรรเสริญอาการถึงอนิจกรรมของคุณหญิงวรรณา วรวิทศิศาล ปาลคม เพื่อเป็นแบบอย่างเตือนใจประชาชนทั้งหลายว่า ท่านมีอาการตายดี อย่างนักปฏิบัติ, ตายในขณะดี คือหลังร่วมยินดีในสมณศักดิ์ชั้นใหม่ ของพระเทพสังวรญาณ ที่ท่านเคารพนับถือ, ตายในสถานดี คือพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส.

เกือบจะไม่ต้องอุทิศกุศลเพิ่มเติมให้ท่านถึงสันติสุขในสัมปรายภพตามธรรมดาของญาติมิตร เพราะอาการถึงอนิจกรรมของท่านเป็นสุปฏิบัติสมบูรณ์รับรองอยู่แล้ว.

ขอเจริญพร

สมเด็จพระญาณสังวร.

วัดบวรนิเวศวิหาร กทม.

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖

พระดำรัส

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ)

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

ที่พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส

๕ ธันวาคม ๒๕๒๕

แถลง

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระราชสังวรญาณ (สนิท ถิรสินิทฺโธ) วัดศีลขันธาราม อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระเทพสังวรญาณ อาศัยพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาสเป็นสถานที่รับแขก เพราะท่านเคยอยู่ในสำนักนี้มาก่อน อาตมาได้มาถวายความยินดีกับท่านแล้ว ออกมานั่งเก้าอี้ที่เจ้าภาพจัดเตรียมพ้นจากอาสนสงฆ์เพื่อสะดวกแก่คฤหัสถ์มาเคารพ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ได้มาเพื่อถวายสักการะแก่พระเทพสังวรญาณด้วยเช่นกัน เมื่อมาพบกับอาตมา ก็แสดงความยินดี ถวายดอกบัวฝรั่งพร้อมธูปเทียน ได้ชี้แจงถึงเหตุที่ไม่ได้ร่วมงานฉลองอายุน้องชายตามที่รับอาราธนาไว้ เพราะต้องเดินทางไปต่างประเทศ คุณหญิงหมอบก้มหน้ารับทราบอยู่เบื้องหน้า ห่างจากเก้าอี้ที่นั่งราวศอกเศษ เมื่อรับทราบเรื่องราวดีแล้ว มีเสียงออกจากลำคอท่าน ๒ ครั้ง ก็ฟุบหน้าลง ญาติมิตรผู้อยู่ใกล้เข้าประคองด้วยคิดว่าเป็นลม ต่างนวดเฟ้นให้ท่านเอนตัวลงนอน ต่อมาประมาณ ๕ นาที ผู้มีความรู้การพยาบาลแนบหูลงฟังที่หัวใจ ปรากฏว่าหยุดเต้นแล้ว ต่างตกตะลึง เพราะไม่มีอาการไหวติงอย่างไรเลย เหมือนนอนหลับอย่างสบายธรรมดา เมื่อบุตรธิดาทราบเรื่อง ต่างเศร้าโศกกันเป็นธรรมดา ในขณะรอการนำศพสู่สุสาน

พระเทพสังวรญาณ ได้ขอประทานโอวาทเพื่อระงับความโศก มีใจความตามที่บันทึกไว้ดังนี้

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ได้มาร่วมแสดงมุทิตาจิตต่อท่านเจ้าคุณ พระเทพสังวรญาณ แล้วได้ถึงแก่กรรมอย่างสงบท่ามกลางญาติมิตร ภิกษุสามเณร ภายในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ชวนให้ญาติมิตรเห็นจริงจังในธรรมดาของชีวิต ใครฝ่าฝืนไม่ได้ คล้ายๆ กับว่าชีวิตของคนเรามันเหมือนกับลมหายใจ ที่หายใจเข้า หายใจออก หายใจเข้าเรามักจะชอบ พอหายใจออกเราจะไม่ชอบนั้นไม่ได้ เป็นธรรมดา การเกิด การตาย มีประจำอยู่กับชีวิต ขนาดพระพุทธเจ้าก็ยังอยู่ไม่ได้ แม้จะเป็นคนวิเศษขนาดไหนก็ตาม ยังอยู่ไม่ได้ เมื่อมีการเกิดก็ต้องมีตายในที่สุด เท่ากับว่ามีต้นแล้วก็มีปลาย ให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูว่า คุณหญิงได้บำเพ็ญคุณงามความดีทางพระพุทธศาสนาไว้มาก จนกระทั่งนุ่งขาวห่มขาว มีใจมั่นคงที่จะประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างนี้ ก็ยังหนีความตายไม่พ้น อันเรื่องความตายนี้ ไม่ว่าใครเกิดมาแล้วก็ต้องตาย คงเดินตามรอยคุณหญิงทั้งหมดไม่ต้องมีใครแช่ง แช่งหรือไม่แช่งเหมือนกันทั้งนั้น ข้อสำคัญก็ควรจะระมัดระวังเตรียมพร้อมอยู่เสมอ คือว่าจะตายเมื่อไร อย่างไร ที่ไหน อย่างคุณหญิงท่านก็ไม่ได้นึกว่าจะมาถึงแก่กรรมท่ามกลางพระอุโบสถ ญาติมิตร ท่ามกลางภิกษุสามเณรเช่นนี้ รู้สึกว่าเป็นมิ่งขวัญในชีวิตของท่านอย่างหนึ่งเหมือนกัน เท่าที่ได้ทราบถึงอัธยาศัยของท่าน ท่านก็ติดสอยห้อยตามการประพฤติปฏิบัติธรรมในวัดเทพศิรินทราวาสมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมแล้ว ควรสันนิษฐานว่าท่านได้มาสู่วัดเทพฯ เฉพาะวันนี้ท่านมาด้วยน้ำใจเป็นกุศล น้ำใจเป็นบุญอยากจะมาแสดงความดีอกดีใจร่วมกับท่านเจ้าคุณด้วย อีกประการหนึ่งที่พบอาตมา ๆ ก็เลยชี้แจงให้ท่านฟังถึงเรื่องว่า ๔–๕ เดือนมาแล้ว น้องชายทำบุญอายุได้รับนิมนต์ไว้ อาตมาก็รับไว้ว่าจะไปฉลองศรัทธา เผอิญถึงกำหนดต้องเดินทางไปต่างประเทศเสียก่อน ถึงวันงานก็เลยขาดไป เมื่อมาพบท่านที่นี่ก็เลยมาเล่าให้ท่านฟังถึงความจำเป็นดังนี้ แต่จะเนื่องด้วยว่าท่านจะดีใจมากตื่นเต้นมาก หรือด้วยประการใดก็ตาม เลยทำให้ท่านหมดลมไปด้วยความสงบทันที ญาติมิตร ลูกหลาน จะเศร้าโศกแค่ไหน เพียงไรก็ไม่ทำให้ท่านฟื้นได้ หรือจะดีอกดีใจอย่างไรก็ตาม ท่านก็ฟื้นไม่ได้ เรื่องนี้เคยได้กับอาตมาเองมาแล้วว่า ความแก่ ความพลัดพรากจากท่านผู้เป็นที่รักนับถือ คือเสด็จฯ พระอุปัชฌาย์ ความโศกเกิดขึ้นพอนึกขึ้นมาก็จุกอยู่แค่คอหอย แต่มันจะโศกเสียใจอย่างไรก็ปล่อยให้แสดงออกมาอย่าไปฝืนใจ จะทำให้แน่นหน้า

อกมากขึ้น จะร้องไห้ก็ร้องไป พอสักประเดี๋ยวก็พอจะห้ามความโศกไปเป็นครั้งคราว อันนี้ก็เป็นหลักธรรมดา จะดีใจก็เป็นธรรมดา เสียใจก็ธรรมดา เกิดตายก็ธรรมดา ดังนี้ก็ขอให้ทุกท่านได้สำนึกไว้ว่าคุณหญิงท่านทำตัวอย่างให้เห็น ให้ลูกหลานญาติมิตรพี่น้องเห็นว่าชีวิตนี้มันไม่แน่ ใครจะไปนึกว่าฉันยังไม่ตาย ฉันยังไม่หมดลม ฉันจะทำโน่นทำนี่เสียก่อนเป็นไม่สมความประสงค์เลย เรื่องความตายนี้อยู่นอกเหนือความปรารถนาของตน ไม่ได้อยู่ในอำนาจของใคร มันเป็นหลักธรรมดา จะถึงเมื่อไรก็ไม่รู้ ทุกคนไม่มีใครรู้แม้จะมีหมอวิเศษแค่ไหน คำนวณดวงชะตาต่าง ๆ ไม่รู้แน่นอน แต่ก็มีข้อหนึ่งที่พระพุทธเจ้าสอนให้เราพิจารณาอยู่เสมอว่าเราจะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่มีใครพ้นความตายไปได้ เหมือนกับเราเกิดมาแล้วก็ต้องมีความเจ็บ แก่ และตายในที่สุด เหมือนกันหมดทั้งนั้น พระพุทธเจ้าสอนไว้อย่างนี้ การคิดต่อสู้ ไม่ให้เจ็บไม่ให้แก่ไม่ได้ เพราะเป็นหลักธรรมดา แต่ท่านผู้สอนให้รู้เท่าทันตามธรรมดาตามธรรมชาติ มีอยู่เป็นอยู่อย่างไร เมื่อมีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันถึงเหตุการณ์อย่างว่าแล้ว ก็จะทำให้เราเศร้าโศกเสียใจน้อยลง หรืออาจจะเฉย ๆ ก็ได้

ในการที่อาตมภาพชี้แจงมานี้ก็เพราะเท่าที่ได้เคยประพฤติปฏิบัติมาบ้างในฐานะที่เป็นพระบวชอยู่ในพุทธศาสนา แล้วก็ได้ประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่บ้าง พอเป็นเครื่องเตือนสติ เตือนใจถึงการพลัดพรากจากท่านผู้เป็นที่รักยิ่ง ที่เคารพนับถือให้เบาบางได้บ้าง เมื่อมีสติรู้ได้ดังนี้แล้ว เราก็ต้องเตือนตัว เตรียมตัวอยู่เสมอว่าเราจะต้องพบเหตุอันนี้สักคราวหนึ่งเสมอไป เพื่อให้เราเตรียมตัวไว้ จะได้ทำความรู้สึกไว้ว่าเราเกิดมาแล้วก็จะต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย เหมือนกันหมดทั้งนั้น และการตายนี้ก็ไม่เลือกที่ ไม่เลือกสถานที่ ไม่เลือกอายุ ไม่เลือกเวลา เหมือนความตายอยู่แค่จมูกเท่านั้น ลองสังเกตดูซิว่าถ้าเราหายใจเข้าอย่างเดียว แล้วไม่หายใจออก ก็ตาย หายใจออกอย่างเดียวไม่หายใจเข้าก็ตายอีก เพราะความตายอยู่แค่จมูก แต่ว่านิสัยคนเรามักเห็นแก่ตัวที่จะไม่ชอบจากคนที่รัก ที่ชอบใจไปเสียเร็ว ๆ นี่ก็เป็นธรรมดา ดังนั้นเมื่อเราเชื่อเคารพพระพุทธเจ้า ๆ สอนไว้อย่างไร ก็พยายามที่จะประพฤติปฏิบัติตามบ้าง ยิ่งเวลานี้บ้านเมืองลำบาก การทำมาหากินก็เดือดร้อน และเบียดเบียนกันอีกด้วย ถ้าเราจะหาความเดือดร้อนใจข้างนอก เช่น

การพลัดพรากเข้ามาอีก มันก็ไม่เหมาะ นั่นก็ขอให้ทุกท่านได้นึกดูให้สมกับเป็นชาวพุทธ ว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจนั้นเป็นธรรมดา การเศร้าโศกเสียใจก็เป็นธรรมดา แต่ว่าเมื่อพลัดพรากของรัก ก็เป็นธรรมดาอีกไม่ต้อง เศร้าโศกเสียดาย ขอเราเศร้าโศกเสียดายด้วยมีสติ อย่าหลงเศร้าโศกเสียดายจนเกินไป เราจะทำอะไรไม่ถูก ให้ทุกคนดูคุณหญิงไว้เป็นตัวอย่าง เมื่อท่านทำตัวอย่างให้เห็นว่าชีวิตนี้ไม่แน่นอน ไม่เลือกสถานที่ ไม่เลือกเวลา ให้นึกเลยว่า ท่านได้มาในสถานที่ที่ท่านได้ศรัทธาเลื่อมใส มาในวันอันเป็นสิริมงคล มาด้วยน้ำใจงาม ปลาบปลื้มเบิกบานต่อการเลื่อนสมณศักดิ์ของท่านเจ้าคุณ ก็เท่ากับว่าเป็นแนวทางอีกอันหนึ่งเหมือนกับที่จะแสดงให้เห็นว่าพลังใจท่านบริสุทธิ์ผ่องใส พลังใจเป็นบุญกุศลอยู่แล้ว อันนี้ทางพระศาสนาก็วางเป็นระเบียบไว้สำหรับทบทวนว่า เมื่อใจเรามีสุคติไปในทางที่ดี ถ้ามีใจเศร้าหมองเหี้ยมโหดดุร้าย ก็ตกระกำลำบาก ไม่ว่าจะทำอะไร เมื่อถึงแก่กรรมไปแล้ว ความเศร้าหมองก็พาไปสู่ความลำบากเดือดร้อน

แบบคุณหญิงนี้ชวนให้สันนิษฐานได้ว่า ท่านกำลังเบิกบานใจเป็นบุญเป็นกุศลเข้ามาในพระอุโบสถที่ท่านเคยเข้ามารับศีลฟังเทศน์เป็นประจำอยู่แล้ว วันนี้โดยเฉพาะก็เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาของในหลวง และก็เป็นวันที่พระภิกษุที่ท่านเคารพนับถือได้เลื่อนสมณศักดิ์ ก็ชวนให้ใจท่านเบิกบาน ท่านจึงได้จากลูกหลานไปด้วยความปลาบปลื้มเบิกบานในน้ำใจ ในบุญกุศล ขอให้ญาติมิตร ลูกหลาน ชาวพุทธทั้งหลายจงมีสติดับความทุกข์โศกของตน ๆ เสียบ้างด้วยวิธีปลงใจว่า ท่านไปสบายแล้ว ท่านไปดีแล้ว ท่านหมดทุกข์ยากลำบากในโลกนี้ไปแล้ว ขอให้ทุกท่านร่วมใจอุทิศส่วนที่เป็นบุญเป็นกุศล ได้ประพฤติปฏิบัติมานั้น ได้ช่วยสนับสนุนขอให้ท่านเดินไปสู่สุคติสมความปรารถนาที่ท่านได้ตั้งปรารถนาไว้แล้วร่วมกัน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วก็เท่ากับว่า เราได้แสดงคุณงามความดีของตน ๆ ต่อการสิ้นชีวิตของคุณหญิง ไม่ใช่จะแสดงความยินดีเฉพาะแต่ท่านเจ้าคุณที่ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์เท่านั้น นิสัยชาวพุทธต้องเชื่อพระพุทธเจ้า แล้วปฏิบัติตามจึงจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธอย่างแท้จริง เรามักจะได้พบเห็นแต่ชาวพุทธปลอม คือชอบทำตัวตรงข้ามกับที่ท่านสอนหรือทำตามย่อหย่อน แล้วมาทวงเอาบุญกุศลเมื่อมาพร้อมเพรียงกันอยู่ในบริเวณวัดนี้ อาตมาเล่า

ของจริงให้ฟัง จะเศร้าโศกเสียใจ หรือดีอกดีใจ ท่านก็ไม่ฟื้น ก็ควรพิจารณาดูว่าท่านได้ถึงมรณกรรมไปแล้ว อายุตั้ง ๘๖ ท่านได้ชมโลกมา ๘๐ กว่าปี ถ้าเรามีอายุยืนเท่ากับท่านก็นับว่าได้เห็นโลกมามาก มีโอกาสทำบุญมาก หรืออาจจะมีโอกาสทำบาปได้มากเหมือนกัน ถ้าเราใช้ชีวิตไปในทางที่ดีก็เหมือนกับเราทำบุญได้มาก มีอายุยืนก็จะทำบุญได้มาก ถ้าเรานิสัยใจคอไม่ดี ก็เท่ากับว่ามีอายุยืนเพื่อทำบาปได้มาก ไม่ได้ความเลย เมื่อเรามีชีวิตอยู่แค่ไหน ก็ต้องพยายามใช้ชีวิตที่เป็นอยู่นี้สร้างแต่ความดี เมื่อเราสร้างก็เท่ากับเราช่วยตัวเราเอง หรือเราเตรียมตัวเพื่อจะจากโลกนี้ไป ในขณะที่ทำความดีเสมอ เหมือนคุณหญิงที่ท่านจากไป เท่ากับเวลาที่ท่านเสวยอารมณ์ มีแต่สิ่งที่ท่านปรารถนาทั้งนั้น เท่าที่อาตมาปรารภมานี้ บางทีก็กลายเป็นว่าพูดได้ แต่ทำยากจริง ๆ เพราะการจะพิจารณาในเรื่องการไม่ให้เศร้าโศกในเมื่อคนเคารพนับถือพลัดพรากจากไป ห้ามไม่ได้ แต่ก็ไม่ได้ห้าม แต่สนับสนุนว่าถ้าอยากร้องไห้ก็ร้อง แต่ความเป็นจริงแล้วควรพิจารณาชีวิตของท่านผู้เป็นที่เคารพนับถือโดยเฉพาะเป็นบิดามารดา ว่าท่านดำรงชีวิตมาถึงบ่านนี้ ท่านทรงคุณงามความดีอะไรเอาไว้บ้าง เราเป็นลูกหลาน เป็นผู้ที่เคารพนับถือ ก็ควรจะเรียนฝึกฝน อบรม ดูชีวิตท่านเป็นตัวอย่าง อะไรที่เป็นความดี เราก็ควรจะประพฤติปฏิบัติตาม ถ้าเราประพฤติปฏิบัติตามก็เท่ากับสืบต่อมรดกความดีของท่านไว้ อันนี้แหละนับว่าเป็นความดีอย่างมาก หากท่านผู้ล่วงลับจะทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว ท่านคงอนุโมทนาว่า ลูกหลานเป็นคนกตัญญูกตเวทีแท้ การกตัญญูกตเวทีไม่ใช่การทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วันเท่านั้น แต่การที่จะเป็นคนกตัญญูกตเวทีนั้น ต้องสืบต่อคุณงามความดีของปู่ย่าตายายไว้ เหมือนเป็นมรดกไม่ใช่สืบต่อแต่ทรัพย์สินเงินทอง ไม่เป็นความดีมั่นคงแท้ สู้คุณงามความดีที่ท่านปฏิบัติแล้วไม่ได้ ท่านเคยปฏิบัติอย่างไรแล้วชีวิตท่านมีความสุข ความเจริญอย่างไร เราเป็นลูกเป็นหลานก็ควรสืบต่อมรดกของท่านไว้อย่างนี้แล้ว ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีน้ำใจกตัญญู ที่ทางพระพุทธศาสนายกย่องสรรเสริญ

ที่สุดนี้ ขอให้ญาติโยมทุกคน จงสำรวมใจแผ่กุศลเหมือนอย่างที่อาตมาชี้แจงไว้ เพื่อให้คุณหญิงท่านได้ดำเนินชีวิตของท่านไปสู่สุคติสวรรค์ด้วยความสุข ความเจริญตลอดไป

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๑๕๘๒๗ **สำนักพระราชวัง**

๖ ธันวาคม ๒๕๒๕

คุณหญิงวรวิทยพิศาล (วรรณา นิโลดม) จ.ช. อายุ ๘๗ ปี ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย ณ พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร เมื่อวันอาทิตย์ ที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๙.๐๐ น.

วันจันทร์ ที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๘.๐๐ น. พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยหีบเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาจารุภัสรส์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบก้านแย่งประกอบศพ.

ประถมรัตน์/พิมพ์/ [signature] /ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ คุณหญิงวรวิทยพิศาล เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

[signature]

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่ ๑๔๕๑

(แบบ ค.)

สำนักพระราชวัง

17 กุมภาพันธ์ 2526

พระราชทานเพลิงศพ คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) จ.ช. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส (เมรุด้านใต้) กรุงเทพมหานคร

วันจันทร์ ที่ 14 มีนาคม 2526 เวลา 17.00 น. พระราชทานเพลิง.

บุญสม พิมพ์.

ชิสา. ทาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ คุณหญิงวรวิทย์พิศาล เพื่อทราบ
	เครื่องพระราชทานเพลิงและเจ้าพนักงานผู้เชิญมานี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่งโดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

ประวัติคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล

- ชื่อตัว วรรณา สกุลเดิม เมนะเศวต
- เกิดวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๙
  ตรงกับวันพุธ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ปีวอก
- ถึงแก่อนิจกรรม ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕
  ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส เวลา ๑๙.๐๐ น.
- ภูมิลำเนาเดิม บ้านเลขที่ ๒ ถนนพะเนียง
  หลังวัดโสมนัสวิหาร นางเลิ้ง จ. พระนคร
- ชื่อบิดา หลวงสมาหารสรรพกิจ (เชิด เมนะเศวต)
- ชื่อมารดา นางพวง สมาหารสรรพกิจ
- พี่น้องร่วมบิดามารดา มี ๒ คน คือ วรรณาพี่ ประสิทธิ์น้อง
  หลวงประสิทธิกลมัย
- การศึกษา โรงเรียนเสาวภาเดิม
- สมรสกับ พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม)
- บุตรธิดาที่ยังมีชีวิตอยู่
  วนิดา วิยดา วรวีร์ วรรณราย วธู สุวาณี และสีทันดร
- มีหลาน ๑๗ คน เหลน ๔ คน
- เป็นอุบาสิกา ณ วัดเขาไกรลาศ อ. หัวหิน จ. ประจวบคีรีขันธ์
  ตั้งแต่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๐๑ จนสิ้นชีวิต
  (พระยาวรวิทย์พิศาล ถึงแก่อนิจกรรม ๑๑ มิถุนายน ๒๕๐๑)
- ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์
  เบญจมาภรณ์ช้างเผือก ๕ ธันวาคม ๒๕๑๒
  จตุถาภรณ์ มงกุฎไทย ๕ ธันวาคม ๒๕๑๘
  จตุถาภรณ์ ช้างเผือก ๕ ธันวาคม ๒๕๒๑

- การบริจาคเพื่อการกุศล และสาธารณประโยชน์

สร้างพระพุทธรูป เป็นพระประธาน และโต๊ะหมู่บูชาสำหรับวัดต่างจังหวัด สร้างพระไตรปิฎก พร้อมตู้พระธรรม ให้การอุปสมบทและบรรพชา สร้างกุฏิที่พักอาศัยสงฆ์ ศาลาพักร้อน เมรุเผาศพ บ่อน้ำ ถนน ไฟฟ้า ห้องน้ำ ห้องส้วม ตั้งมูลนิธิภัตตาหารในวัด มูลนิธิ "วรวิทย์พิศาล" ที่มหามกุฎราชวิทยาลัย บำรุง ร.พ. พระมงกุฎเกล้า บำรุงโรงพยาบาลสงฆ์ ทอดกฐินและผ้าป่าเป็นประจำ ช่วยทหารชายแดน ให้ทุนการศึกษาแก่เด็กที่ขาดทุนทรัพย์ บริจาค Temporary pace maker แก่ ร.พ. พระมงกุฎเกล้า

ครั้งสุดท้ายแม้แต่เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว เครื่องกระตุ้นหัวใจในร่างกายของคุณแม่ยังได้นำออกจากร่างกายเพื่อบริจาคแก่ ร.พ. พระมงกุฎเกล้า เป็นการกุศลอีกด้วย

ลูกทุกคนขอกราบขอบพระคุณ

- คุณหมอประณต โพธิทัต ซึ่งเป็นหมอประจำตัวของคุณแม่มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐ จนสิ้นชีวิต และท้ายสุดยังได้กรุณาไปตรวจรับรองการสิ้นชีวิตของคุณแม่ ณ ศาลา จารุภัสสร์ วัดเทพศิรินทราวาส
- คุณหมอประพัทธ์ ปักธงไชย ซึ่งเป็นผู้ดูแลคุณแม่เกี่ยวกับเรื่องกระดูก
- คุณหมอประวิชช์ ตันประเสริฐ ผู้คอยรักษาคุณแม่เกี่ยวกับโรคหัวใจมาโดยตลอดจนกระทั่งวันสิ้นชีวิต คุณหมอประวิชช์ พร้อมกับคุณหมอประสาท เหล่าถาวร ผู้ซึ่งได้กรุณาจัดการเรื่องศัลยกรรมนำเครื่องกระตุ้นหัวใจออกจากร่างกายคุณแม่เพื่อนำไปบริจาคเป็นการกุศลต่อไป
- แพทย์หญิงบังอร อุณหนันท์ ที่ได้กรุณาทำปฐมพยาบาลในพระอุโบสถ ตลอดจนบรรดาท่านทั้งหลายที่ได้กรุณาช่วยปฏิบัติประคับประคอง
- เจ้าประคุณพระราชปัญญาโกศล และท่านพระครูพิเศษสรวุฒิได้กรุณาเป็นธุระ และให้ความเมตตาอนุเคราะห์ตลอดเวลาบำเพ็ญกุศลจนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ

เจ้าภาพสวดพระอภิธรรม

๖ ธ.ค. ๒๕ เจ้าประคุณพระเทพสังวรญาณ (วัดศีลขันธาราม)
พระครูโสภิตอาวาสวัตร (วัดราชาธิวาส)
๗ ธ.ค. ๒๕ หลวงประสิทธิกลมัย และครอบครัว
๘ ธ.ค. ๒๕ ลูกและหลาน
๙ ธ.ค. ๒๕ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาค และโรงเรียนไตรมิตรวิทยาลัย
๑๐ ธ.ค. ๒๕ คุณวัลลภ ลิ้มปีติ และครอบครัว
พระครูวิเศษสรวุฒิ (วัดเทพศิรินทราวาส)
หลานและเหลน (แอ๊ะ แอ๋ว มาร์ค นก)
๑๑ ธ.ค. ๒๕ หลานและเหลน (ต๊อด ต๋อย นุกนิก)
บ้านเทเวศร์
พระมหาสมพร (วัดเขาไกรลาศ)
๑๒ ธ.ค. ๒๕ พระอธิการโสภณ สุนทโร (วัดราษฎร์บำรุงไสค้าน)
พระครูคุณสารสาทร (วัดอาวุธวิกสิตาราม)
พระครูอรรถธรรมรส (วัดมหิสสราราม)
วิศวจุฬารุ่น ๘๖
๑๗ ธ.ค. ๒๕ ศิษย์เก่าเทพศิรินทร์ รุ่น ๘๑
๒๖ ธ.ค. ๒๕ กองจัดซื้อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค
๒ ม.ค. ๒๖ สถาบันแม่ชีไทย
๙ ม.ค. ๒๖ หลาน ๆ ธรรมสโรช
๑๖ ม.ค. ๒๖ คุณแผลง วิยดา พึงใจ สระวาสี และปราโมทย์ พิณธุรักษ์
๒๓ ม.ค. ๒๖ ลูกและหลาน
๑๓ มี.ค. ๒๖ ลูกและหลาน

เล่าเรื่องคุณแม่

ท่านเจ้าคุณธรรมจินดาภรณ์ (ปัจจุบันคือท่านเจ้าคุณพุทธพจน์ ฯ) ได้กรุณาเขียนคำนำในหนังสือที่จัดพิมพ์ ในการทำบุญวันเกิดครบ ๖ รอบปีของคุณแม่

"เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ครบรอบปี คุณหญิงพร้อมบุตรธิดา หลาน ๆ ร่วมกันบริจาคทรัพย์สร้างพระพุทธปฏิมาหน้าตักกว้าง ๒ ศอกคืบ แบบสุโขทัย นำไปถวายไว้ ณ อุโบสถสร้างใหม่วัดจังหุล จังหวัดนครศรีธรรมราช ซื้อกระเบื้องมุงหลังคาอุโบสถทั้งหมด ใน พ.ศ. ๒๕๑๒ คุณหญิงมีอายุครบ ๗๓ ปีเต็ม ได้บริจาคทรัพย์สร้างกุฏิเป็นตึกสองชั้นถาวรไว้ ณ วัดอาวุธวิกสิตาราม บุตรชายหญิงจึงปรารภจัดพิมพ์หนังสือธรรมบรรยายหรือธรรมเทศนาของพระเถรานุเถระที่ตนชอบพอนับถือ ขอฟังโอวาทคำสอนในข้อปฏิบัติ เพื่อได้อ่าน ได้ตริตรอง โยนิโส มนสิการ เสียแต่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะเมื่อตายไปแล้วคนอื่นจัดพิมพ์ในเวลานั้น ตนก็ไม่ได้อ่าน ท่านเจ้าคุณจึงเลื่อมใสเห็นดีด้วย จึงตั้งใจบรรยายธรรมเฉพาะคุณหญิง เพราะคุณหญิงสนใจใคร่รู้ปฏิบัติธรรมยั่งยืนมาด้วยดี และแจกให้แพร่หลายด้วยมุ่งให้เป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจในธรรมด้วยกัน ไม่ได้มุ่งจะโอ้อวดความดี แสดงว่าคุณหญิงไม่ประมาทในวันเวลาและชีวิต สิ่งใดควรจัดทำได้ก่อนหน้าความตาย ก็รีบจัดทำเสียให้เสร็จ ส่วนตายแล้วเป็นเรื่องของคนอื่นอยู่ภายหลัง ท่านเจ้าคุณได้ขออนุโมทนาสาธุ บุตรธิดา หลาน ๆ ของคุณหญิงที่ดำริจัดพิมพ์หนังสือรวบรวมข้อธรรมหรือธรรมเทศนา ซึ่งคณะบุตร ธิดาของคุณ หญิงได้ร่วมกัน จัดทำแจกเป็นที่ระลึกในวันเกิดนี้ ก็ชื่อว่าได้ให้น้ำอมฤตคือสิ่งที่ไม่ตายเป็นทาน ชื่อว่าชัยชนะการให้ทั้งหมด ตลอดถึงรสและการยินดีในพระบาลีมีความหมายว่า การให้ธรรมย่อมชนะเสียซึ่งการยินดีทั้งปวง การที่บุคคลมายินดีในพระธรรม ก็ย่อมจักพ้นทุกข์ทั้งสิ้น ท่านเจ้าคุณได้ขออนุโมทนา สาธุ บุตรธิดา หลานของคุณหญิงที่ดำริจัดพิมพ์หนังสือธรรมแจกให้คุณแม่ คุณย่า คุณยาย ได้อ่านตลอดถึง

เน้นประโยชน์แก่คนอื่น ทั้งรวมกำลังกาย กำลังวาจา กำลังใจ และกำลังทรัพย์กับคุณหญิง **ไม่มีผู้ใดขัดข้องคัดค้านในการบุญการกุศลของคุณหญิง** ซึ่งธรรมดาลูกหลานของคนอื่นไม่เป็นเช่นนี้"

ในงานทำบุญวันเกิดของคุณแม่ทุกครั้ง ท่านเจ้าคุณมักจะกล่าวยิ้ม ๆ กับคุณแม่ว่า "คุณหญิงมาทำบุญพร้อมหน้าลูกหลานทั้งหมด คุณหญิงไปไหนก็มีลูกหลานห้อมล้อมพร้อมเพรียงกันดีจริง น่าชื่นใจ" บรรดาลูกหลานจะทำบุญร่วมกับคุณแม่ทุกครั้งที่ท่านชักชวนบอกกล่าว ในใจของลูกทุกคนอยากจะเกิดเป็นลูกของคุณแม่อีก

ครั้งสุดท้ายที่คุณแม่ทำบุญครบรอบ ๘๔ ปี ท่านได้นิมนต์พระคุณเจ้าสมเด็จ ๔ วัดด้วยกัน มีวัดราชบพิธ วัดบวรนิเวศ วัดราชผาติการาม และวัดโสมนัส และพระที่ท่านคุ้นเคยตามบรรดาวัดที่คุณแม่ได้ทำบุญไว้ รวมทั้งหมด ๙ องค์ เมื่อเสร็จพิธีคุณแม่หันมาพูดกับลูก ๆ ด้วยใบหน้ายิ้มแย้มอิ่มใจในบุญกุศลที่ท่านได้ตั้งใจทำอย่างเต็มที่เป็นครั้งสุดท้าย ท่านพูดยิ้ม ๆ กับลูกว่า "ชื่นใจจริง" เมื่อคุณแม่หันไปทางสมเด็จทั้งหลายที่ท่านนิมนต์มาในงานพิธี ใบหน้าที่อิ่มบุญของคุณแม่ยังจารึกอยู่ในความทรงจำของลูกมิรู้ลืม ครั้งใดที่นึกเห็นภาพคุณแม่ที่มีใบหน้าอิ่มบุญในกุศลที่ท่านได้ทำ ลูกก็นึกอยากทำบุญและพยายามที่จะปฏิบัติอย่างคุณแม่เรื่อยไปจนกว่าชีวิตจะหาไม่

เมื่อลูกได้อ่านหนังสือที่ระลึกในโอกาสพระราชสังวรญาณ (สนิท ถิรสินิทฺโธ) ได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นเป็นชั้นเทพ ทำให้อดนึกถึงคุณแม่ไม่ได้ จึงขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้

เบื้องต้นได้เลือดเนื้อชีวิตมาจากมารดาบิดา มารดาบิดาเพิ่มพูนเลือดเนื้อด้วยน้ำนม และอาหารต่าง ๆ เมื่อเป็นเด็ก ๆ ไม่รู้เดียงสา มารดาบิดาไม่บำรุงเลี้ยงและไม่มีใครเลี้ยงดู ก็ไม่รอดตาย ไม่มีชีวิตมาได้ ยามเจ็บไข้ท่านรักษาพยาบาล อดตาหลับขับตานอนคอยเฝ้าอยู่ดูลูก เสียเงินเสียทอง มีเท่าไรก็ยอมเสีย ขอแต่ให้ลูกหายเท่านั้น จะไปไหนก็เป็นห่วงลูกอยู่ข้างหลัง ลูกไปไหนก็กังวล จะไปดี ไปร้ายอย่างไร ตั้งตาคอยลูก ลูกกลับมาโล่งใจ มีอะไรกินก็อยากให้ลูกได้กินด้วย กินเองไม่ลง สู้ยอมอดออมไว้เพื่อลูก ดูลูก

กิน อิ่มใจยิ่งกว่าตนกินเอง คราวลูกเป็นทุกข์ ท่านก็พลอยเป็นทุกข์ไปด้วย และเป็นทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์ของลูกด้วยซ้ำ คราวลูกมีความสุข ความเจริญ ท่านก็พลอยเป็นสุขไปตาม ลูกได้ดี ท่านดีใจ ยิ่งลูกได้ดีกว่าท่าน ท่านยิ่งปลื้มอกปลื้มใจสนับสนุนส่งเสริม ไม่ริษยาตาร้อนแม้แต่น้อย ลำพังท่านเอง พอกินพอใช้ แต่เป็นห่วงลูก ทนลำบากตรากตรำทำงานเก็บหอมรอบริบไว้ให้ลูก ตาของท่านคอยดูและระวังลูก จะหลับกิน เดินยืน นั่งนอน เล่นหัวอย่างไร ของกินตรวจดูบูดเสียกินได้ไม่ได้ หูของท่านคอยฟังเสียงลูก ลูกร้อง แสดงว่าหิวโหยก็รีบหาให้กิน ลูกหัวเราะร่าเริง ท่านบันเทิงใจ ลิ้นของท่านชิมของกิน ดีไม่ดี อร่อยไม่อร่อย อะไรอร่อยก็ให้ลูกกิน ร่างกายของท่านประคับประคองโอบอุ้มให้ความอบอุ่นแก่ลูก จิตใจของท่านจดจ่ออยู่ที่ลูก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของท่านทั้งหมด ท่านใช้เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ลูกทั้งนั้น มารดาบิดาทรงคุณธรรม ๔ ประการในลูก คือเมตตาหวังให้ลูกมีความสุขความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น กรุณา ร้อนใจในเมื่อลูกมีความทุกข์ พยายามให้ลูกพ้นทุกข์ร้อนโดยเร็ว มุทิตา ชื่นชมเบิกบานในเมื่อลูกได้ดี มีความสุขความเจริญ อุเบกขาคอยดูแลความเป็นไปของลูก เป็นไปในทางไม่ดีห้ามปรามป้องกัน เป็นไปในทางดีสนับสนุนส่งเสริม เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ๔ ประการนี้ชื่อว่า พรหมวิหาร เป็นคุณธรรมของท่านผู้ประเสริฐ มารดาบิดามีคุณธรรม ๔ ประการนี้ในลูกของท่านสมบูรณ์บริบูรณ์ตั้งแต่เป็นลูกของท่านมาทีเดียว มารดาบิดาเป็นทั้งผู้ให้กำเนิด เป็นทั้งผู้อุปถัมภ์ เป็นทั้งผู้ปกครอง เป็นทั้งครูบาอาจารย์ ที่ท่านยกย่องมารดาบิดาว่า "ผู้บังเกิดเกล้า" นั้น สมควรทุกประการ

คุณแม่เป็นแม่ที่ประเสริฐอย่างหาได้ยาก เราจะไม่ได้ยินคำว่า ไม่มีหรือไม่ได้กับลูกเลย คุณแม่พยายามขจัดปัญหาให้ลูกทุกครั้งที่ลูกปรึกษาไต่ถาม คุณแม่ประสงค์จะให้ลูกทุกคนนอนกับท่านในเวลากลางคืน และตอนกลางวันจะมอบให้เป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยง ถ้าลูกร้องตอนกลางคืนดึก ๆ คุณแม่จะลุกขึ้นผูกเปลผ้ากับเสาเตียง และไกวอย่างไม่กระตุกสายเปลให้ลูกสะเทือนเลย จะไกวและกล่อมจนลูกหลับ แม้ว่าจะดึกดื่นและนานสักเท่าใด ถ้าเรา

จะลุกขึ้นมาผลัดเปลี่ยนคุณแม่ คุณแม่ก็มักจะให้ไปนอนเพราะรุ่งขึ้นจะไปโรงเรียน ลูกเคยถามคุณพ่อว่า คุณแม่ดีอย่างไรคุณพ่อจึงเกรงใจรักใคร่ และมอบอำนาจทุกอย่างให้คุณแม่ คุณพ่อท่านบอกว่า "แม่เลี้ยงลูกดี" ลูกทั้ง ๗ คนของท่าน คุณแม่จะจำได้ว่าลูกคนไหนชอบกินอะไร เมื่อคุณแม่อยู่หัวหิน ถ้าลูกคนไหนจะไปเยี่ยมคุณแม่ คุณแม่ก็จะเตรียมอาหารของโปรดของลูกแต่ละคนไว้ให้อย่างถูกใจลูก แม้กระทั่ง เมื่อคุณแม่ชราภาพแล้ว คราวใดที่ไปบ้านลูกแต่ละคนจะต้องนำของซึ่งลูกใช้หรือแม้แต่หลาน คุณแม่จะนำมาฝากทั่วถึงกัน จิตใจของคุณแม่จะพยายามทำประโยชน์ให้ลูกหลานทุกคน ในทุกสิ่งที่คุณแม่สามารถจะช่วยทำให้ได้ในยามชรา คุณแม่ให้ความอบอุ่นในบ้านที่จะหาอีกไม่ได้ สิ่งที่คุณแม่ต้องการตอบแทนจากลูกมีอยู่สิ่งเดียวคือ ความรักใคร่ปรองดอง สามัคคีกันในหมู่พี่น้อง เอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน คุณแม่มีความสุขมากที่สุดที่จะอยู่ในบ้านที่มีพร้อมทั้งลูก หลานและเหลน

บรรดาลูกหลานทุกคนพากันตกใจ และเสียใจอย่างสุดซึ้ง ที่คุณแม่สิ้นชีวิตอย่างกระทันหันโดยไม่นึกฝัน โดยไม่มีเจ็บปวดใด ๆ ตอนเช้าประมาณ ๘ โมง คุณแม่ไปทำบุญกับลูกหลานอย่างเคย และประมาณหนึ่งทุ่มกว่าท่านก็สิ้นบุญในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ขณะหมอบกราบลาเมื่อเฝ้าสมเด็จพระสังฆราชเสร็จแล้ว คุณแม่ถึงแก่อนิจกรรมในที่ศักดิ์สิทธิ์ต่อหน้าพระประธาน และพระสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์ทั้งหลาย โดยฉะเพาะอย่างยิ่ง ต่อหน้าพระพักตรสมเด็จพระสังฆราช นับว่าการทำบุญของคุณแม่ ยังผลให้คุณแม่มีความสุขในเวลาที่คุณแม่สิ้นชีวิต เป็นไปอย่างไม่กระวนกระวาย ไม่รบกวนผู้ใดให้ต้องเดือดร้อนวุ่นวาย เมื่อนึกได้เช่นนี้ ลูกหลานก็รู้สึกภูมิใจ และปลื้มปีติที่คุณแม่จบชีวิตในสถานที่ซึ่งยากจะมีผู้ใดจะมาสิ้นชีวิตได้ง่ายๆ

อนึ่งที่เล่ามานี้ และทั้งที่คัดจากในหนังสือต่าง ๆ ล้วนแต่เป็นเสมือนชีวิตจิตใจของคุณแม่โดยแท้จริงทั้งสิ้น ตลอดชีวิตยากที่จะลืมเลือนภาพความทรงจำต่าง ๆ เหล่านี้

เจ้าประคุณพระเทพสังวรญาณ ให้ารุณาถามถึงความรู้สึกของลูก ๆ จึงได้กราบเรียนพระคุณท่านไปดังนี้

"ลูก ๆ มีความว้าเหว่และเสียใจอย่างสุดซึ้งในการที่คุณแม่ผู้บังเกิดเกล้ามาจากลูก ๆ ไปอย่างกระทันหัน ในขณะเดียวกันก็เกิดความปีติปราโมทย์เป็นอย่างสูงที่คุณแม่ได้เข้าถึงพระพุทธศาสนามาตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ขณะที่จากโลกนี้ไป ก็เป็นไปในลักษณะที่เพียบพร้อมไปด้วยบุญกุศล อันสูงส่งทั้งวันเวลา และสถานที่ เป็นศิริมงคลอันยิ่งใหญ่ ขณะที่จิตใจของคุณแม่พร้อมทั้งอิริยาบถที่กำลังกราบไหว้ ประหนึ่งกับจะเป็นการกราบทูลลาชีวิตโลก ต่อพระพักตรสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ ในพัทธสีมาอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ฉะนั้นการจากไปของคุณแม่ในลักษณะนี้เสมือนหนึ่งได้ให้มรดก และเป็นสิ่งเตือนใจบรรดาลูก ๆทุกคน ทั้งๆที่คุณแม่ก็ได้ให้ทุกสิ่งทุกอย่างมาตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่แล้ว ดังนั้น มรดกชิ้นสุดท้ายนี้จึงนับว่ามีคุณค่าสูง อันลูกหลานจะได้จดจำไปตลอดกัลปาวสาน"

กลอนภาษิตที่คุณแม่แต่งไว้ที่บ้านศุขสถิตย์ วัดเขาไกรลาศ หัวหิน

หวง ห่วง ห้วง

นี้จงคิดเป็นปริศนา
ใครคิดออกบอกได้ไวปัญญา
ก็จะพาพ้นทุกข์สุขจริงจริง

หวงอะไรไม่ว่าถ้าได้หวง
ห่วงต้องเกิดตามมาอย่างสงสัย
ห้วงทุกข์แท้แน่ชัดมัดดวงใจ
สุขอยู่ใกล้ให้ละหวงหมดห่วงเอย

เมตตานี้ดีนักควรจักคิด
ผูกไมตรีดีต่อมิตรทุกทั่วหน้า
เป็นรั้วกั้นกันภัยไม่บีฑา
ควรเจริญเมตตาเป็นประจำ

ประพฤติธรรมเป็นคุณงามธรรมรักษา
เกิดศรัทธาก็ดับทุกข์ให้สุกใส
ไม่ฟุ้งซ่านไม่เดือดร้อนสังวรกาย
สงบใจดียิ่งยวดเพราะบวชชี

สติมั่นขันติขัดตัดสละ
ที่เกะกะ กวนจิต ติดนิสัย
สงบจิตคิดถึงพระเพียรละไป
ถึงจะตายก็เป็นสุขทุกข์ไม่มี

กตัญญูกตเวทีนี้เป็นหลัก
ใครรู้จักก็เลิศประเสริฐศรี
ถ้าไม่รู้จักก็เป็นหลักตัวอัปรีย์
ถึงได้ดีก็อย่าหวังจะยั่งยืน

คำอวยพรที่ยังติดตรึงใจหลานอยู่ ซึ่งคุณแม่ได้เขียนไว้ให้เมื่อถึงวันเกิดของหลาน ๆ

อายุ มั่นขวัญยืน ต้องยืนพร้อมด้วยคุณสมบัติ คือมีความซื่อสัตย์ กตัญญูรู้คุณ กตเวทีตอบแทนคุณ

วรรณะ มีผิวพรรณผ่องใส จิตใจสะอาดหมดจดไม่คดเคี้ยว อิจฉาริษยา พยาบาท มีเมตตากรุณาต่อพี่น้องญาติมิตร

สุขะ ต้องเป็นผู้รู้จักรักษาทรัพย์ ไม่จับจ่ายสุรุ่ยสุร่ายจนเกินควร รู้จักเก็บรู้จักถนอมทรัพย์นั้นก็ให้ความสุข

พละ หมายถึงกำลัง ต้องมีกำลัง มารยาทเรียบร้อย ประพฤติตนให้เป็นคนสงบเสงี่ยม จึงจะเป็นที่น่ารักน่าเอ็นดู กิริยาวาจามารยาทงดงาม ไม่ใช้พละกำลัง กระโชกโฮกฮากตึงตังโครมคราม

พรของยาย ก็มีอยู่สี่ประการเป็นประจำเท่านั้นแหละ

อายุ วรรณะ สุขะ พละ

ใจจิตคิดปรารภ

เรื่องนี้ได้คัดมาจากหนังสือทำบุญฉลองอายุครบ ๗๓ ปี ของคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ซึ่งคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาลได้เขียนบันทึกไว้เอง บรรดาลูกและหลานมีความเห็นว่าเหตุการณ์ในฝันคล้ายเหตุการณ์ในวันที่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ถึงแก่อนิจกรรม ณ พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส **เมื่อ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕** จึงได้นำมาพิมพ์ไว้ในหนังสืออนุสรณ์นี้ด้วย

"ข้าพเจ้าได้อ่านคำโมทนาของท่านเจ้าคุณพระธรรมไตรโลกาจารย์แล้ว รู้สึกซาบซึ้งตรึงใจเป็นที่สุด กับทั้งมีความปลื้มปีติหวนรำลึกนึกถึงท่านเจ้าประคุณสมเด็จขึ้นมาทำให้ตื่นตันใจ เพราะไม่ใช่ว่าจะได้รับคำตักเตือนสั่งสอนของท่านเฉพาะเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่เท่านั้นก็หาไม่ แม้ท่านล่วงลับดับขันธ์ไปนานแล้วสักเท่าใด ท่านก็ยังได้ติดตามมาให้คติเตือนใจอยู่อีก ฉะนั้นข้าพเจ้าจะขอเล่าสู่กันฟังสักเล็กน้อย หวังว่าจะเป็นคติเตือนใจให้ข้อคิดอย่างหนึ่ง จำเดิม ณ วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ เป็นวันที่ข้าพเจ้าเริ่มสละละเพศฆราวาส ออกบำเพ็ญสมณธรรมโกนผมนุ่งห่มด้วยผ้าขาว รับศีลแปดต่อท่านเจ้าคุณธรรมจินดาภรณ์สำนักอยู่ที่วัดเขาไกรลาศ เวลาได้ล่วงเลยมาถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๒ คืนหนึ่งข้าพเจ้านอนหลับ แล้วฝันว่าไปเดินอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง เป็นเหมือนวิหารอันสูง ข้าพเจ้าเดินอยู่ข้างล่างแว่วเสียงคนเรียกอยู่ข้างบนที่สูงนั้นว่า คุณหญิง สมเด็จท่านให้หา ข้าพเจ้าก็รีบขึ้นบันไดไป ครั้นถึงข้างบนก็พบที่อาสนสงฆ์อันใหญ่สวยงาม เห็นสมเด็จท่านนั่งอยู่สุดโต่งโน่น ก็พยายามจะเข้าไปหาท่าน แต่ก็ยังเข้าไปไม่ถึง เพราะมีอุบาสกอุบาสิกาเขานอนพักผ่อนกันอยู่ ข้าพเจ้าเดินไปเดินมาสักครู่ก็เข้าไปได้ พวกที่นอนอยู่หายไปหมด ข้าพเจ้าก็เข้าไปหมอบกราบท่านด้วยความเคารพ ท่านได้พูดว่า แหม เรียกเป็นนานกว่าจะมา พอท่านพูดแล้วท่านก็ลุกขึ้นคล้ายกับท่านจะเข้าไปหยิบอะไรภายในห้อง เท่านั้นก็พอดีตกใจตื่น มองดูนาฬิกาตีสี่พอดี ได้เวลาที่ข้าพเจ้าจะลุกขึ้นกระทำกิจวัตรเป็นประจำ ถึงเวลาค่ำวันนั้นก็นอนตามปกติ ข้าพเจ้าก็ฝันอีก ตอนจะไปอย่างไรไม่ทราบ ข้าพเจ้าได้ขึ้นไปนั่งอยู่บนที่คล้ายปราสาทอันสูงสุดสวยงามอร่ามตาเสียจริง ๆ ซึ่งไม่เคยได้พบได้เห็นมาก่อนเลย

สักครู่หนึ่งสมเด็จท่านก็เดินมาหา มายืนอยู่ตรงหน้า แล้วท่านก็ส่งแผ่นสีดำๆ โตประมาณ ๓ นิ้ว สี่เหลี่ยมเหมือนฟิล์มที่เขาถ่ายรูปมาให้ดู บอกด้วยว่า เอ้าคุณหญิง ดูซิ เมื่อท่านวางลงให้แล้วข้าพเจ้าก็รับมาดูแต่ไม่เห็น จึงส่งมาให้ลูกชายซึ่งไปด้วยนั่งอยู่ข้างหลัง บอกเขาว่า วรวีร์ดูทีซิอ่านว่าอย่างไร ตาแม่ไม่ค่อยดี เขารับไปดูแล้วดูอีก บอกว่าไม่เห็น ส่งคืนมาให้ข้าพเจ้าๆ รับมาแล้วพิจารณาดูอีกทีก็เห็นชัดเจน จึงได้ร้องขึ้นว่า เห็นแล้วเจ้าค่ะๆ ท่านถามว่าอะไร ก็กราบเรียนท่านว่าเห็นใจจิตสองตัวเท่านั้น เห็นอย่างชัดเจนแจ่มแจ้งจริงๆ แล้วก็ส่งแผ่นคืนท่านไป เลยกราบลาท่าน เพราะพระกำลังมากันมากมายคล้ายเหมือนมาทำวัตรตอนเข้าพรรษา ข้าพเจ้าก็หลีกลงบันไดสวนลงมา บางองค์ที่รู้จักท่านก็มี เดินชมปราสาทเรื่อยมาจนตกใจตื่น ดูนาฬิกาก็ตีสี่อีก แปลกไหม ฝันก็ได้เวลา ตื่นก็ได้เวลา เรื่องราวก็ปะติดปะต่อกัน เป็นที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง ข้อควรคิดคืออะไร ๑. แต่ก่อนข้าพเจ้ายังไม่ได้นุ่งขาว เหตุไฉนจึงไม่เคยฝัน ๒. ฝันแล้วคืนแรกไม่ได้เรื่อง ขาดตอนไป ๓. ไฉนคืนที่สองจึงมาฝันปะติดปะต่อกันได้เป็นเรื่องเป็นราว ๔. สองคำใจกับจิตนี้เป็นหลักสำคัญยิ่งที่พูดกันว่าจิตเป็นนายกายเป็นบ่าว อะไรๆ ก็อยู่ที่จิตของเราทั้งนั้น ๕. สมเด็จท่านก็ได้มรณภาพไปนานแล้ว ข้าพเจ้าไม่เคยฝันเห็นท่านเป็นเรื่องเป็นราวสักที ๖. การฝันของข้าพเจ้าไม่เคยถือเป็นสาระ เพราะนอนแล้วก็ฝัน ตื่นขึ้นก็ลืมหมด แม้แต่จะทวนความจำว่าฝันอะไรนะก็นึกไม่ออก แต่ฝันคราวนี้เป็นที่แม่นยำ จึงทำให้ข้าพเจ้าเกิดปีติปราโมทย์ขึ้นในตัวของตัวเองยิ่งนักว่า เราตั้งใจออกมาประพฤติปฏิบัติธรรมครั้งนี้มิเสียทีเปล่า แม้เทพเจ้าท่านอยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้าท่านยังรู้แจ้ง แล้วแผ่เมตตาอนุโมทนากุศลมายังเราให้เห็นกับตา ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงยึดเป็นหลักตักเตือนตนอยู่เป็นนิจสนิทแนบกับชีวิตจิตใจตลอดกาล''

คุณหญิงวรนุช อรรถยุกติ

รวมพระธรรมเทศนา
ที่แสดงในงานสวดพระอภิธรรม
ของคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล

พระธรรมเทศนา

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร)

สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก

ทรงแสดง

วันที่ ๖ ธันวาคม ๒๕๒๕

ณ ศาลาจารุภัสสร์ วัดเทพศิรินทราวาส

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตาติ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนา เนื่องด้วยท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณ มาปรารภถึงคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ผู้ซึ่งถึงอนิจกรรมล่วงลับไปแล้ว ด้วยสำนึกในกตัญญูของท่านเป็นเครื่องเตือนใจที่ว่า คุณหญิงวรรณา ได้เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ได้อุปการะวัดวาอาราม ในการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โดยเฉพาะที่วัดศีลขันธาราม อำเภอโพธิ์ทอง มักไปร่วมการกุศลด้วยเสมอ ๆ เมื่อท่านถึงมรณกรรมล่วงลับไปแล้วก็จะสนองพระคุณท่าน เปรียบเสมือนหนึ่งว่า เป็นการสดุดีคุณงามความดีของท่าน ซึ่งท่านก็ทำด้วยใจศรัทธาเลื่อมใส อาศัยคุณงามความดีของคุณหญิง เช่นนี้จึงเป็นเครื่องเตือนใจให้อาตมามาปรารภการเทศนาหน้าศพของท่าน เพื่อกุศลธรรมเหล่านี้ให้เกิดความสุข ความเจริญตามสมควร

การที่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ได้ถึงมรณกรรม สมควรได้นำมาชี้แจงถึงความมหัศจรรย์ว่า เมื่อวันเฉลิมพระชนม์พรรษา (๕ ธ.ค.) ท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณได้เลื่อนสมณศักดิ์ มีการประชุมกันในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส เพราะท่านเจ้าคุณเคยอยู่ในวัดเทพฯ มานาน เมื่อออกไปปฏิบัติหน้าที่ต่างจังหวัดแล้วได้เลื่อนสมณศักดิ์ ก็สมควรที่จะใช้วัดเทพฯ เป็นสถานที่ต้อนรับการประกอบพิธีเลื่อนครั้งนี้ ในขณะที่ต้อนรับผู้ที่มาแสดงมุทิตาจิต ถวายความยินดี ซึ่งก็มากไปด้วยพระภิกษุสามเณรและประชาชนต่าง

ก็มาแสดงน้ำใจดีต่อท่าน คุณหญิงวรรณาก็ได้มาแสดงความปีติ มาแสดงน้ำใจในคุณงามความดี ซึ่งวันวานนั้นตอนเช้าคุณหญิงก็ไปร่วมทอดผ้าป่าในต่างจังหวัด เมื่อเสร็จแล้วกลับมาพักผ่อนพอสมควร ถึงเวลาที่จะมาพระอุโบสถวัดเทพฯ ตามที่ได้ทราบข่าวว่าท่านเหนื่อยเล็กน้อย ตอนขึ้นบันไดพระอุโบสถหลายขั้น แล้วก็นั่งพักให้หายเหนื่อย เมื่อเห็นอาตมาซึ่งเป็นผู้ที่ท่านรู้จักคุ้นเคยอยู่บ้าง ก็ได้เข้ามาถวายสักการะ มีดอกบัววิกตอเรียดอกหนึ่งกับธูปเทียน ยังได้ถามท่านว่า "ดอกบัวนี้มีกลิ่นหอมไหม ?" แล้วก็ได้เล่าเรื่องเหตุจำเป็นที่เมื่อคราวบำเพ็ญฉลองอายุน้องชาย เคยรับปากไว้แล้ว พอมาถึงงานจริง ๆ เข้าไม่ได้ไปก็เลยบอกกับท่านว่า มีกำหนดต้องเดินทางไปต่างประเทศ เสียดายเหมือนกันที่ไม่ได้ไปร่วมงาน แต่กระนั้นท่านก็ได้เห็นความจำเป็นแล้วเมื่อได้มาร่วมแสดงมุทิตาจิตครั้งนี้ เมื่อมาพบอาตมา ก็เข้ามานมัสการ ก็ทำให้น่าปลื้มอกปลื้มใจ เข้ามากราบถวายดอกไม้ธูปเทียนแล้วก็รู้เรื่องถึงเหตุจำเป็น ท่านก็ก้มหน้าลงกราบ ภายในระยะเวลาที่ก้มหน้านั้นก็มีเสียงออกมาจากลำคอคล้ายกับเสียงเสลด ๒ ครั้ง แล้วท่านก็ฟุบลงไปเลย เท่านั้นเองพวกญาติพี่น้องก็เห็นว่าเป็นลมจึงพยายามหายาดมเท่าที่จะมีมาประคับประคอง ผู้ที่มีความสามารถทางหมอก็ได้พยายามช่วย แต่ก็รู้สึกว่าท่านจะขาดอ๊อกซิเจน ก็พยายามจะเป่าอ๊อกซิเจนเข้าไปช่วยแต่ถึงอย่างนั้น ร่างกายของท่านไม่รับทราบแล้ว ท่านก็ได้สิ้นลมไปอย่างสงบ หัวใจหยุดเต้น ทั้ง ๆ ที่ท่านได้ฝังแบตเตอรี่ไว้กระตุ้นหัวใจแล้วก็ตาม แต่เครื่องก็ช่วยกระตุ้นไม่ได้นี่แสดงว่าท่านได้ถึงมรณกรรมภายในพระอุโบสถ นับว่าเป็นผู้ที่หาตัวอย่างได้ยาก แล้วก็พระอุโบสถไม่ใช่สถานที่ที่จะประกอบกิจกรรมทุกอย่างได้ ท่ามกลางพระเถระ ญาติมิตรแสดงว่าเป็นการแสดงบุญกุศลของท่านและก็เป็นการแสดงธรรมชาติของชีวิต อีกประการหนึ่งก็คือว่ามีผู้รักเคารพนับถือมากมายก่ายกอง อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงเวลามรณกรรมแล้วก็ไม่มีใครต่อต้านช่วยเหลืออำนาจของชีวิตไว้ให้อยู่ได้ ก็ต้องตายตามยถากรรม แต่อาการที่ท่านได้หมดชีวิตในสถานที่สำคัญเช่นนี้ ก็แสดงถึงลักษณะของผู้มีน้ำใจแนบแน่นในคุณธรรมคือว่าไม่มีการแสดงกิริยามารยาทกระวนกระวายอย่างไรเลย เหมือนกับนอนหลับสบายอยู่เฉย ๆ เท่านั้น หน้าตาก็อิ่มเอม เป็นการแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ถึงมรณกรรมน้อยรายนักที่จะสงบเสงี่ยมอย่างนี้ มีแต่กระสับกระส่าย ก็นับว่าเป็นการแสดงถึงว่า เมื่อท่านมีชีวิตอยู่

ท่านก็แสดงนิสัยใจคอแนบแน่นอยู่ในคุณธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ถึงกับได้นุ่งขาวอยู่ในศีลในธรรมของพระพุทธเจ้า เท่าที่จะทำได้ อันนี้แสดงว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจเปี่ยมไปด้วยคุณธรรมแท้จริง และที่น่าอัศจรรย์มากก็คือ สถานที่ที่ท่านถึงมรณกรรม ก็เป็นพระ-อุโบสถสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธศาสนา การที่ท่านถึงมรณกรรมนั้นเล่า ก็ถึงมรณกรรมอย่างสงบเสงี่ยมอย่างผู้มีบุญ ไม่มีกิริยามารยาทแสดงให้เห็นว่าวุ่นวาย มีแต่ความสงบสุขตลอดไป อันนี้ควรเป็นที่ยึดถือของบุตรธิดา ว่าท่านได้ทิ้งมรดกอันดีงามไว้ให้ลูกหลานใคร่ครวญและดำเนินตาม ว่าวิถีทางของคนเราที่เกิดมาจะผ่านพ้นความตายไปหาได้ไม่ ต้องถึงความตายด้วยกันทั้งนั้น แต่ว่าการถึงความตายนี้แล้วแต่บุญกรรมของใคร ซึ่งใครจะทำไว้อย่างไร บุญกรรมนั้นก็ย่อมจะสนอง ส่วนที่เป็นบาปสนองก็มักแสดงให้เห็นความวุ่นวายน่าทุเรศเดือดร้อนต่าง ๆ ส่วนที่เป็นบุญสนองแล้วก็เกิดแต่ความดี ความสงบความน่าเคารพเลื่อมใส ดังจะเห็นได้ว่าคุณหญิงท่านได้อบรมคุณธรรม ความดี และสะสมบุญกุศลของท่านมา บุญกุศลจึงให้ท่านสงบทั้งที่ท่านมีชีวิตอยู่ ก็ได้มีความสงบใจ เป็นที่น่าเคารพนับถือเลื่อมใสของญาติมิตรตลอดจนบุตรธิดา เรียกว่าเป็นพระพรหมของลูกอย่างแท้จริงและเป็นมิตรสหายที่ดีของญาติ ควรที่จะยึดถือเป็นแบบฉบับ อันนี้แสดงว่าเป็นการสิ้นชีวิตอย่างดีมีคุณประโยชน์ที่ละไว้ให้เห็นว่าคนที่มีน้ำใจแนบแน่นในคุณธรรมนั้น ย่อมมีความดีเป็นประวัติของชีวิต เรียกว่าชีวิตของคุณหญิง เป็นชีวิตตัวอย่างของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้นการที่ท่านเจ้าคุณพระเทพฯ ม่าปรารภตามประเพณี ก็เป็นนิมิตดีของการแสดงน้ำใจประกอบคุณงามความดีของท่าน โดยเฉพาะเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ ธรรมดาคนที่พระ-พุทธศาสนายกย่องนับถือนั้น จะต้องมีน้ำใจระลึกถึงคุณงามความดีของผู้อื่นอยู่เสมอ เมื่อใครได้ทำคุณงามความดี อย่างไรก็ตาม ย่อมพยายามยึดถือเป็นแบบฉบับ ส่วนที่ดีที่งามก็นำมาประพฤติปฏิบัติตาม ส่วนที่ไม่งามก็ละเว้น ทำตัวเป็นคนว่านอนสอนง่าย อันนี้แหละทางพระพุทธศาสนาจึงยกย่องว่าเป็นผู้มีน้ำใจระลึกถึงคุณงามความดีของผู้อื่น และหาโอกาสสนองพระคุณของท่านตามกำลัง คุณงามความดีจะสนองตอบท่าน เพื่อความกฏัญญูกตเวทีโดยเฉพาะบิดามารดาผู้ซึ่งให้ชีวิตของท่านจนกระทั่งเติบใหญ่ ปกครองตนเองได้ ก็ให้ยึดเอาความเมตตากรุณาของบิดามารดาเป็นหลัก บุตรธิดามีน้ำใจงาม ก็ยึดถือระลึกถึงคุณงามความดีของบิดามารดาเสมอ อันนี้เป็นลักษณะของบุตรธิดาที่มีหน้าที่ตอบสนองต่อบิดามารดา

การกตัญญูกตเวทีนั้นมิใช่คอยทำบุญ ๕๐ วัน ๑๐๐ วันเท่านั้น แต่กตัญญูกตเวทีนั้นต้องเกิดจากน้ำใจคิดถึงคุณงามความดีของท่านมีอะไรบ้าง โดยเฉพาะบุตรธิดา ควรพิจารณาว่าท่านคงความดีไว้อย่างไรนอกจากทำหน้าที่เป็นมารดาแล้ว ยังมีคุณธรรมความดีของท่านอะไรอีกที่ควรจดจำนำไปเป็นเยี่ยงอย่าง เพราะคุณความดีแต่ละอย่างนั้น เปรียบเสมือนมรดกที่ท่านจะมอบให้แก่บุตรธิดา ก็ต้องพยายามศึกษาอดทนประพฤติปฏิบัติตามสนองมรดกของท่านไว้จนสุดความสามารถ สิ่งใดที่ท่านสอนให้งดเว้นละเลย ก็ควรพยายามงดเว้น อย่านึกว่าท่านมรณกรรมล่วงลับไปแล้วจะไม่รู้ไม่เห็น เพราะการที่ท่านถึงมรณกรรมอย่างนี้ ก็ถึงมรณกรรมแต่ชีวิตร่างกายเท่านั้น ส่วนคุณธรรมความดีของท่านหาได้ดับขันธ์ไปไม่ การที่บุตรธิดามาบำเพ็ญกุศลเช่นนี้ ก็มิใช่ว่าจะสำเร็จตามความปรารถนาของตนก็หามิได้ เพราะว่าทำตามประเพณี เมื่อหมดประเพณีแล้วก็เลิกกัน อันที่จริงต้องแนบแน่นกับคุณงามความดีของท่านจริง ๆ ว่าท่านเคยได้บำเพ็ญคุณงามความดีไว้อย่างไรบ้าง ตัวเป็นลูกหลานก็ต้องยึดถือแบบฉบับคุณงามความดีของท่านไว้เป็นกำไรของชีวิต ตนเองก็ศึกษาแสวงหาคุณงามความดีของชีวิตของตน แล้วก็พยายามน้อมนำเอาความดีของท่านผู้เป็นมารดามาผสมด้วย ก็ย่อมมีคุณงามความดีเพิ่มขึ้นด้วย คนเราที่มีน้ำใจเปี่ยมด้วยความกตัญญูตามที่กล่าวมานี้ ก็ย่อมเป็นผู้มีเกียรติ มีชื่อ มีเสียง เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็เป็นที่เคารพนับถือกราบไหว้บูชา ถ้าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ก็จะมีผู้ยกย่องสรรเสริญ กราบไหว้บูชา ถ้าเป็นผู้น้อยก็ย่อมได้รับความเอ็นดูจากผู้หลักผู้ใหญ่ อันนี้เป็นลักษณะคุณของกตัญญูกตเวที เพราะฉะนั้นการที่ประชาชนทั้งหลายมาร่วมบำเพ็ญกุศล และอาตมาได้ชี้แจงถึงลักษณะของมรณกรรมของคุณหญิงเช่นนี้ ก็เพื่อให้ญาติพี่น้องที่ไม่ได้ประสบพบเห็นด้วยตาตัวเอง เมื่อคืนนั้นก็จะได้ทราบว่าวิธีการที่คุณหญิงถึงมรณกรรมนั้น เป็นวิธีการของนักปราชญ์หรือนักบุญ คือคนที่มีบุญจึงประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณงามความดีเช่นนี้ได้ อยากจะสนองคุณงามความดีของท่านก็จงพยายามศึกษาชีวิตประวัติของท่านว่า เมื่อมีชีวิตอยู่นั้นท่านได้ปฏิบัติตัวอย่างไร ทั้งหน้าที่มารดาท่านได้ปฏิบัติอย่างไร ถึงได้อบรมเลี้ยงลูกเลี้ยงหลานมาจนมีความเจริญเติบโตมาจนทุกวันนี้ อันนี้เป็นคุณงามความดีที่ควรศึกษาไว้เป็นแบบฉบับในการดำเนินชีวิตของตนเองต่อไป โดยตัวเองไม่ต้องไปหาลู่ทางอื่นใดโดยหาได้จากความประพฤติของบิดามารดาเป็นแบบฉบับ ศาสนาก็ยกย่องว่าเป็นคนดี เปรียบเหมือนมีความกตัญญู สามารถอุทิศส่วนกุศลให้ได้

ดังนั้นก็ขออำนาจคุณธรรมของท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณที่เปี่ยมไปด้วยความกตัญญูกตเวที รายล้อมพร้อมด้วยบุตรธิดาญาติมิตรของคุณหญิงที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญในวาระนี้ จงประมวลเป็นกุศลราศี อำนวยสุขประโยชน์สามารถ เพื่อส่งเสริมคุณงามความดีของคุณหญิงที่ได้บำเพ็ญมาแล้วนั้น ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ดลบันดาลความสุข ความเจริญ ให้เกิดขึ้นแก่ชีวิตของคุณหญิงวรรณาตามสมควรในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภของปิยชนทั้งหลายทุกประการ

แสดงพระธรรมเทศนาสมควรแก่เวลา ยุติลงแต่เพียงเท่านี้

พระธรรมเทศนาอัปปมาทกถา

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงวันที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๒๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

อปฺปมาโท อมตํ ปทํ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ

อปฺปมตฺตา น มิยฺยนฺติ เย ปมตฺตา ยถา มตาติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา ในการบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทาน ที่คณะเจ้าภาพ ประกอบด้วย บุตร ธิดา และพระภิกษุ ซึ่งได้เคยอยู่ในอุปการะ กับทั้งญาติมิตรที่เคารพนับถือ ได้บำเพ็ญอุทิศแด่ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ตามทางพระพุทธศาสนา

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล สกุลเดิมเมนะเศวต เป็นบุตรีคุณหลวงสมาหารสรรพกิจ เกิดเมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ สมรสกับเจ้าคุณวรวิทย์พิศาล สกุลนิโลดม คุณหญิงจากไปเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ ด้วยความมีมงคลอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนในการจากไปของผู้ใดอื่น จึงน่าจะนำมากล่าวไว้ในที่นี้เพื่อยังความโสมนัสให้เกิดแก่สมาคม และยังความศรัทธาในบุญในกุศลให้เพิ่มพูนขึ้น บุญกุศลนั้นมีผลเป็นบุญเป็นกุศลแน่นอนเสมอ

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม อันเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ได้เดินทางไปทอดผ้าป่าที่สำนักอุบาสิการัตนไพบูลย์ พร้อมกับบุตรธิดา และในวันเดียวกันก่อน ๑๘.๐๐ น. ได้ชวนบุตรหลานไปวัดเทพศิรินทราวาส เพื่อแสดงคารวะ มุทิตาจิต ต่อท่าน เจ้าคุณ พระเทพสังวรญาณ ขณะอยู่ในรถได้พูดคุยเป็นปรกติ เมื่อถึงวัดได้เข้าไปในพระอุโบสถ กราบพระประธาน แล้วคลานไปกราบเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชซึ่งกำลังประทับอยู่ ได้ถวายเครื่องสักการะเจ้าพระคุณสมเด็จฯ ด้วยธูปแพเทียนแพและดอกบัววิกตอเรีย เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชรับสั่งทักทายปราศรัยด้วยดี เสร็จแล้วคุณหญิงก้มลงกราบเพื่อกราบทูลลา

กราบได้สองครั้ง ก็ฟุบอยู่ตรงพระพักตร์เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช บุตรได้ประคองให้ถอยออกไปเหยียดนอนเพราะเข้าใจว่าเป็นลม มีพยาบาลหญิงผู้หนึ่งได้เข้าช่วยทำปฐมพยาบาล และบอกว่าคุณหญิงไม่ได้เป็นลมธรรมดา เป็นเกี่ยวกับหัวใจไม่ทำงานปกติ ได้ช่วยเป่าทางปากอยู่พักหนึ่งก็ไม่ดีขึ้น หัวใจได้หยุดนิ่งสงบไปเมื่อเวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. ในท่ามกลางที่ประชุมสงฆ์ มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน และในพระอุโบสถเบื้องพระพักตร์พระพุทธปฏิมาประธาน นับเป็นกาลอันเป็นมงคลยิ่ง ทั้งยังเป็นการจากไปขณะที่จิตใจกำลังเปี่ยมด้วยบุญกุศลความปีติโสมนัส เหตุด้วยได้ทำบุญทำกุศลตลอดวันนั้น ได้กราบพระพุทธปฏิมาประธานรำลึกถึงพระพุทธเจ้า ได้กราบเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงเป็นพระดีพระแท้ สนิทใจได้แน่สำหรับพุทธศาสนิกทั้งหลาย อันผู้ละโลกนี้ไปขณะจิตใจผ่องใส ท่านกล่าวรับรองไว้ว่าสุคติเป็นอันหวังได้ และคุณหญิงก็ละโลกนี้ในขณะจิตใจผ่องใส เจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัส ซึ่งอยู่ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาสด้วยในขณะนั้น เป็นผู้เล่าว่า คุณหญิงได้เข้าวัดโสมนัสตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์ของท่านผู้เป็นมารดา นับว่ามีความใกล้ชิดพระพุทธศาสนาตั้งแต่ยังไม่ปฏิสนธิจากครรภ์มารดาตลอดจนถึงวันสุดท้ายของชีวิต ซึ่งดำเนินมาถึง ๘๖ ปี ๔ เดือน ๗ วัน เป็นระยะเวลาที่ยาวนานมิใช่น้อย ทั้งยังเป็นเวลาที่ยาวนานอย่างมีสิริมงคล มีบุญมีกุศล คุณหญิงเข้าวัดเทพศิรินทร์เป็นประจำตั้งแต่เจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(ญาณวโร)เป็นเจ้าอาวาส ท่านเจ้าคุณวรวิทย์ ฯ ก็บรรพชาอุปสมบทที่วัดเทพศิรินทร์และพระราชทานเพลิงศพที่วัดนี้ บุตรหลานทุกคนก็บรรพชาอุปสมบทที่วัดนี้ ที่สำคัญยิ่งก็คือคุณหญิงได้สิ้นชีวิตอย่างสงบในพระอุโบสถวัดนี้ ดังนั้นจึงสมควรตั้งบำเพ็ญกุศลศพท่านที่วัดนี้ แทนที่จะนำไปวัดอาวุธวิกสิตารามตามที่ท่านเคยปรารภไว้ เพราะมารดาของท่านบรรจุอยู่ที่นั่นในอดีต

ประวัติสังเขปของคุณหญิงวรรณา วรวิทย์พิศาลปรากฏให้เห็นว่าท่านเป็นผู้ไม่ประมาท เป็นผู้ปฏิบัติตามที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ เธอทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ประโยชน์กิจที่พึงบำเพ็ญนั้นเป็นไปในทางคดีโลกก็มี เป็นไปในทางคดีธรรมก็มี อีกอย่างหนึ่งเป็นทิฏฐธรรมิกัตถะ ประโยชน์ปัจจุบันก็มี สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ภายหน้าก็มี ปรมัตถะ ประโยชน์อย่างยิ่งก็มี บุคคลผู้ไม่ประมาท ปรารถนาประโยชน์กิจใด ๆ ย่อมสามารถยังประโยชน์กิจนั้น ๆ ให้สำเร็จ

ได้ กล่าวโดยธรรมบรรยายหนึ่ง ผู้ไม่ประมาทย่อมเจริญด้วยศรัทธา ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ศีล ความประพฤติเรียบร้อยดีงาม สุตะ การสดับสำเหนียกศึกษา จาคะ การสละให้ปัน ปัญญา ความรู้บาปบุญคุณโทษประโยชน์มิใช่ประโยชน์ จึงชื่อว่าเป็นผู้ถือสาระคือแก่นสารของร่างกายที่ต้องเสื่อมไปนี้ไว้ได้

พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงความแตกต่างกันแห่งความไม่ประมาทกับความประมาทไว้ว่า "**ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งความไม่ตาย ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย** ผู้ไม่ประมาทแล้วเชื่อว่าย่อมไม่ตาย ผู้ประมาทแล้วย่อมเป็นเหมือนผู้ที่ตายแล้ว" นี้เป็นคำเปรียบเทียบ เป็นที่รู้และเข้าใจกันโดยมาก ว่าการทำอะไรที่ขาดความระมัดระวัง ขาดความรอบคอบ ตลอดถึงขาดความเพียร ไม่รีบทำให้ทันกาลทันท่วงที ก็เรียกว่าความประมาท มีสติรักษาอยู่เป็นความไม่ประมาท สติคือความระลึกได้ หรือความสำนึกขึ้นมาได้ มีอาการเป็นความรู้ความตื่น เป็นเครื่องรักษาใจตน เป็นเครื่องห้ามหรือเครื่องยับยั้งทำให้ตื่นเหมือนอย่างตื่นจากหลับ เมื่อมีสติจึงไม่ประมาท คือไม่เลินเล่อเผลอเพลิน ในโลกนี้มีสิ่งที่ทำให้เลินเล่อเผลอเพลินอยู่มาก เช่นความตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาว ความไม่มีโรค ชีวิตความประจวบกับลาภยศสรรเสริญสุขซึ่งเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวง เมื่อขาดสติก็จะเกิดความเลินเล่อเผลอเพลินในสิ่งเหล่านี้ โลภโกรธหลงก็จะเกิดตามมา พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนให้หัดทำสติด้วยการหมั่นพิจารณาเนือง ๆ ว่าเราต้องแก่ เจ็บ ตาย ต้องพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่ชอบใจทั้งสิ้น เพื่อให้เกิดสติระลึกได้ จะช่วยแก้ความเลินเล่อเผลอเพลินซึ่งเป็นตัวความประมาทได้ จะทำให้รอบคอบไม่เผลอสติไม่เผลอปัญญา และไม่มัวเมาเพลิดเพลินไปด้วยอำนาจความยินดี และสตินี้เองจะเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้รีบเร่งทำความเพียรในกรณียะ คือกิจที่ควรทำทั้งปวง ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ หรือใช้เวลาไปในการทำผิดต่าง ๆ นี้แหละ คือความไม่ประมาทที่พระพุทธเจ้าตรัสเตือนว่าเป็นทางแห่งความไม่ตาย ส่วนความประมาทตรงกันข้ามกับพระพุทธโอวาทนี้ นำมาใช้ตักเตือนกันในเรื่องทั้งหลายเป็นอันมาก

อนึ่ง ความไม่ประมาท ย่อมเป็นเหตุปฏิบัติทำจิตใจให้ผ่องใสจากอุปกิเลส ทำให้ตั้งใจฟังธรรม ปฏิบัติธรรม คือให้คิด ให้ดู ให้รู้ ให้พ้น

ความมีใจผ่องใสตรงกันข้ามกับใจที่เศร้าหมอง เพราะใจนี้เมื่อมีอุปกิเลสคือเครื่องเศร้าหมองเข้ามาทำให้เศร้าหมองปรากฏเป็นตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยากต่าง ๆ เป็นราคะหรือความติดใจยินดี หรือความโลภอยากได้ ความโกรธแค้นขัดเคืองเป็นโทสะ ความหลงเป็นโมหะ จิตย่อมเศร้าหมอง เมื่อจิตเศร้าหมองจิตก็ไม่ได้ความสงบ ไม่ได้ปัญญาคือความหยั่งรู้ในสัจจะที่เป็นความจริงต่าง ๆ ส่วนจิตใจที่ผ่องใส ก็ย่อมได้ปีติในธรรม มีความสุขย่อมดำเนินไปด้วยปัญญา รื่นรมย์ในธรรมที่พระอริยะประกาศไว้แล้วดังนี้

เพราะฉะนั้น การทำจิตใจให้ผ่องใสจึงเป็นสิ่งสมควรของผู้ปฏิบัติธรรม แต่การที่จะทำจิตใจให้ผ่องใสได้ก็จะต้องตั้งใจฟังธรรม ตั้งใจปฏิบัติ ธรรมที่ฟังคือคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดานั้น ย่อมสั่งสอนให้คิด ให้ดู ให้รู้ ให้เห็น สอนให้คิดนั้นก็คือว่าให้ระลึกพิจารณาอันเป็นสติ คือความระลึกได้ และเป็นสัมมาสติคือความระลึกได้โดยชอบห้ามความระลึกหรือความคิดที่ผิดต่าง ๆ เพราะว่าความคิดนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ความคิดนี้เองเป็นผู้ปรุง ปรุงให้เป็นความคิดดีก็ได้ เป็นความคิดชั่วคิดผิดก็ได้ คิดให้เป็นสุขก็ได้ คิดให้เป็นทุกข์ก็ได้ คิดให้กลัวก็ได้ คิดให้กล้าก็ได้ เกิดจากความคิดทั้งนั้น ถ้าไม่มีความคิดแล้ว โลภโกรธหลงก็ไม่มี ความกลัวความกล้าต่าง ๆ ก็ไม่มี แม้การที่จะปรุงแต่งความดีต่าง ๆ ก็ไม่มี แต่ว่าความคิดนี้เป็นธรรมดาของจิต เมื่อเป็นจิตก็ต้องคิด เพราะฉะนั้นผู้ปฏิบัติธรรมะที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจึงต้องระวังความคิดของตน หัดคิดปรุงบุญปรุงกุศลปรุงความดีต่าง ๆ ห้ามความคิดที่ปรุงความชั่วต่าง ๆ ปรุงความผิดต่าง ๆ ตลอดจนถึงหัดคิดให้จิตใจสบาย ห้ามความคิดที่ทำให้จิตใจเป็นทุกข์

การที่รู้จักทำความคิดให้ดี ให้ชอบ ให้ถูกต้อง รู้จักคิดที่จะให้จิตใจมีความสุขดังนี้ คือตัวสติ ตัวสัมมาวิตก ความตรึกนึกคิดในทางที่ชอบ ฉะนั้นการหัดทำสติ เช่น พุทธานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า ธรรมานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม สังฆานุสสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ กายคตาสติ สติที่ไปในกาย อานาปานสติ สติที่กำหนดลมหายใจเข้าออก เหล่านี้เป็นการหัดคิด หัดคิดที่จะทำจิตให้สงบ ให้ตั้งมั่นในทางที่ดีที่ชอบ เมื่อเป็นดังนี้ก็ย่อมจะได้สมาธิคือความตั้งใจมั่น และจะทำให้ได้ปัญญาสืบต่อไป

ฉะนั้นข้อแรกของการปฏิบัติก็คือการหัดทำความคิด ให้รู้จักคิดทำจิตใจให้สงบ ทำจิตใจให้เป็นสุข ดังนี้คือความคิด และเมื่อได้ความคิดอันถูกต้องดังนี้ ความคิดอันถูกต้องนี้เองก็จะทำจิตใจให้ผ่องใส เมื่อจิตใจผ่องใสก็จะย่อมได้ธรรมปีติ คือความดูดดื่มในธรรม ความอิ่มใจในธรรม อันเกิดจากความคิดที่ดี ความคิดที่ถูกต้อง คือสติ และคือปัญญาที่คู่กับสติ ตลอดถึงสมาธิอันเป็นประการแรก

แต่ว่าการที่จะปฏิบัติทำความคิดให้ถูกต้องดังนี้ต้องอาศัยข้อที่สอง คือ ดู อันได้แก่ความดู ในเบื้องต้นนั้นการดูนี้ก็คือการดูความคิดของตน ดูให้รู้จักความคิดของตนว่าความคิดของตนนั้นเป็นอย่างไร คิดอะไร เพราะอะไร ทำไม และเป็นความคิดที่ดีหรือเป็นความคิดที่ไม่ดี เป็นความคิดที่ถูกหรือเป็นความคิดที่ผิด นี้คือความดู ดูความคิดของตนและเมื่อดูความคิดของตนดังนี้แล้ว ก็ทำความคิดให้ถูกต้อง หยุดความคิดที่ผิด ความคิดที่ชั่ว ความคิดที่ไม่ดีเสีย ดังนี้คือความดูหรือการดู

อันความดูหรือการดูนี้ โดยปกตินั้นเราชอบดูออกไปข้างนอก ไปดูคนนั้น ไปดูคนนี้ ไปดูสิ่งนั้น ไปดูสิ่งนี้ และก็นำเอาความยินดี ความยินร้าย เข้ามาสู่จิตใจ ฉะนั้นให้หัดดูเข้ามาข้างใน คือดูให้รู้จักความคิดของตนเอง ดูที่ความคิดของตนเอง ดูอย่างนี้แหละเป็นตัวปัญญาชั้นต้นอันเรียกว่า อนุปัสสนา ตามดู ดูให้รู้จัก และห้ามความคิดที่ผิดที่ชั่ว นำความคิดให้ถูกให้ชอบ ให้เป็นสติ ให้เป็นสัมมาวิตก ให้เป็นสมาธิขึ้นมา และให้เป็นปัญญาขึ้นมา นี้คือดู

และเมื่อดูและจัดแจงให้ความคิดถูกต้อง ให้ความคิดเข้าทาง เป็นสัมมาสติ ระลึกชอบ สัมมาญาณ รู้ชอบ ในขั้นนี้แปลว่าความคิดเข้าทางแล้ว ได้ความสงบแล้ว ก็ดูอยู่ที่ความสงบนั้น ดูที่ความสงบที่จิตอันเป็นความสงบภายใน อันความสงบที่จิตซึ่งเป็นความสงบภายในนี้ ศีลก็อยู่ที่นี่ สมาธิก็อยู่ที่นี่ ปัญญาก็อยู่ที่นี่ รวมอยู่ที่ความสงบนี้ และเมื่อจิตสงบ ดูอยู่ที่ความสงบ ก็ดูอยู่เฉยๆ แปลว่าดูอยู่ที่จิตที่สงบ ดูอยู่ที่ความสงบ อยู่กับความสงบ การดูอยู่ดังนี้คือตัวโพชฌงค์ ซึ่งรวมเป็นอันเดียวกัน อันเป็นองค์ของความรู้ และอาการที่ดูสงบอยู่นี้คือ อุเบกขา เป็นอุเบกขาสัมโพชฌงค์ เพราะฉะนั้น อุเบกขาก็คือตัวดู ตั้งต้นแต่ดูจิตในเบื้องต้น และปรับปรุงจิตให้อยู่ภายในดังกล่าว และ

เมื่อจิตสงบอยู่ได้แล้ว ก็ดูอยู่ที่ความสงบ เมื่อจิตสงบดูอยู่ที่ความสงบ ดังนี้ ก็ไม่ต้องไปจัดแจงอะไร เป็นแต่เพียงว่าดูรู้อยู่ที่ความสงบ อยู่กับความสงบ จะอยู่กับความสงบนี้เร็วหรือช้าสักเท่าไหร่ก็ได้ แต่ว่า ถ้าจิตที่สงบเกิดฟุ้งออกไป ก็ต้องจัดแจงทำจิตที่ฟุ้งนี้ให้สงบขึ้นใหม่ แล้วก็ให้ตั้งสงบอยู่ภายในอีก ดังนี้คือตัวอุเบกขา อันเป็นตัวโพชฌงค์องค์ของความรู้ ซึ่งดูอยู่ที่ความสงบอันเป็นภายใน ในความสงบที่เป็นภายในนี้ จะไม่มีความยินดี จะไม่มีความยินร้าย เป็นความสงบที่บริสุทธิ์ เมื่อดูอยู่ดังนี้ อยู่กับความสงบดังนี้ตามที่ต้องการ ก็นำความรู้ให้ยิ่งขึ้นไป โดยที่กำหนดดูให้รู้จักนาม รู้จักรูป อันเป็นเครื่องมือทำความสงบเพราะว่าอันการปฏิบัติตั้งต้นแต่ทำความคิดที่เป็นตัวสติ และทำความดูที่เป็นตัวโพชฌงค์เป็นตัวอุเบกขา ดังกล่าวนั้น ก็เป็นตัวนามนั่นเอง ซึ่งเป็นตัวธรรมปฏิบัติ เพราะฉะนั้นก็ดูให้รู้จักว่า แม้สติปัญญาหรือสติโพชฌงค์ดังกล่าวนั้นก็ประกอบอยู่กับนามรูป นามรูปก็ประกอบอยู่กับสติกับโพชฌงค์หรืออุเบกขาดังกล่าวนั้น จึงเป็นสิ่งที่เกิดดับ และก็เป็นสิ่งที่เกิดดับไปพร้อมกันกับตัวรู้ รู้ที่เกิดดับในอารมณ์ทั้งหลาย ตัวรู้ที่เกิดดับในอารมณ์ทั้งหลายนั้น ก่อนปฏิบัติธรรมะก็เป็นตัวรู้ที่สักแต่ว่าเป็นนาม เช่น เป็นวิญญาณ เป็นต้น เหมือนอย่างคนสามัญทั่วไป เมื่อตากับรูปประจวบกันก็รู้รูป เสียงกับหูประจวบกันก็รู้เสียง ดังนี้เป็นต้นก็สักแต่ว่าเป็นตัวนาม เช่น วิญญาณ คือรู้ รู้รูป รู้เสียง เป็นต้น ดังกล่าวนั้น แต่ว่า เมื่อมาปฏิบัติให้ความคิดเป็นสติ ให้ดูเป็นโพชฌงค์ เป็นความคิดดูที่ตั้งสงบอยู่ภายใน แม้ดังนี้ก็ย่อมรวมอยู่ในตัวรู้ ซึ่งเป็นนามดังกล่าวนั้นนั่นแหละ ถ้าหากว่าไม่มีรูปมีนาม สติโพชฌงค์ก็ไม่ตั้งขึ้นได้ เมื่อมีรูปมีนามเป็นไปอยู่ สติโพชฌงค์หรือปัญญาจึงตั้งขึ้นมาได้ และแม้ตั้งขึ้นมาได้แล้ว เมื่อนามรูปดับ สติโพชฌงค์ก็ดับไปกับนามรูปนั้น เมื่อนามรูปเกิด สติโพชฌงค์ก็เกิดไปกับนามรูปนั้น เพราะฉะนั้นแม้การปฏิบัติธรรมะต้องอาศัยนามรูปก็ต้องเกิดไปกับนามรูป แต่ว่าอาศัยที่เป็นบารมี คือการปฏิบัติที่สั่งสมอบรมไว้ได้ ฉะนั้น แม้นามรูป เกิดดับพร้อมไปกับสติโพชฌงค์ที่เกิดดับไปกับนามรูปนั้นแต่ก็ยังเป็นบารมีอยู่ และเมื่อนามรูปเกิด บารมีนี้ก็ปรากฏขึ้นไปกับนามรูปที่เกิดต่อไปอีก ไม่หมดสิ้น เพราะฉะนั้นจึงสั่งสมให้มากขึ้นได้ แต่แม้เช่นนั้น ก็ต้องเกิดดับอยู่นั่นเองพร้อมกับนามรูป เพราะฉะนั้นจึงได้มีพระพุทธภาษิตตรัสเอาไว้ว่า ยอดสังขตธรรมคือ ธรรมะที่ปัจจัยปรุงแต่งนั้นก็คือ มรรคมีองค์ ๘

อันสังขตธรรมนั้นคือสิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง มีความเกิดขึ้นปรากฏ มีความดับปรากฏ มีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่นปรากฏ เมื่อตั้งอยู่ เพราะฉะนั้น จึงยังเป็นสังขารที่เกิดดับ มรรคมีองค์ ๘ ก็เป็นสิ่งที่เกิดดับเช่นเดียวกัน เพราะฉะนั้นก็ให้ทำความรู้ดูให้รู้จักเกิดดับของนามรูปที่เป็นไปอยู่ในปัจจุบันนั้น ดังนี้ก็เป็นตัวรู้ รู้เกิด รู้ดับ เป็นวิชชา เมื่อรู้เกิดรู้ดับเป็นวิชชาขึ้นดังนี้ก็จะย่อมได้ผลเป็นวิมุติ ความหลุดพ้นจากความยึดถือได้ เป็นความปล่อยวาง เมื่อปล่อยวางสิ่งที่ยึดถือ คือนามรูปได้ก็ปล่อยวางทุกข์ลงได้ เป็นผู้พ้นทุกข์ได้ แม้ว่าการพ้นทุกข์นั้นจะเป็นชั่วเฉพาะกาลทุกคราวที่ปฏิบัติก็ตามแต่ว่าการปฏิบัตินั้นก็เป็นบารมีที่ยังเก็บสั่งสมอบรมไว้ อันจะปรากฏขึ้นมาให้ปฏิบัติสืบต่อกันไปได้ เพราะฉะนั้น ธรรมะดังกล่าวมานี้ คือ คิดเป็นสติ ดูเป็นโพชฌงค์ เป็นอุเบกขาโพชฌงค์ รู้เป็นวิชชา พ้นเป็นวิมุติ ผู้ปฏิบัติธรรมะเมื่อมาปฏิบัติหัดทำความคิดให้ถูกต้องดูให้รู้จักความคิด ปรับปรุงความคิดให้ถูกต้อง และก็ดูสงบอยู่ และทำความรู้ให้เกิดดับในนามรูปเป็นวิชชา ย่อมจะได้พ้นซึ่งเป็นตัววิมุติไปโดยลำดับตั้งแต่ขั้นต้นขั้นต่ำด้วยประการฉะนี้ เมื่อเป็นดังนี้แล้วก็จะทำจิตใจให้ผ่องใสไปโดยลำดับ ทำให้ได้ปีติในธรรมไปโดยลำดับ ทำให้เป็นบัณฑิต ดำเนินไปด้วยความรู้โดยลำดับ ย่อมจะอภิรมย์ในธรรมที่พระอริยะประกาศไว้แล้วโดยลำดับ ตั้งแต่เบื้องต้นเบื้องต่ำจนถึงสูงสุดด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้นจึงได้มีพระพุทธภาษิตตรัสไว้ว่า **"ผู้มีใจผ่องใส มีปีติในธรรมย่อมอยู่เป็นสุข บัณฑิตผู้ดำเนินไปด้วยปัญญาย่อมรื่นรมย์ในธรรมะที่พระอริยะประกาศไว้แล้วทุกเมื่อ"**

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ปรากฏว่าประกอบด้วยอัปปมาทธรรม นำให้คิดธรรม ให้ดูธรรม ให้รู้ธรรม เพื่อความพ้นทุกข์ จึงเจริญด้วยศรัทธา ศีล เป็นต้น อันพระทศพลตรัสยกย่องว่าเป็นสารธรรม นำให้เกิดสุขสถาพร

ขออำนาจบุญกุศลที่บุตรธิดา หลานและญาติมิตรบำเพ็ญอุทิศทุกประการ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ เป็นวิบากสุขสมบัติ แก่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาลตามฐานะนิยม

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ทั้ง ๔ รูป จักสวดคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี เพิ่มพูนอัปปมาทธรรมสืบต่อไป

พระธรรมเทศนาปุญญกถา

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ วัดราชผาติการาม

แสดงวันที่ ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ

ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโตติ.

บัดนี้จักวิสัชชนา พระธรรมเทศนาในปุญญกถา พรรณนาเรื่องบุญ อนุโมทนากุศลราศีทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งบุตรธิดาญาติมิตรผู้เกี่ยวข้อง ผู้มีความเคารพนับถือแก่กันและกัน พร้อมกันบำเพ็ญกุศลอุทิศกัลปนาผล แด่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ตามวิธีทักษิณานุปทานในพระพุทธศาสนา เป็นการบำเพ็ญกุศลประจำสัตตมวาร อนุวัตรตามพระพุทธภาษิตบรรหาร ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม เป็นต้น แปลว่า เมื่อระลึกถึงอุปการะคุณที่ท่านได้ทำไว้ก่อนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ท่านผู้นี้ได้กระทำกิจอันนี้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นญาติเป็นมิตรสหายของเราดังนี้แล้ว พึงบำเพ็ญทักษิณาเพื่อท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล เป็นปูชนียบุคคลของบุตรธิดาญาติมิตร เพราะท่านเป็นผู้มีอายุมากและมีคุณธรรมควรบูชา การบำเพ็ญกุศลอย่างนี้ จึงได้ชื่อว่าบูชาท่านผู้ควรบูชา เป็นอุดมมงคล ตามพุทธนิพนธ์ว่า ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ การบูชาท่านผู้ควรบูชาเป็นอุดมมงคลดังนี้ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านอุบัติ มาครองสังขาร ซึ่งมีเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีแปรปรวนในท่ามกลาง และมีการแตกสลายในที่สุดเสมอกันหมด ไม่ว่าใคร ครองสังขารแล้วต้องตกอยู่ในสภาพอย่างนี้เหมือนกันหมด แต่คุณหญิงท่านมีพิเศษ คือท่านมีบุญมีกุศลประจำอัธยาศัย มีจิตใจเป็นบุญเป็นกุศลตั้งแต่เล็ก ๆ มาจนเจริญอายุเป็น

ผู้หลักผู้ใหญ่ และในการครองเรือนครองชีพ ท่านก็มีบุญ มีสามี ๆ ก็เป็นผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบถูกต้องตามอัธยาศัยของท่าน มีลูก ๆ ก็ประพฤติตามคำสั่งสอนของท่าน ได้ศึกษาเล่าเรียน ตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ สามารถประกอบสัมมาอาชีพเป็นหลักเป็นฐาน ท่านได้เห็นความเจริญของลูกทันตาเห็น ท่านได้ล่วงลับอย่างคนที่มีบุญล่วงลับไป ท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณ ท่านเล่าให้ฟังว่า ลูกแต่ไม่ได้บอกว่าคนไหนปรารภกับท่านว่า "เพราะท่านนั่นแหละ คุณแม่จึงสิ้น จึงถึงแก่กรรม" ได้ฟังแล้วก็นึกว่า เขาทักท้วงถูก แต่ควรจะต่อว่า "เพราะท่านนั่นแหละ คุณแม่จึงได้ถึงแก่กรรมอย่างมีบุญ" คือตายอย่างมีบุญ คือตายในท่ามกลางพระสงฆ์ ในที่ชุมนุมชน อย่างนี้จึงจะถูก เพราะความตายนั้น ตายเมื่อไหร่ก็ได้ เราอย่าประมาทว่าจะไม่ตาย นางอะไรคนหนึ่งในครั้งพุทธกาล ลูกตาย เศร้าโศกร้องไห้อุ้มศพลูกไปหาคนที่มียา จะแก้ให้ลูกฟื้นได้ คนก็แนะนำให้ไปเฝ้าสมเด็จพระบรมศาสดา ๆ ตรัสว่าให้ไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาด ในบ้านในเรือนที่ไม่เคยมีคนตายเลยมาให้ ๑ ฟายมือ แล้วจะทำยาประทาน นางนี้อุ้มศพลูกไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาด ไปตามบ้านไหน ๆ ก็ไม่มีบ้านไหนเลยที่ไม่มีคนตาย บ้านนั้นก็มีคนตายแล้ว บ้านนี้ก็คนตายแล้ว บ้านโน้นก็คนตายแล้ว กลับมาเฝ้าพระบรมศาสดา กราบทูลให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าตรัสว่านั่นแหละ สถานที่ที่ไม่เคยมีคนตายนั้นเป็นไม่มี ตายที่ไหนก็ได้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรมหาเถระ) อดีตเจ้าอาวาสวัดนี้ท่านมีปัจฉิมโอวาทว่า "ไม่ตายคราวนี้ก็ต้องตายคราวหน้า อย่าเศร้าโศกให้เสียทีที่ได้ศึกษาปฏิบัติมา ร้องไห้เศร้าโศกก็ร้องไห้เศร้าโศกแก่สังขารที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา" ไม่ใช่ว่า ไม่ร้องไห้เศร้าโศกแล้วจะเป็นคนใจไม้ไส้ระกำแต่อย่างใด ดังนี้ ออกจะอาจเอื้อมไปหน่อยหนึ่ง ซึ่งจะกล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเมื่อทรงอยู่ในสมณเพศ ทรงอธิษฐานพระหฤทัยไว้ว่า ถ้าในวันมหาปวารณาประชวรหนัก จะให้พระสงฆ์หามไปในที่ชุมนุมสงฆ์ ได้ปวารณาได้เพียงจบเดียวแล้วสวรรคต ข้อนั้นก็จะเป็นความดี แต่บัดนี้พระองค์ท่านไม่ได้อยู่ในฐานะเช่นนั้น เพราะได้ออกมาครองราชสมบัติ เป็นพระเจ้าแผ่นดิน เรื่องเกิดเรื่องตายเป็นเรื่องหนึ่ง เป็นธรรมดา แต่เรื่องที่ในระหว่างที่เกิดมาแล้ว ทำตนให้มีบุญ มีกุศลขึ้นในจิตใจนั้น เป็นปัญหาพิเศษ ซึ่งทุก ๆ คนจะต้องนึก พระพุทธศาสนาจึงสอนว่า เมื่อไป

เยี่ยมศพก็ดี มาในงานศพก็ดี เดินไปกลางทางเห็นกระบวนแห่ศพในกลางทางก็ดี ให้ยืนหันหน้าไปทางศพ สำรวมจิตแล้วนึกในใจว่า อยมฺปิ โข กาโย เอวํ ธมฺโม เอวํ ภาวี เอวํ อนติโต แปลว่า กายแม้นี้แล มีอย่างนี้เป็นธรรมดา มันจะต้องเป็นอย่างนี้ ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปไม่ได้ คุณหญิงท่านอาศัยสังขารที่แยกออกเป็น รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหมือนกับทุก ๆ คน แต่ท่านเคารพในพุทธนิพนธ์ว่า ธมฺมญฺจเร สุจริตํ พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต น ตํ ทุจฺจริตํ จเร ไม่พึงประพฤติธรรมนั้นให้เป็นทุจริต ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิจ เพราะว่าผู้มีปกติประพฤติธรรม ย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ดังนี้ ชีวิตของท่านจึงเป็นธรรมชีวิต ชีวิตที่เป็นธรรม เป็นสุชีวิตะ ชีวิตดี ชีวิตชอบ เป็นอโมฆะชีวิต ชีวิตที่ไม่ว่างเปล่า ไร้ประโยชน์ นี้เป็นชีวิตที่มีบุญ มีกุศลประจำชีวิต แม้จะต้องล่วงลับดับไป ก็ได้ชื่อว่าล่วงลับดับไปแต่สังขารร่างกายอันเป็นของธรรมดาเท่านั้น ของที่เป็นคุณงามความดีที่ติดตัวของท่าน ยังอยู่ให้ปัจฉิมชนรำลึกถึงอยู่เสมอจนบัดนี้ และต่อ ๆ ไป ท่านจึงได้ชื่อว่าท่านเป็นคนมีบุญ ผู้มีใจเป็นบุญเป็นกุศล ย่อมเพลิดเพลินรื่นเริงในบุญในกุศลทุกสรรพการ ต้องตามพระพุทธภาษิตบรรหารซึ่งได้ตั้งเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ

ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต

ความว่า ผู้มีบุญได้ทำไว้แล้ว ย่อมเพลิดเพลินรื่นเริงในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วก็ยังเพลิดเพลินรื่นเริง ชื่อว่าย่อมรื่นเริง เพลิดเพลินในโลกทั้งสอง ในโลกนี้ย่อมเพลิดเพลินรื่นเริงว่าเราได้ทำบุญไว้แล้ว ไปสู่สุคติแล้วย่อมเพลิดเพลินรื่นเริงยิ่ง ดังนี้

คำว่า "บุญ" ได้แก่ธรรมชาติที่ชำระจิตใจให้สะอาด ปราศจากเครื่องเศร้าหมองต้องด้วยคำวิเคราะห์ศัพท์ว่า สตฺตานํ สนฺตานํ โสเรตีติ ปุญฺญํ ธรรมชาติที่ชื่อว่าบุญเพราะอรรถว่า ชำระจิตสันดานของสัตว์ทั้งหลายให้สะอาดดังนี้ บุญนี้เกิดขึ้นที่กาย วาจาและใจ มีความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลงเป็นมูล จักบรรยายคำว่า บุญ เป็น ๓ ประการ ๑. บุญกิริยา ๒. ตัวบุญ ๓. ผลแห่งบุญ การประพฤติดีด้วยกาย วาจา ใจ กล่าวโดยเจตนา เช่นเว้นจากการฆ่า การเบียดเบียน เว้นจากลักฉ้อ เว้นจากประพฤติผิดในกาม

เว้นจากการพูดปด เว้นจากดื่มสุราเมรัย ทำใจให้มีเมตตากรุณา แสวงหาอาชีพในทางที่ชอบ สันโดษในกาม มีสัจจะความจริง มีสติความระลึกได้ กล่าวโดยลักษณะที่ทำ เป็นทาน การให้กันบ้าง เป็นศีลที่ทำกาย วาจาเรียบร้อยบ้าง เป็นภาวนาคือการอบรมฝึกฝนใจบ้าง เป็นต้น ชื่อว่าบุญกิริยา คือการกระทำที่เป็นบุญ ในพระพุทธศาสนากล่าวว่า ในการกระทำบุญนั้น ต้องปรารถนาความไม่ประมาท ดังคำว่า อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา ความว่า บัณฑิตทั้งหลายกล่าวสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญกิริยาทั้งหลาย ดังนี้ ความไม่ประมาทก็คือการที่ตั้งจิตไว้ให้แนบแน่นในคุณความดี ประคองจิตไว้ให้สัมปยุตต์ด้วยสติสัมปชัญญะ ตรวจกายตรวจวาจาและตรวจใจ จะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร มีสติก่อนแล้วจึงจำ จึงพูด จึงคิด แล้วจะไม่ผิดพลาด อย่างนี้ชื่อว่าไม่ประมาท บัณฑิตสรรเสริญความไม่ประมาทในบุญญกิริยา คือการกระทำที่เป็นบุญ เมื่อกาย วาจา ใจ เป็นที่ตั้งแห่งบุญญกิริยา บุญญกิริยาก็จะอุดหนุน ส่งเสริมให้ประสบตัวบุญเป็นลำดับไป เหมือนการอาบน้ำชำระกาย ย่อมได้รับความสะอาดกาย สบายใจในลำดับฉะนั้น ตัวบุญก็คืออาการที่ใจอิ่ม ใจเปี่ยม ใจเบิกบานด้วยธรรมปีติ ในระยะนี้ใจย่อมแสดงออกซึ่งลักษณะที่สังเกตเห็นได้ว่า เป็นใจประสบตัวบุญแท้คืออโลภะ ความไม่โลภ เพราะพอแล้ว อิ่มใจแล้ว อโทสะ ความไม่โกรธ เพราะใจเป็นใจสงบเยือกเย็นแล้ว อโมหะ ความไม่หลง เพราะสิ่งชวนให้หลงไม่มีที่ใจแล้ว ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ดังกล่าวแล้วในเบื้องต้น เป็นตัวบุญตัวแท้ของบุญ ตรงกันข้ามกับโลภะ โทสะ โมหะ เป็นตัวบาป เมื่อตัวบาปมี ตัวบุญจะมีไม่ได้ ทำบุญก็เพื่อจะกำจัดบาป เมื่อบาปไม่มีบุญก็ปรากฏขึ้นที่ใจ คำที่ว่า ทำบุญได้บาป ทำบุญได้บุญ ก็หมายถึงโลภ โกรธ หลง และไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง นี้เอง ทำความดีแต่มีโลภโกรธหลงเป็นปัจจัย ทำไปก็ไม่ค่อยจะพบตัวบุญ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง มีในขณะใด ขณะนั้นย่อมได้รับความสุขใจความเย็นใจ จัดว่าได้ประสบตัวบุญแท้ ต้องด้วยกระแสพุทธภาษิตว่า มา ภิกฺขเว ปุญฺญานํ ภายิตฺถ เป็นต้น ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย อย่ากลัวต่อบุญเลย ภิกษุทั้งหลาย คำว่า บุญนี้เป็นชื่อแห่งความสุขดังนี้ ต่อจากนั้นย่อมส่งให้ผู้ปฏิบัติประสบผลแห่งบุญเป็นลำดับไป ผลแห่งบุญนั้นก็คือ ความสะอาดกาย วาจา ใจ ความสงบแห่งใจ ความสว่างแจ่มใสแห่งใจ ความ

สะอาดเป็นตัวศีล ความสงบเป็นตัวสมาธิ ความสว่างใจเป็นตัวปัญญา เมื่อความสะอาดมีขึ้น ความที่ใจเปรอะเปื้อนด้วยความชั่วก็ระงับไป เพราะอาศัยความสงบ บาปอกุศลทั้งหลายจักหายไป เมื่อได้ความสว่างไสวแห่งใจ ความมืดอกมืดใจก็ไม่มี เหมือนจุดไฟขึ้นในที่มืดก็ส่องแสงหายมืดไปได้ฉะนั้น ความสะอาด ความสงบ ความสว่างแจ่มใสแห่งใจ จึงชื่อว่าเป็นผลแห่งบุญ ท่านผู้ใดได้ทำบุญไว้ พิจารณากายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ก็จะได้เห็นส่วนที่ดี ส่วนที่ชอบ ไม่มีโทษ ทำให้เกิดปีติปราโมทย์บันเทิงใจในธรรมะปฏิบัติของตน ย่อมได้รับอานิสงส์ผลตามพระพุทธนิพนธ์ว่า ธมฺมปีติ สุขํ เสติ เป็นต้น แปลว่า ผู้มีความเอิบอิ่มใจในธรรม มีใจผ่องใส แล้ว ย่อมอยู่เย็นเป็นสุขดังนี้ ในบางพระสูตรพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ทำความดีที่เป็นบุญเป็นกุศลนั้น ย่อมได้รับความอุ่นใจโดยส่วนเดียว คือ อุ่นใจว่าถ้าโลกหน้าผลแห่งกรรมดีกรรมชั่วมี เรากระทำความดีไว้ก็จะได้ไปสุคติ ถ้าโลกหน้าไม่มีผลแห่งกรรมดี กรรมชั่วก็ไม่มี เราก็จะรักษาตนให้เป็นคนไม่มีเวร ไม่มีภัยกับใคร ๆ ไม่มีความลำบาก ไม่มีทุกข์ มีแต่ความสุขตลอดชาติ ถ้าบาปมี บาปชื่อว่าเป็นอันกระทำคือทำแล้วก็เป็นบาป เราไม่ได้ก่อทุกข์ทำบาป ก่อทุกข์เดือดร้อนให้แก่ใคร ๆ ไหนเลยทุกข์จะมาถูกต้องเราผู้ไม่กระทำบาป ถ้าบาปไม่มี บุคคลทำบาปก็ไม่ชื่อว่าทำบาป เราจะพิจารณาเห็นตนเป็นคนบริสุทธิ์ทั้งสองส่วน ย่อมได้รับความสบายใจ ดังนี้ บุญที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดมาดีเป็นบุญเก่า เรียกว่า ปุพเพกตปุญญตา เมื่อเกิดมาแล้วสะสมความดีด้วยกาย วาจา ใจ ก็เป็นบุญคือความสุขกาย สุขใจ ในปัจจุบันและเป็นปุพเพกต-ปุญญตาต่อไป บุคคลได้อาศัยปุพเพกตปุญญตาอุปบัติมาสู่โลกนี้ และเมื่ออยู่ในโลกนี้ ก็ทำแต่ความดีด้วยกาย วาจา ใจ ได้ชื่อว่าผู้มีบุญอันได้กระทำไว้แล้ว ย่อมบันเทิงรื่นเริงในโลกนี้ เมื่อละโลกนี้ไปแล้วก็ย่อมบันเทิงรื่นเริง คือว่าย่อมบันเทิงรื่นเริงในโลกทั้งสองด้วยประการฉะนี้

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านทำกาย วาจา ใจ ของท่านให้เป็นบุญ มีบุญอยู่ที่กาย วาจา และที่ใจ กายสะอาดใจสงบ จิตใจของท่านจึงมีปัญญา ทำบุญก็ทำด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น ท่านจึงชื่อว่า โชติ โชติปรายนา สว่างไสวมาแล้ว มีสว่างไสว

ต่อไป ณ เบื้องหน้า ซึ่งเป็นชื่อของผู้มีบุญ ด้วยประการฉะนี้ ขออำนาจกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญแล้วนี้ จงเป็นบุญราศีมีวิปาโกภาส สามารถอำนวยอิฏฐประโยชน์อันเป็นที่เบิกบานใจ สำเร็จแด่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ซึ่งล่วงลับไปแล้วนั้น โดยสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมอุทิศเจตนาทุกประการ เป็นอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ พระสงฆ์ ๔ รูป จะได้สวดพระคาถาธรรมบรรยายโดยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนอัปมาทธรรมแก่สมาคม สมควรแก่กาลเวลา วิสัชชนาพระธรรมเทศนาในปุญญกถายุติด้วยเวลาด้วยประการฉะนี้

ธัมมาธัมมวิปากกถา

สมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัสวิหาร

แสดงวันที่ ๒๓ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๖

น หิ ธมฺโม วธมฺโม จ อุโภสมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตินฺติฯ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมเทศนาอนุรูปแด่กุศลจริยาทักษิณานุปทานที่คณะเจ้าภาพ ธิดา บุตร พร้อมด้วยญาติมิตรและหลาน ๆ เพื่ออุทิศกัลปนาผล แด่คุณหญิงวรรณาวร-วิทย์พิศาล ในปัญญาสมวารนับแต่กาลที่ถึงแก่กรรมเป็นลำดับมาบรรจบ ครบ ๕๐ วัน ด้วยอำนาจกตัญญูกตเวทิตาธรรมที่มีประจำจิตใจตามวิสัยของบุรุษพุทธบริษัท ผู้นับถือพระพุทธศาสนา อันบุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนา มีความเชื่อมั่นในหลักคำสอน ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ได้ทรงประทานสั่งสอนไว้ ให้พุทธบริษัท ได้ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญให้เป็นไป เพื่อให้เป็นประโยชน์ เป็นความสุข เป็นการสนองคุณ บูชาคุณ ชดใช้หนี้บุญคุณแก่ท่านผู้มีพระคุณแก่ตนที่ได้วายชนม์ล่วงลับไปแล้วตามแนวพระ บาลีที่ทรงแสดงไว้ว่า เมื่อบุคคลมาระลึกนึกถึงท่านผู้มีอุปการะคุณแก่ตน ท่านได้เป็นมารดา บิดา เป็นญาติ เป็นมิตร ซึ่งท่านได้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อระลึกนึกได้เช่นนี้ ก็พึงทำทักษิณา ทานเพื่อท่านผู้ที่ล่วงลับไป ทักษิณาทานที่ได้กระทำแล้วได้ประดิษฐานไว้ดีแล้วในสงฆ์ ย่อม เข้าไปสำเร็จ เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปสิ้นกาลช้านานตามฐานะดังนี้ เมื่อหลัก พระบาลีพุทธภาษิตมีประจักษ์ชัดอยู่เช่นนี้ ผู้นับถือพระพุทธศาสนาเมื่อมาระลึกนึกถึง คุณูปการะของท่านผู้มีพระคุณแก่ตนที่ได้วายชนม์ล่วงลับไปแล้ว เพื่อจะสนองคุณบูชาคุณ ชดใช้หนี้บุญคุณแก่ท่าน จึงได้พร้อมเพรียงกันบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล และตั้งใจอุทิศกัลปนา ผลไป ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะมีความเชื่อมั่นว่าส่วนใด ข้อใด พระพุทธ

ภาษิตอันใด พระพุทธพจน์อันใด ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้แล้ว พระพุทธพจน์นั้น ๆ ย่อมมีจริง เป็นจริง เมื่อเชื่อมั่นเช่นนี้การบำเพ็ญทักษิณาทาน และตั้งใจอุทิศกัลปนาผลไปนี้ ก็เชื่อมั่นว่าจะมีจริง เป็นจริง เพราะฉะนั้น เมื่อถึงคราวที่ท่านผู้มีชีวิตเกี่ยวข้องแก่ตนในโลกนี้ได้วายชนม์ล่วงลับไป จึงได้ตั้งการบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล แล้วอุทิศกัลปนาผลไป แม้ในงานนี้ท่านเจ้าภาพมาระลึกถึงคุณูปการของท่านผู้เป็นบุพการิณี คือคุณหญิงวรรณา วรวิทย์พิศาล ที่ได้วายชนม์ล่วงลับไปแล้วมาบรรจบครบ ๕๐ วันเข้าวันนี้ ตามหลักตามวิธีในพระพุทธศาสนานิยมกันว่าถึงคราว ๕๐ วัน ก็มีการบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล เป็นการพิเศษอีกครั้งหนึ่งดังนี้ จึงได้พร้อมเพรียงกันตั้งใจบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล และอุทิศกัลปนาผลไป เพื่อดลใจให้งานที่ประกอบด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม และมาระลึกนึกถึงคุณูปการะของท่านผู้เป็นบุพการิณี คือมารดาที่ได้ล่วงลับไปแล้วนี้ เป็นไปด้วยดี

อันที่จริงคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านมีชีวิตมาในโลกนี้ ก็เป็นผู้บังเกิดขึ้นแล้วด้วยมีบุพเพกตบุญตา เกิดขึ้นแล้วพบพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นในสกุลที่เป็นสัมมาทิฏฐิ เมื่อเจริญวัยขึ้นก็มีคู่สมรส คู่ครองก็เป็นสัมมาทิฏฐิ ท่านเป็นสัมมาทิฏฐิตั้งแต่เล็กแต่น้อย เข้าวัดพึ่งเทศน์กับมารดาเป็นต้นมา ความเชื่อมั่นในคุณของพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มั่นคงอยู่ในจิตใจของท่าน ดำรงตนอยู่ในคุณธรรม พร้อมพรั่งไปด้วยความเป็นผู้เชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา กาย วาจา ของท่านก็เป็นธรรม น้ำใจของท่านก็น้อมไปในธรรม ประพฤติตนตั้งอยู่ในธรรมะ เข้าถึงหลักของพระพุทธศาสนาด้วยการให้ทาน ด้วยการรักษาศีล ด้วยการเจริญภาวนา ครบถ้วนทั้ง ๓ ประการ ความประพฤติปฏิบัติเช่นนี้ เป็นหลักเป็นวิธีการที่นับได้ว่าท่านเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา และได้เข้าถึงพระพุทธศาสนาด้วยกาย วาจา และด้วยน้ำใจของท่าน เพราะความเชื่อมั่นอันนี้ทำให้มีการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา การให้ทานคุณหญิงได้ตั้งใจให้ทาน บริจาคทานมาทุกกาลทุกสมัย จนได้ตั้งเป็นนิธิบำรุงพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์ให้กุลบุตรได้บรรพชา อุปสมบทในพระพุทธศาสนา อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์มาหลายพระอาราม ใครบ้างที่จะไม่รู้ถึงชื่อของคุณหญิงวรรณา แล้วก็เชื่อว่าหาได้ยากในบรรดาพระสงฆ์ในคณะธรรมยุต เพราะฉะนั้นคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล เป็นผู้มีความมั่นคงในธรรมะคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมา

สัมพุทธเจ้า เชื่อมั่นภายหลังเมื่ออายุเจริญวัยขึ้นเข้าขีดชรา ก็ได้ประพฤติตนเป็นอุบาสิกาถืออุโบสถศีลเป็นอุบาสิกาชีในพระพุทธศาสนา ประพฤติตนอยู่ในเนกขัมมะ ปฏิบัติบำเพ็ญบารมีธรรม ในส่วนเนกขัมมะบารมีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยประการดังนี้ก็ได้ชื่อว่าท่านตั้งอยู่ในคุณธรรม เชื่อมั่นในธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นำธรรมะคำสั่งสอนของพระองค์มาปฏิบัติตาม ทางกาย ทางวาจา และทางน้ำใจ กายของท่านก็เป็นธรรม วาจาของท่านก็เป็นธรรม น้ำใจของท่านก็น้อมไปในธรรม ทุกสิ่งทุกประการวางตนสม่ำเสมออยู่ในธรรมะคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งตนอยู่ในความเป็นธัมมจาริณี ผู้ประพฤติธรรมโดยปกติ ในฐานะท่านเป็นมารดา ท่านก็เป็นมารดาที่มีธรรมะสูงส่งในพรหมวิหารธรรม ในฐานะที่เป็นญาติ ท่านก็เป็นญาติที่ดี ที่มีธรรมะ ท่านเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณธรรมความดี มีธรรมะเป็นอุบาสิกาเป็นบริษัท กระทั่งอยู่ในคุณสมบัติของอุบาสิกาบริษัทครบถ้วนทุกประการ เพราะฉะนั้นธรรมะส่วนใดที่เป็นไปในทางกาย วาจา และ ทางใจของคุณหญิงนั้น ถ้ามีใครที่เป็นผู้รู้พอจะสังเกต จับไหวพริบดูว่าคุณหญิงจะบกพร่องในการประพฤติปฏิบัติในทางกาย วาจา แม้แต่ทางน้ำใจ ซึ่งถ้าคอยสังเกตก็จะรู้ แต่ก็ไม่มีข้อจะตำหนิติเตียน ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมะด้วยกาย วาจา และด้วยน้ำใจอย่างนี้ แม้อยู่ในโลกนี้ บัณฑิตนักปราชญ์ทั้งหลายก็ย่อมสรรเสริญ ละโลกนี้ไปก็ย่อมเข้าถึงโลกสวรรค์บันเทิงอยู่ในความสุข เพราะฉะนั้น กาย วาจา และน้ำใจของคุณหญิงที่เป็นธรรมะนี้ ธรรมะนั้นแลที่รักษานำท่านไปในภูมิในชั้นในคติที่เป็นสุคติในเบื้องหน้า เพราะธรรมะกับอธรรมนั้นมีผลแตกต่างกัน องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์ทรงรู้ทรงเห็นผลของธรรมะเป็นอย่างหนึ่ง วิบากของอธรรมเป็นอย่างหนึ่ง พระองค์จึงได้ทรงแสดงพระพุทธภาษิต บอกอานิสงส์ของธรรมะ บอกโทษของอธรรมไว้ในพระบาลีที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้น แห่งพระธรรมเทศนานี้ว่า........

น หิ ธมฺโม อธมฺโม จ อุโภสมวิปากิโน
อธมฺโม นิรยํ เนติ ธมฺโม ปาเปติ สุคตินฺติ

ซึ่งแปลโดยความว่า สภาพทั้งสองคือธรรมะอย่างหนึ่ง อธรรมอย่างหนึ่ง มีวิบากคือผลไม่เสมอกัน อธรรมย่อมนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้ไปสู่นรก ธรรมะย่อมยังผู้ปฏิบัติให้ถึงสุคติ ดังนี้ ผลแตกต่างกันดังนี้ คืออธรรมนำไปสู่นรกแดนที่ไม่เจริญ ส่วนธรรมะนำไปสู่

สุคติหรือทางที่ดี เมื่อทราบเช่นนี้ ผู้ศึกษาในพุทธศาสนา ผู้ที่คอยสังเกตในหลักพระพุทธศาสนาว่าส่วนใดเป็นอธรรม ส่วนใดเป็นธรรมะ พอจะรู้พอจะเข้าใจพอจะเทียบเคียงได้ ธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงร่างกายของบุคคลซึ่งเป็นไปในการงด การเว้น จากสิ่งที่เป็นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น นี้เป็นส่วนที่เป็นธรรมะ วาจาที่พูดไปแล้วไม่เกิดโทษแก่ตน ไม่เกิดโทษแก่ผู้อื่น มีแต่ประโยชน์ วาจาเช่นนี้ก็เป็นธรรมะ น้ำใจที่คิดแล้วไม่ขุ่นมัวไม่ทำร้ายแก่ใคร ไม่เป็นไปในทางโลภะ ทางโลภ ไม่เป็นไปในทางโทสะ การขัดเคือง ไม่เป็นไปในทางโมหะ ความลุ่มหลง ความคิดที่ปลอดโปร่งปราศจากโลภ โกรธ หลง ความคิดอันนี้ น้ำใจอันนี้ชื่อว่าเป็นธรรมะ เพราะฉะนั้น เมื่อจะศึกษาให้กว้างขวางลึกซึ้งพิสดารไปกว่านี้ ผู้ที่มารู้หลักพระพุทธศาสนาว่าส่วนใดที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นส่วนศีลอย่างหนึ่ง ส่วนใดที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้เป็นส่วนสมาธิอย่างหนึ่ง ส่วนใดที่พระองค์ทรงแสดงไว้ก็เป็นส่วนปัญญาอย่างหนึ่ง ๓ ประการนี้เป็นหลักใหญ่ เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งสรุปเข้าได้ รวมเข้าได้ สงเคราะห์เข้าได้ในศีลในสมาธิในปัญญา ส่วนนั้นชื่อว่าเป็นธรรมะ ส่วนใดที่ตรงกันข้ามกับศีล สมาธิ ปัญญา ส่วนนั้นชื่อได้ว่าเป็นอธรรม เพื่อความเข้าใจง่าย ๆ ส่วนใดที่เป็นไปในการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ เป็นไปในการฉ้อโกงเบียดบังสิ่งของของผู้อื่น เป็นไปในทางประพฤติผิดประเวณีในกามทั้งหลาย เป็นไปในการพูดเท็จ เป็นไปในการพูดส่อเสียด พูดยุยงให้ผู้อื่นแตกกัน หรือการดื่มสุราหรือเมรัย ส่วนนี้รู้ได้ว่าเป็นอธรรม คือจะรู้ได้ว่าเป็นอธรรมก็ควรจะนำผลของสิ่งเหล่านี้มาเทียบว่าการฆ่าการเบียดเบียนผู้อื่นนั้น ดีหรือไม่ดี ผู้ที่ถูกเบียดเบียนนั้นมีความสุขหรือความทุกข์ โกรธหรือไม่โกรธ เคืองหรือไม่เคือง คิดอย่างนี้ถ้าสิ่งเหล่านั้น เขามาทำแก่ตนเอง นำมาเทียบกับตนเอง ถ้าตนถูกทำร้าย ถูกฆ่า ถูกเบียดเบียนด้วยทรัพย์สมบัติ เป็นต้น เรารู้ว่าถ้าถูกเบียดเบียนนั้นมีความทุกข์ ข้อนั้นก็ชื่อว่ามีวิบาก มีผลไม่เสมอกันแล้ว ส่วนเหล่านั้นเป็นตัวอธรรมแล้ว เพราะนำผู้ประพฤตินั้นให้ตกไปสู่อบายหรือแดนที่ไม่เจริญ เป็นไปในทางให้เกิดความทุกข์ แต่ถ้าส่วนใดมีการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามและเว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการดื่มของเมา ผู้ที่งด ผู้ที่เว้นจากส่วนเหล่านี้ กายก็เป็นกายดี วาจาก็เป็นวาจาดี บุคคลผู้เห็นปานนี้ได้ชื่อว่าประพฤติไปในทางที่ดี ผลคือความสุขใจก็เกิดขึ้นกับตน กับกาย วาจา ของตน ก็เพราะไม่ได้เบียดเบียนใคร ๆ ไม่ทำให้ใครต้อง

เดือดร้อนเพราะการที่ตนประพฤติ ตนรักษาศีลดังนี้ อันนี้ก็ชื่อว่ามีวิบากคือผล ก็ย่อมยังบุคคลผู้นั้นไปสู่ทางที่ดี ที่เรียกว่าสุคติ ซึ่งมีอยู่ทั้งในโลกนี้ โลกหน้า ชีวิตของผู้ใดที่ดำเนินไปด้วยความสงบอันราบคาบ ราบรื่นในชีวิต ไม่ลำเค็ญ ชีวิตของผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าดำเนินไปตามสุคติ แปลว่าคติที่ไปง่ายไปดี แม้ในภพหน้า ชาติใด ภพใด ที่เป็นไปในทางที่ทุกข์ ตกทุกข์ได้ยากนานาประการ ภพนั้น ชาตินั้นเรียกว่าทุคติ แต่ถ้าที่ใดไปแล้วมีแต่ความสุขสงบราบรื่น ความสุขสำราญ ภพนั้นชื่อว่าเป็นสุคติดังนี้ การที่จะไปสู่สุคติก็เพราะธรรมะ คือการประพฤติดีด้วยกาย วาจา และด้วยน้ำใจ ส่งผลให้บุคคลผู้ที่เป็นไป ผู้ประพฤติตั้งใจปฏิบัติให้ได้ตามหลักธรรมะนั้น ธรรมะก็จะคุ้มครองป้องกันรักษาผู้นั้น ไม่ให้ตกไปสู่แดนที่ชั่ว มีแต่ไปสู่สุคติเป็นไปในโลกหน้า ด้วยประการฉะนี้

คุณหญิงวรรณาววิทย์พิศาล ท่านเป็นผู้ที่มีธรรมะประจำกาย วาจา และประจำน้ำใจของท่าน พิจารณาดูแล้วทุกส่วนที่จะเป็นอธรรมที่จะเป็นไปในกาย วาจา ที่แสดงออกมานั้น จะไม่พบเลย ดังนี้ ผู้ที่เข้าไปใกล้ผู้ที่อยู่ใกล้กับท่านก็จะรู้ว่ากาย วาจา ของท่านนั้นมุ่งแต่ผล มุ่งแต่ประโยชน์ ในการที่จะให้ผู้อื่นมีประโยชน์ มีการเกื้อกูลแก่ผู้อื่น พูดก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ ทำก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ตนและผู้อื่น และประโยชน์ส่วนใหญ่ ท่านมีชีวิตมาในโลกนี้ก็ได้ชื่อว่าพบพระพุทธศาสนา และได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติพระศาสนา เข้าถึงพระรัตนตรัยพร้อมทั้งกาย วาจาใจ ด้วยประการฉะนี้ พลังแห่งธรรมะที่สามารถจะดลบันดาลผลคือความสุขในภพหน้าให้แก่คุณหญิงนั้น ก็จะปรากฏ แม้แต่ในวันที่ท่านถึงแก่มรณกรรม ก็ได้ล่วงลับไปในกรณีพิเศษ ยิ่งทำให้เห็นว่าถ้าผู้ไม่มีบุญอย่างนั้น จะมาสิ้นไปในระยะที่กำลังบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญกุศล อยู่ในท่ามกลางภิกษุบริษัทและอุบาสกอุบาสิกาบริษัทในพระอุโบสถ ซึ่งยังไม่เคยปรากฏในประเทศนี้ แม้ในครั้งอดีตกาลก็ยังไม่เคยมีมา แต่คุณหญิงได้มาถึงมรณกรรม ณ ท่ามกลางสงฆ์ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน จิตใจของท่านกำลังเลื่อมใสในคุณของพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มั่นคงอยู่ในจิตใจของบุคคลที่มีความมั่นคงอยู่เช่นนี้ได้ชื่อว่าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ตามหลักพระพุทธศาสนา แสดงว่า

เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส　　　　น เต คมิสฺสนฺติ อปายภูมึ

ชนเหล่าใดถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ ที่พึ่งที่ระลึก ชนเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่อบายภูมิ คุณหญิงย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้าอย่างแน่นอน เชื่อมั่นได้ด้วยประการฉะนี้

ด้วยอำนาจคุณธรรมที่เป็นธรรมะที่มีอยู่ในคุณหญิงก็ดี ด้วยอำนาจบุญกุศลที่บุตรธิดา หลาน ญาติมิตร ได้กระทำบำเพ็ญอุทิศนี้ก็ดี ย่อมมีพลังอำนาจสามารถบันดาลเพิ่มพูนให้คุณหญิงได้ประสบสุขในสุคติภพ มีความเกษมสำราญทุกกาลทุกสมัย และอำนาจแรงจิตใจของบรรดาท่านเจ้าภาพที่มีความระลึกนึกถึงนี้ ขอให้บุญกุศลที่ได้ทำนี้มีกำลังพลานุภาพดลบันดาลให้ทราบด้วยญาณวิถี แล้วอนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล ดลบันดาลให้คุณหญิงประสบสุขเกษมสำราญในสัมปรายภพทุกประการ ดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้

สารธรรมกถา

พระพุทธพจนวราภรณ์ (จินฺตากโร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

แสดงวันที่ ๘ มกราคม ๒๕๒๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ

ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ

สา ตาทิสา สีลวตี อุปาสิกา

อาทียติ สารมิเธว อตฺตโนติ ฯ

บัดนี้ จักรับทานแสดงพระธรรมเทศนา ในสารธรรมกถา พรรณนาธรรมะที่เป็นแก่นสารของชีวิตรูปแก่กุศลจริยาทักษิณานุปทาน ซึ่งวันนี้สกุลธรรมสโรชร่วมกันบำเพ็ญอุทิศกัลปนาผลแด่อุปาสิกา คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล แสดงญาติธรรม คารวธรรม อปาจยนธรรม กตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามภูมิของสัปปุริสวิสัย เพราะสกุลธรรมสโรชกับ-สกุล นิโลดม คุ้นเคยสนิทสนมกันมานาน ต่อมา น.ส. ผกากรอง ธรรมสโรช ผู้เป็นบุตรีของเจ้าคุณพระยาวิบูลย์ ฯ ได้ทำการสมรสกับ นายวรวีร์ นิโลดม บุตรของเจ้าคุณพระยาวรวิทย์พิศาลทำให้สกุลธรรมสโรชกับสกุล นิโลดม สนิทสนมยิ่งขึ้น คุณผกากรองจึงชักชวนบรรดาพี่น้องพร้อมด้วยญาติมิตรรับเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลในสัตตมวารนี้ เพื่ออุทิศกัลปนาผลสนองคุณดังกล่าวแล้ว

ก็อุปาสิกา คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาลนั้น ท่านมีคุณูปการและธรรมจริยาความประพฤติปฏิบัติหนักแน่นในธรรมะอย่างไร ก็เป็นที่รับทราบกันในบรรดาผู้ใกล้ชิดสนิทสนม แม้อาตมาผู้แสดงธรรมนี้ เมื่อประมาณ ๒๕–๒๖ ปี ได้พบคุณหญิงในงานทอดกฐินวัดมัชชันติการาม ต. บางซื่อ หรือบางซ่อน ซึ่งเรียกกันว่าวัดน้อยบางเขนตามสำเนียงของ

ชาวบ้าน ซึ่งอาตมาเป็นผู้หนึ่งที่ชักชวน พล.ต.อ. เยื้อน ประภาวัตร รองอธิบดีกรมตำรวจ ไปทอดกฐินโดยมีท่านเจ้าคุณพรหมมุนี (สุวจเถระ) วัดบวรนิเวศ ท่านรับเป็นประธานในงานทอดกฐิน จึงได้ชักชวนคุณหญิงไปดูวัดเขาไกรลาศ ต. หนองแก อ. หัวหิน จ. ประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งอาตมาเป็นผู้สร้างในนามของท่านเจ้าคุณพรหมมุนี และต่อมาคุณหญิงท่านก็รับไป ในวันหนึ่งไปเห็นสถานที่ชอบใจ ท่านจึงไปพักตากอากาศชั่วครั้งชั่วคราว จนถึงได้สร้างบ้านอยู่เป็นที่อาศัยถาวร ในสมัยนั้นท่านเจ้าคุณวรวิทย์พิศาลสามีของท่านมีชีวิตอยู่ ก็ได้พักตากอากาศอาบน้ำทะเลเป็นที่สนุกสนานสำราญใจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ หลังจากที่ท่านเจ้าคุณวรวิทย์พิศาลถึงแก่อนิจกรรมแล้ว ท่านมาปรารภกับอาตมาว่า มาอยู่นี่ก็เป็นที่สุขสบายดี แต่ถ้าอยู่ในเพศของคฤหัสถ์ ก็จะคิดกลับไปอยู่บ้านกับลูกหลาน แต่ว่าใจยังคิดถึงความสงบระงับสบายกายสบายใจ จึงปรารถนาที่จะบวชเป็นอุบาสิกา หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าแม่ชี อาตมาได้ห้ามปรามว่าไม่สำคัญในการที่จะประพฤติพรตพรหมจรรย์ จะอยู่ในเพศของหญิงของชายอุบาสกอุบาสิกา ก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องบวช เพราะคุณหญิงเป็นผู้ใหญ่อายุก็มากแล้ว ถ้าบวชแล้วสึกก็จะเป็นที่ครหานินทาของคนอื่น ถ้าไตร่ตรองเห็นจริงแล้วจึงค่อยบวช ได้ซักถามว่าที่จะคิดบวชนี่เป็นเพราะอะไร คุณหญิงได้ตอบกับอาตมาว่า เพื่อที่จะได้กันไม่ให้กลับบ้าน จะได้อยู่วัดประพฤติพรตพรหมจรรย์ไปนานๆเพื่อทำที่พึ่งของตน อาตมาจึงลองซักถามดูว่า เคยรักษาศีลแปดไหม คุณหญิงก็รับว่ายังไม่เคยรักษา ทั้งคิดว่าอดอาหารในเวลาวิกาลแล้วร่างกายคงจะลำบาก เพราะเคยกินอาหารในเวลาเย็นเป็นประจำทุกวันเวลากลางคืน อาตมาจึงแนะนำว่ายังไม่ต้องบวชก่อน ให้สมาทานศีลแปด ลองรักษาดูสัก ๗ วัน ถ้า ๗ วันทนได้ ไม่ลำบากกาย ไม่ลำบากใจ ก็เลื่อนไปเป็น ๑๕ วัน ครั้น ๑๕ วัน ก็บอกว่ายังสบายดี ไม่หิวโหยในเวลาเย็นค่ำ ท้องไส้เคยปวดก็หายไป นี้เป็นอานิสงส์ของการสมาทานศีลแปด จึงเลื่อนให้เป็น ๑ เดือน ถ้า ๑ เดือน ยังทนได้ แล้วค่อยมาคิดที่จะบวช ครั้นครบ ๑ เดือน คุณหญิงก็มั่นใจที่จะบวชได้ จึงได้จัดการบวช อาตมาจึงได้เอาผมของคุณหญิง เพราะธรรมดาสตรีทุกรูปทุกนามนั้นเป็นที่หวงแหนรักใคร่ก็คือผม คุณหญิงสละผมได้ เพื่อประพฤติพรตพรหมจรรย์ จึงเอาผมของท่านบรรจุไว้ที่กำแพงแก้วอุโบสถวัดเขาไกรลาศ ซึ่งท่านไปพักอยู่เป็นประจำกับคนใช้และลูกของเขาซึ่งเป็นเด็กเล็ก ๆ

และให้จารึกในศิลานั้นว่าเป็นการเสียสละเพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย ด้วยผมที่ตัดโกนออกไปเหลือติดค้างอยู่ที่นั่นจนบัดนี้ เรียกว่าอนุสรณ์แห่งความเสียสละของคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านก็มั่นคงในพรตพรหมจรรย์ตลอดมา จนกระทั่งถึงอนิจกรรมจากไป นับว่ามีพรรษาถึง ๒๔–๒๕ ปี นับว่าเป็นรัตตัญญูราตรีนาม ถ้าบวชเป็นพระเขาก็พูดว่า พระเถระ แปลว่า ผู้มั่นคงในพระธรรมวินัย อาตมาได้เคยแสดงธรรมให้คุณหญิงฟังว่า "เกิดมาทำไม" เพราะคนเราส่วนมากนั้น ตั้งแต่เล็กจนโตเป็นหนุ่มเป็นสาวจนกระทั่งแก่เฒ่า เราทุ่มเทชีวิตจิตใจ ศึกษาศิลปวิทยาการ จนกระทั่งจบการศึกษาในประเทศแล้ว บิดามารดาผู้ปกครองยังส่งเสียทรัพย์สินเงินทอง สละให้ไปเล่าเรียนในต่างประเทศ เรียนจบแล้วก็เพื่อมากระทำธุรการงานเป็นข้าราชการบ้าง เป็นพ่อค้าบ้าง ประกอบธุรกิจส่วนตัวบ้าง เพื่อต้องการอะไร ? ก็ไม่พ้นจากการประสงค์ลาภ ต้องการยศ ต้องการความสรรเสริญ ต้องการความสุข ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข จึงเป็นอิฏฐารมณ์ แปลว่าอารมณ์เป็นที่น่าปรารถนารักใคร่ พึงใจของหญิงชายเด็กผู้ใหญ่ทั่วไป แต่ว่าลาภ ยศ สรรเสริญ สุข นี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นวิปรินามธรรม มีอันแปรปรวน ยักย้าย ไม่คงที่ ตั้งอยู่ไม่นาน เพราะฉะนั้นเมื่อมีลาภ ก็มีเสื่อมลาภ เป็นคู่กัน มียศก็มีเสื่อมยศ สรรเสริญก็คู่กับนินทา สุขก็คู่กับทุกข์ ท่านจึงว่าเป็นโลกธรรมธรรมะที่ครอบงำสัตว์โลก หรือสัตว์โลกที่เกิดมาแล้วย่อมกระทบกระทั่งต่อโลกธรรม ทั้งลาภ เสื่อมลาภ ยศเสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุขและทุกข์ ผิดแปลกแตกต่างกันว่า ปุถุชนเมื่อประสบอิฏฐารมณ์เป็นที่น่าปรารถนารักใคร่ พึงใจคือ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุขแล้ว ย่อมดีใจตื่นเต้นมัวเมาอยู่ในลาภ ยศ สรรเสริญ สุขนั้น ไม่รู้เท่าตามความเป็นจริงว่า มันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ มันเป็นวิบัติปริกามธรรม ครั้นประสบอนิฏฐารมณ์เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทาและทุกข์ ก็เศร้าโศกเสียใจที่เรียกว่าโศก ปริเทว ทุกข์ลำบากกาย กินไม่ได้นอนไม่หลับ โทมนัส เสียใจ อุปายาส อึดอัดคับแค้นในใจ บางคนเสียใจถึงกับฆ่าตัวเองก็มี เพราะประสบอนิฏฐารมณ์ เพราะไม่รู้เท่าตามความเป็นจริงดังกล่าวแล้ว จึงดีใจ เสียใจตามอารมณ์ที่ประสบนั้น ๆ ส่วนอริยชนมีพระพุทธเจ้า สาวกของพระพุทธเจ้าหรือท่านที่สดับตรับฟังธรรมะคำสั่งสอนของสัตบุรุษคือผู้รู้ เมื่อประสบกับอิฏฐารมณ์หรืออนิฏฐารมณ์ ท่านก็ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ ตื่นเต้น ยินดี ยินร้าย

มัวเมา ในสิ่งเหล่านั้น จึงไม่มีโศกะแห่งใจ ปริเทวะ ร้องไห้ร่ำไรรำพัน ทุกข์ลำบากกาย โทมนัส เสียใจ อุปายาสอึดอัดคับแค้นอัดอั้นตันใจ ดังปุถุชนผู้ไม่ได้สดับตรับฟังคำสั่งสอน ทั้งนี้ก็เพราะท่านรู้เท่าตามความเป็นจริงว่า ทั้งส่วนอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์นั้น มันไม่เที่ยง มันเป็นทุกข์ มันอยู่ในความแปรปรวนยักย้ายไปเป็นธรรมดา คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านบริบูรณ์ด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันเป็นส่วนอิฏฐารมณ์ที่น่าปรารถนาพึงใจ ตั้งแต่ยังมีชีวิตอยู่จนถึงวันตาย อาตมาผู้เทศน์นี้ได้ชมท่านทั้งต่อหน้าและลับหลังว่า คุณหญิงนี้เป็นคนมีบุญคนหนึ่ง เพราะจะอยู่หรือจะไปที่ไหน มีผู้เคารพนับถือโดยเฉพาะลูก ๆ หลาน ๆ ทั้งลูกหญิงลูกชายนั่งห้อมล้อมเป็นบริษัท บริวารคอยเอาอกเอาใจ พะเน้าพะนอ ให้ปฏิบัติบำรุง เช่นจะกินก็มานั่งคอยปรนนิบัติบำรุงว่าอาหารอย่างนั้นอย่างนี้เป็นต้น เคยพบหลาย ๆ แห่งก็เป็นอย่างนั้นไม่ใช่ชั่วครั้งชั่วคราว จึงชมท่านต่อหน้าว่าท่านมีบุญ ไม่ลำบาก ยากจน มีลูก มีหลานก็อยู่ในโอวาทถ้อยคำ เคารพนับถือมีกตัญญูกตเวที น่าเลื่อมใส ยังได้ทราบต่อมาว่าท่านได้ทำบุญสุนทาน เสียสละที่วัดนั้นบ้าง วัดนี้บ้าง แม้ที่วัดเขาไกรลาศ ก็สละสร้างบันได ๑๔๐ ขั้น ด้านตะวันออกขึ้นเขาไกรลาศ ยังบริจาคเป็นทุนมูลนิธิส่วนหนึ่ง ครั้งหลังสุดนี้อาตมาเจ็บไข้ไม่สบาย เมื่ออายุครบ ๖๐ ปี เมื่อหายจากไม่สบายแล้วก็คิดถึงอุปการะของโรงพยาบาลศิริราช ซึ่งเขาตรวจว่าจะเป็นมะเร็งในคอ จึงได้ไปพักหลายครั้งหลายคราวที่สุดจนถึงวางยาสลบ เอาเครื่องตรวจเข้าไปตรวจในทรวงอก ก็ไม่พบเนื้อร้าย จึงได้บริจาคทรัพย์สร้างห้องผ่าตัดให้แผนกคอ หู ตา จมูก เป็นเงิน ๕๐,๐๐๐ บาทเงินห้าหมื่นบาทในขณะนั้นมีค่ามาก คุณหญิงวรรณาก็มีศรัทธาร่วมบริจาคด้วยเป็นจำนวนเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท นี้เป็นอุปการคุณูปการของคุณหญิงที่มีเฉพาะแด่อาตมา เมื่อเดือนตุลาคม อาตมาต้องเข้าโรงพยาบาลเพราะปัสสาวะไม่ออก ต้องรับการผ่าตัดต่อมลูกหมากอักเสบ ระหว่างที่พักอยู่โรงพยาบาล คุณหญิงได้ทราบ ทั้งที่ท่านเป็นผู้มีอายุมาก แก่กว่าอาตมาถึง ๑๑ ปี ท่านยังอุตส่าห์ไปเยี่ยม อาตมาปรารภให้ฟังว่า ทางโรงพยาบาลเขาไม่เก็บค่าห้อง ค่ารักษา ค่ายา ค่าอาหาร จึงคิดที่จะสมนาคุณโรงพยาบาลเพราะทราบว่าเครื่องมือผ่าตัดที่จะเข้าไปตรวจในช่องปัสสาวะขาดแคลน มีเพียง ๓ อัน คนไข้ที่ต้องรอรับการผ่าตัดรักษาอย่างที่อาตมาเป็นนั้น บางวันมีถึง ๑๐ คน ต้องแย่งกันใช้

ใครรอได้ก็รอไป รอไม่ได้ก็ต้องทนทุกขเวทนา ทั้งตึกวิบูลลักษณ์ที่อาตมาอยู่ ชั้น ๑ ชั้น ๒ ชั้น ๓ ก็ไม่มีเครื่องตรวจหัวใจ ห้องอื่น ๆ เขามีกันหมด หัวหน้าห้องมาขออุปการะให้ซื้อเครื่องตรวจหัวใจให้ อาตมาก็เพียงแต่รับปากว่าจะไปบอกญาติโยมศิษยานุศิษย์ ถ้าเขาออกช่วยก็จะรวบรวมมาให้ ถ้าได้ครบก็ดี ได้ไม่ครบก็สุดแต่จะได้ คุณหญิงทราบก็ยังออกให้ ท่านว่าจะออกให้ ๑๐,๐๐๐ บาท เท่ากับเมื่อ ๑๓,๑๔ ปีที่แล้ว แต่ว่าค้นไปในตัวก็มีเพียง ๕,๐๐๐ บาท ท่านก็สละให้ ๕,๐๐๐ บาท นี้ก็เป็นอุปการคุณของท่านครั้งสุดท้าย ก่อนที่จะถึงอนิจกรรมล่วงลับไป นี่เป็นความดีของคุณหญิง เพราะฉะนั้นการบริจาคทานอันไม่ได้มีแต่เฉพาะอาตมา หรือวัดเขาไกรลาศ ยังจังหวัดอื่น ๆ เช่น จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดภาคใต้ ภาคเหนือ ภาคอีสานที่ท่านไปทอดกฐินบ้าง ผ้าป่าบ้าง ไปในพิธีบุญนั้นๆ ท่านก็สละให้ที่นั่นบ้างที่นี่บ้าง นับว่ามีไม่น้อยเลย ข้อนี้จะพิสูจน์ได้ว่าท่านถึงอนิจกรรมล่วงลับไป มีพระเถรานุเถระต่างวัดวาอารามทั้งในต่างจังหวัดและในกทม. ได้มาร่วมในพิธีอาบน้ำศพและมาแสดงความระลึกถึง และความอาลัยรัก แก่คุณหญิงทุกสัตตมวารที่บำเพ็ญกุศลในวันอาทิตย์ พิสูจน์ได้ก็ด้วยสักการะเพียงดอกไม้มาเคารพบูชากองมากมายในที่นี้ ทั้งแขกเหรื่อมากมาย นี้ก็แสดงถึงความดีของท่านที่เกิดมาดี มีชีวิตเป็นอยู่ดี และตายไปดี

อาตมาเคยแสดงธรรมว่า คนเรามุ่งทุ่มเทชีวิตจิตใจแสวงหาแต่ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตายไปแล้วสิ่งเหล่านี้ก็ไม่เป็นสมบัติเกื้อกูลในปรโลกเบื้องหน้า แม้ในโลกปัจจุบันชาตินี้ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ก็ยังไม่เที่ยง ทนอยู่ไม่ได้นาน อาตมาใช้คำว่าเหมือนกับเกิดมามีชีวิตอยู่เปล่า ตายไปเปล่า คือไม่ได้อะไรเป็นสาระแก่นสารของตน เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงสอนให้คนเกิดมาเพื่อทำประโยชน์ตน ประโยชน์ท่าน ดังพุทธภาษิตว่า "นสิยา โลกวฑฺฒโน" "ท่านทั้งหลายไม่พึงเกิดมาเป็นคนรกโลก" นี้เป็นสำนวนแปลของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท่านแปลตัดให้ได้ความในภาษาไทย ท่านอธิบายว่าคนเกิดมาไม่ทำประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน เท่ากับเกิดมารกโลกหนักแผ่นดิน คือ รกหญ้ายังดีกว่ารกคน เพราะหญ้ายังเป็นอาหารของสัตว์ได้ เวลานี้เขาก็ค้าขายหญ้ามาปูสนามหญ้า มีค่าราคาแพงยังดีกว่าเกิดมารกโลก แต่ท่านผู้รู้ได้อธิบายอีกนัยหนึ่งว่า "น สิยา โลกวฑฺฒโน" "ท่านไม่พึงเจริญเพียงคติโลกนี้เท่านั้น" นี้เป็นนัยอรรถกถาที่ท่านแก้พระพุทธภาษิตข้อนี้ ถ้าเพ่งพิจารณา

อัตถพยัญชนะข้อนี้ แล้วชวนให้เราเห็นว่า พระพุทธเจ้าประสงค์ให้คนเกิดมาไม่เพียงเอาดีหรือเด่นในทางคติโลกอย่างเดียว ควรจะหาดีหาเด่นทั้งคติธรรมด้วย จึงจะเรียกว่าเกิดมาดีมีชีวิตเป็นอยู่ดี ตายไปก็ตายไปดี หวังต่อสุคติโลกสวรรค์ได้ ก็อะไรเล่าเป็นคติธรรม เป็นสาระแก่นสารของชีวิตที่ตนเกิดมาแล้วจะต้องรีบร้อนสะสมตักตวงไปให้มาก ก่อนที่จะแก่จะเจ็บตาย ไปแต่ละคน แต่ละชาติ ข้อนี้ก็มีพระพุทธภาษิตที่พระพุทธเจ้าทรงสอนแก่คฤหัสถ์อย่างหนึ่ง แก่บรรพชิตอย่างหนึ่ง คฤหัสถชนก็อย่างที่อาตมายกมาเป็นสังเขปแห่งพระเทศนาวันนี้ว่า สทฺธาย สีเลน ปวฑฺฒติ เป็นต้น แปลความว่า ผู้ใดบริบูรณ์ด้วยสาระธรรม ๕ คือ สัทธาสาระ สีลสาระ สุตสาระ จาคสาระ ปัญญาสาระ ท่านผู้นั้นชื่อว่าเป็นตาทินีบุคคล ผู้ประพฤติธรรมคงที่ไม่ลุ่ม ๆ ดอน ๆ เป็นอุบาสิกาที่นั่งใกล้พระรัตนตรัยชื่อว่าถือเอาสาระแก่นสารของตนไว้ได้ในโลกนี้ นี้ทรงสั่งสอนแก่คฤหัสถ์ ถ้าสอนแก่บรรพชิตทรงยกสาระธรรม ๖ คือ ศีลสาระ สมาธิสาระ ปัญญาสาระ วิมุตติสาระ วิมุตติญาณทัสนะสาระ ปรมัตถสาระ สาระธรรม ๕ ที่ท่านจัดไว้เป็นแก่นสารของชีวิตที่จะพึงยึดถือเอาได้ในอัต-ภาพในโลกนี้นั้นได้แก่ศรัทธา ความเชื่อ หมายถึงเชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านี้ทรงยกย่องว่าเป็นสาระแก่นสารของชีวิต เพราะศรัทธาเป็นเบื้องต้นของพรหมจรรย์ที่กั้งประพฤติดี ถ้าคนไม่มีศรัทธาแล้วก็ไม่คิดที่จะละชั่ว ทำดี มีศีล เป็นต้น เพราะฉะนั้นท่านจึงยกศีลสาระแก่นสารของชีวิตเป็นข้อที่ ๒ ต่อจากศรัทธา ศีลนั้นก็คือศีล ๕ อันเป็นปกติมรรยาทของปุถุชนคนที่ยังหนักหนาไปด้วยกิเลส ท่านเรียกว่าเป็นมนุษยธรรม เป็นสมบัติของคน เป็นต้นทุนที่ทำให้คนเกิดมาเป็นมนุษย์ ที่เรียกว่าชนกกรรม เพราะฉะนั้นคนเกิดมาแล้วยังรักษาต้นทุนเดิมคือศีล ๕ ของตนไม่ได้ ก็เชื่อว่าขาดทุนไม่มีมนุษยธรรม ความเป็นคนหรือเป็นมนุษย์ ท่านก็เรียกว่าเป็นมนุษย์แต่ตัว คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาลท่านสมบูรณ์ด้วยศรัทธา ตั้งแต่ยังไม่ได้บวช ครั้นบวชแล้วอุทิศตนประพฤติพรตพรหมจรรย์เป็นอุบาสิกาศรัทธาของท่านจึงมั่นคงไม่คลอนแคลนตลอดมา จนถึงวันอนิจกรรมท่านมีศีล 8 บริบูรณ์ตลอด๒๔–๒๕ ปี นับว่าเป็นที่น่ายกย่องสรรเสริญ สุตสาระข้อ ๓ นั้นหมายถึงหมั่นสดับตรับฟังคำสั่งสอนของท่านผู้รู้ ท่านก็ได้สนใจในการศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ใช่แต่วัดนั้นวัดนี้ หรือเพียงแต่บุคคลผู้นั้นบุคคลผู้นี้ สุดแต่โอกาสจะมีได้ที่ไหน ท่านก็ไปสดับ

ตรับฟังที่นั่น นี้ชื่อว่าเป็นทางให้เกิดปัญญา เพราะปัญญาที่จะเกิดได้ต้องอาศัยการได้ยินได้ฟัง ท่านจึงเรียกว่าสาวกพุทธะ อนุพุทธะ รู้เพราะฟังหรือรู้ตามผู้รู้ จาคสาระข้อที่สี่นั้นหมายถึงการบริจาคทรัพย์สินเงินทอง นี่เป็นการเสียสละวัตถุภายนอก อีกอย่างหนึ่ง จาคะหมายถึงสละสิ่งที่เป็นข้าศึกแห่งการจริงใจ คืออุปสรรคอันตรายที่เราจะละชั่ว ทำดีให้ได้ คนที่ไม่เสียสละความสุขกายสบายใจ หรือสละวัตถุอันเป็นสิ่งที่หวงแหนได้แล้ว ก็จะสละทำบุญทำทานไม่ได้ คือหวงแหนวัตถุไม่อยากจะให้ใคร นี้เรียกว่าไม่มีจาคะ คุณหญิงเสียสละความสุขกายสบายใจได้ จึงให้ท่านรักษาศีล เจริญภาวนาได้ตลอดชีวิต นี้ชื่อว่าเป็นสาระแก่นสารของชีวิต เป็นข้อที่ ๔ ปัญญาสาระคือความฉลาดรอบรู้ สิ่งดี สิ่งชั่ว อะไรเจริญ อะไรเสื่อม ท่านจึงยังไม่เรียกว่าเป็นผู้มีปัญญาแท้ จนกว่าจะมีความฉลาดในอุบายคือฉลาดในทางที่จะละความเสื่อม ทำตนให้มีความเจริญได้ คือไม่พาตนให้ไปสู่หายนะความเสื่อม ทำตนให้ถึงวัฒนะความเจริญได้ ท่านเรียกอุบายชนิดนั้นว่า เป็นผู้มีปัญญาฉลาดแท้ จนถึงรู้อริยสัจ ๔ ตามความจริงว่านี่ทุกข์ นี่เหตุเกิดทุกข์ นี่การดับสนิทไม่เหลือแห่งทุกข์ นี่เป็นข้อปฏิบัติให้ถึงการดับสนิทของทุกข์ นี่ก็เป็นทางให้เกิดปัญญา คุณหญิงท่านบริบูรณ์ด้วยปัญญาเป็นผู้รู้ดี ฉลาดเฉลียวมาตั้งแต่เดิม ซ้ำได้บวชเรียนตั้งใจสะสมความดี มีสติปัญญารักษาตนได้ ไม่เพลี่ยงพล้ำประพฤติเสียหาย ทั้งคติโลกคติธรรม นี้เรียกว่าสาระธรรม ธรรมะที่เป็นแก่นสารของชีวิต หมายถึงว่าคติโลกก็เอาตัวรอด คติธรรมก็เอาตัวรอด คือสมบูรณ์ทั้งคติโลกและคติธรรม อีกอย่างหนึ่งท่านก็ทำกิจเป็นโลกิยและโลกุตตร ทำศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญานี้ ผู้ใดมีพร้อมบริบูรณ์นี้ พระพุทธเจ้าตรัสว่า "อาทียนิ สารมิเธว อตฺตโน" ผู้นั้นเชื่อถือเอาสาระแก่นสารของตนไว้ได้ ในอัตภาพของตนในโลกนี้ อีกแห่งหนึ่งท่านตรัสรับรองว่า "อทลิทฺโทติ ตํ อาหุ" "เราตถาคตเรียกผู้สมบูรณ์ด้วยสาระแก่นสารของชีวิตนั้นว่าเป็นคนไม่ยากจน" ทรงหมายถึงไม่ยากจนด้วยบุญ ด้วยกุศล ด้วยบารมีธรรม ด้วยการเก็บดี เก็บถูก สะสมความดี ความถูก ชีวิตความเป็นอยู่ของคนนั้นไม่ไร้ประโยชน์ ไม่เป็นหมัน ชื่อว่าเกิดมาดี มีชีวิตเป็นอยู่ดี ตายไปก็ตายไปดี คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาลท่านเจริญทั้งคติโลกคติธรรม มีสาระแก่นสารของชีวิต ข้อนี้จะเห็นได้ในวันที่ท่านถึงแก่กรรม ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทร์ นับว่าตั้งแต่สร้างวัดมายังไม่มีใครตายในอุโบสถ

นี่ท่านตายต่อหน้าพระประธาน ตายด้วยความยินดีปลื้มใจที่ท่านเจ้าคุณวัดสีลขันธ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของท่านมานานได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้น และได้กราบสมเด็จพระสังฆราช มีหวังต่อสุคติโลกสวรรค์ได้สมดังนัยพระพุทธเจ้าตรัสว่า "จิตฺเต อสงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา" "จิตที่ไม่เศร้าหมองคือเลื่อมใสศรัทธาในความดีของตนและผู้อื่นแล้ว มีหวังต่อสุคติโลกสวรรค์ เป็นที่ไปในปรโลกข้างหน้า ตรงกันข้าม "จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ ทุคฺคติ ปาฏิกงฺขา" ถ้าจิตเศร้าหมองไม่ผ่องใสแล้ว ย่อมมีทุคติเป็นที่หวังในปรโลกเบื้องหน้า คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านตายด้วยความเบิกบานแช่มชื่น ทั้งกิริยากาย กิริยาวาจา กิริยาจิตใจที่แสดงออกมาในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทร์นี้ จึงชื่อว่าเกิดมาดี มีชีวิตเป็นอยู่ดี ตายไปก็ตายไปดี หวังแต่สุคติโลกสวรรค์ได้ เพราะฉะนั้นสกุลธรรมสโรชจึงชักชวนพี่น้องญาติมิตรมาสักการะ แสดงความรักความอาลัย ความนับถือแก่ท่านผู้ควรแก่การเคารพนับถือนี้ จึงนับว่าได้ทำถูก ทำดี ทำชอบแล้ว ขอกุศลจริยาทักษิณานุประทานที่ท่านได้บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้นจนถึงบัดนี้ จงสำเร็จเป็นวิบากสมบัติอำนวยสุขอรรถวิบูลย์ผลแด่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล โดยสมควรแก่ปกติวิสัยสมมโนรถของเจ้าภาพทุกประการ แสดงพระธรรมเทศนาสมควรแก่เวลาด้วยประการฉะนี้

ปุญญกิริยาวัตถุกถา

พระราชวราภรณ์ (สมภพ เปรียญ)

วัดราชนัดดาราม กรุงเทพมหานคร

แสดง วันอาทิตย์ ที่ ๒ มกราคม พ.ศ ๒๕๒๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาศาสนธรรม คำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นธรรมสวนมัยกุศล ซึ่งสถาบันแม่ชีไทย ผู้มีความเคารพนับถือและอาลัยร่วมกันเป็นเจ้าภาพตามลักษณะวิสัยของบัณฑิต ผู้มีความสำนึกระลึกถึงอุปการคุณที่เคยได้รับอุปการอุปถัมภ์ จัดบำเพ็ญกุศลทักษิณาทานกิจ เพื่ออุทิศกัลปนาผลโดยเฉพาะแด่คุณหญิงวรรณา วรวิทย์พิศาล ซึ่งวายชนม์ล่วงลับไปสู่ปรโลกแล้วนั้น ด้วยความกตัญญูกตเวทิตาธรรม เป็นการประกาศเครื่องหมายของคนดีตามบาลีภาษิตว่า

นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา

ความกตัญญู รู้คุณที่ท่านได้กระทำแล้ว กตเวที หาโอกาสตอบสนองคุณ เป็นเครื่องหมายของคนดี ๆ จัดเป็นการทำดีทำชอบ ประกอบด้วยเหตุผล เป็นแบบอย่างอันดีงามสืบไป ทั้งจักเป็นสังคหธรรม ข้อปฏิบัติเครื่องสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ต้องด้วยพระพุทธภาษิตประพันธ์ว่า –

อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ

นรชนเมื่อหวนระลึกกรณียกิจ ที่ท่านได้กระทำแล้วแก่ตนว่า ท่านผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เราทั้งเป็นญาติมิตรคุ้นเคยของเราดังนี้แล้ว สมควรบำเพ็ญทักษิณาทานให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนี้ คุณหญิงวรรรณา วรวิทย์พิศาล อุบัติเกิดมาในโลกด้วยมีชีวประวัติอันงดงามใน ๓ วัย คือปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย ชื่อว่า "เป็นผู้มีบุญนำทางและมีบุญตามอุปถัมภ์" คือเป็นผู้มีบุญนำทางให้มาอุบัติเกิดสถานที่อันสมควรที่เรียกว่า "ปฏิรูปเทส" โดยการถือกำเนิดในสกุลสัมมาทิฏฐิ มีความคิดเห็นดีชอบ ประกอบด้วยศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเพราะได้อาศัย "ล้อธรรม" หมุนไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองที่เรียกว่า "จักร ๔" คือ –

๑. ปฏิรูปเทสวาสะ อยู่ในสถานที่ (ประเทศ) อันสมควร

๒. สัปปุริสูปัสสยะ คบหาคนดี (สัตบุรุษ)

๓. อัตตสัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ

๔. ปุพเพกตปุญญะตา ความเป็นผู้ได้กระทำความดีไว้ก่อน ฯ

ด้วยได้อาศัยล้อธรรม มีบุญนำทาง และบุญตามอุปถัมภ์ ให้เป็นผู้มาถือกำเนิดเกิดเป็นบุตรีของ หลวงสมาหารสรรพกิจ (เชิด เมนะเศวต) และนางสมาหารสรรพกิจ (พวง เมนะเศวต) ในเบื้องต้นประพฤติตนให้เป็น "ดวงใจ" ของท่านบิดามารดา มีความสุภาพเรียบร้อย อ่อนน้อมถ่อมตน ตั้งอยู่ในโอวาทของผู้ปกครอง สร้างความหวังให้ความอบอุ่น เป็นที่ชื่นชมโสมนัสของผู้ใหญ่ เมื่อถึงเวลาจะต้องศึกษาเล่าเรียนอักษรสมัย ตามจารีตนิยมของกุลสตรี ก็ตั้งใจศึกษาหาความรู้ในหลักวิชาการนั้น ๆ ทั้งด้านวิชาหนังสือ และด้านการเรือน มีความรู้ความสามารถพอสมควรแก่สมัย เมื่อเจริญวัยเป็นผู้ใหญ่พอที่จะรับผิดชอบเองได้แล้ว ก็ได้เข้าพิธีมงคลสมรสกับ พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) สมเกียรติมีศักดิ์ศรี ประกอบด้วยคุณธรรมของภริยาที่ดีพยายามประคับประคอง ตั้งใจช่วยเหลือสามีเพื่อพัฒนาครอบครัว ให้เจริญก้าวหน้าตั้งตนได้เป็นหลักฐานมั่นคง และมีบุตรธิดารวม ๑๐ คน สิ้นชีวิตไปขณะอยู่เยาว์วัย ๓ คน ยังคงมีชีวิตเหลืออยู่ ๗ คน เป็นชาย ๑ คน เป็นหญิง ๖ คน ได้ตั้งตนไว้ชอบประกอบด้วย

คุณธรรมของมารดาที่ดี ให้การประคับประคองเลี้ยงดูบุตรธิดา ด้วยการแนะนำพร่ำสอนให้รู้ดีรู้ชอบ ให้การศึกษาด้วยอุปถัมภ์สนับสนุนอย่างดี จนกระทั่งบุตรธิดาทุกคนได้รับความสำเร็จในการศึกษา มีความรู้ความสามารถ เข้าทำงานเป็นข้าราชการ รัฐวิสาหกิจ บริษัทเอกชนและทำงานส่วนตัว สามารถตั้งตนได้ดีมีหลักฐานสืบมา ในบั้นปลายชีวิต ก็เป็นผู้ไม่ประมาท พยายามสรรสร้าง เก็บเกี่ยว ตักตวงความดี คือบุญกุศล ให้เป็นสมบัติของตนเองโดยเฉพาะ เพราะมีความเชื่อมั่น และมีความเลื่อมใส ในคำสอนของพระพุทธ-ศาสนา มีความเชื่อในกรรม และผลของกรรมว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" พยายามสร้างแต่กรรมดี และหลีกหนีกรรมชั่ว มีความเคร่งครัดถือปฏิบัติให้เกิดบุญกุศล ด้วยการบริจาคทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ทั้งเพื่อจะให้ได้มีโอกาสปลีกตัวออกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังยิ่ง ๆ ขึ้นไป และให้ใกล้ชิดกับพระรัตนตรัยสมความตั้งใจ ได้ปฏิญาณตนนุ่งขาวห่มขาวบวชชี เป็นอุบาสิการักษาศีลอุโบสถ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จนถึงวันอวสานแห่งชีวิต นับเป็นเวลา ๒๕ ปี

ชีวิตความเป็นอยู่และจริยาสมบัติ ของคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) จัดเป็นชีวิตแบบอย่างที่ดีของอุบาสิกาในปัจจุบัน โดยเฉพาะเป็นเยี่ยงอย่างของบุตรธิดา หลาน เหลน ที่นับเนื่องในสกุลนิโลดม จะพึงถือปฏิบัติดำเนินรอยตามในฐานะเป็นผู้รับมรดก ตลอดชีวิตของท่านได้ปฏิบัติตนเป็น "นักบุญ" โดยสม่ำเสมอ มีการเสียสละบริจาคสร้างสรรสาระประโยชน์ ให้การอุปการะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ตามฐานะที่จะพึงกระทำได้ มีการอทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ร่วมสร้างถาวรวัตถุไว้ในวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดเป็นอันมาก ที่พอจะยกมากล่าวไว้ในที่นี้เช่น ที่วัดเทพศิรินทราวาส วัดราชผาติการาม วัดอาวุธวิกสิตาราม กรุงเทพมหานคร วัดศีล-ขันธาราม จังหวัดอ่างทอง วัดเขาไกรลาส จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และวัดมหิสสราราม จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น ทั้งได้สนับสนุนให้บุตรชาย คือ นายวรวีร์ นิโลดม เข้าบรรพชาอุปสมบท เพื่อให้เป็นญาติใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ที่วัดเทพศิรินทราวาส ตลอดชีวิตมีความเอิบอิ่มโสมนัสด้วยบุญกุศล ในบั้นปลายของชีวิตก็จัดว่าเป็น "คนสูงอายุที่มี

ความสุข" อยู่ในวงล้อมเอาใจใส่ปฏิบัติตามใจ ให้มีความสุขสะดวกสบายจากบุตรธิดาหลานเหลน โดยเฉพาะในเรื่องการทำบุญกุศล ในกาลอวสานแห่งชีวิตที่จะจากโลกนี้ไปตามวิสัยของสังขาร ก็จัดว่าเป็นผู้ "มีบุญพิเศษ" ซึ่งไม่ค่อยมีใครเหมือน ได้สิ้นใจลงในท่ามกลางมหาสมาคม ต่อพระพักตร์เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถร) พร้อมด้วยพระเถระ และประชาชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่รู้จักเคารพนับถือ ที่ไปร่วมประชุมกัน ณ เขตสีมาพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร ในวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ เวลา ๑๙.๐๐ น. ขณะไปร่วมแสดงมุทิตาจิตถวายสักการะ พระเทพสังวรญาณ (สนิท) วัดศีลขันธาราม อำเภอโพธิทอง จังหวัดอ่างทอง ซึ่งได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพในวันนั้น

การอุบัติมา และการจากไปในลักษณะนี้จัดว่า "ผู้สว่างมาและสว่างไป" สมด้วยพระบาลีพุทธภาษิตว่า

โชติ โชติ ปรายนา ผู้สว่างมาสว่างไป ฯ

ชื่อว่าชีวิตความเป็นอยู่ของคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) เป็นชีวิตที่มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ ๕ ประการ คือ มีศรัทธา ประกอบด้วยศีล ถึงพร้อมด้วยสุตะ เป็นนักเสียสละ และอยู่ด้วยปัญญา ตามพระบาลีพุทธภาษิตตรัสสรรเสริญสตรีอุบาสิกา ผู้ถือเอาสารประโยชน์ของตนในโลกนี้ไว้ได้ ว่า –

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน.

สตรีใด เจริญด้วยศรัทธา มีศีล มีปัญญา มีการบริจาค มีการสดับศึกษาทั้ง ๒ ฝ่าย สตรีนั้น เป็นผู้มีศีล เป็นอุบาสิกา ย่อมถือไว้ได้ซึ่งสารประโยชน์ของตนในโลกนี้แท้ อันการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา มีวิธีการบำเพ็ญหลายประการ สุดแต่จะเลือกสรรค์กระทำตามอัธยาศัย สำหรับในที่นี้จะนำเหลักการบำเพ็ญบุญตามนัยแห่ง

"ปุญญกิริยาวัตถุกถา สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ" ดังหัวข้อพระธรรมเทศนาพุทธภาษิตที่ได้ยกขึ้นมาเป็นบทนิเขป ณ เบื้องต้นนั้นว่า

อปฺปมาทํ ปสํสนฺติ ปุญฺญกิริยาสุ ปณฺฑิตา
อปฺปมตฺโต อุโภ อตฺเถ อธิคณฺหาติ ปณฺฑิโต
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ โย อตฺโถ โย จตฺโถ สมฺปรายิโก
อตฺถาภิสมยา ธีโร ปณฺฑิโตติ ปวุจฺจตีติ.

ความว่า บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมสรรเสริญความไม่ประมาท ในบุญกิริยาทั้งหลาย บัณฑิตผู้ไม่ประมาทแล้ว ย่อมยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ในทิฏฐธรรมภพนี้และประโยชน์สัมปรายภพภายหน้า เพราะบรรลุประโยชน์ทั้ง ๒ นั้น ท่านผู้รู้ทั้งหลายเรียกผู้มีปัญญาว่า "บัณฑิต"

จักอรรถาธิบายเนื้อความแห่งพระบาลีพุทธภาษิตนี้ เพื่อเป็นแนวนำในการศึกษาหาความรู้ และพิจารณานำไปปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์โดยสมควร คำว่า "บุญ" เป็นนามธรรมที่ท่านบัญญัติเรียกลักษณะของ การทำดี ทำชอบ เพื่อผลคือความสุข เพราะบุญเป็นคุณสมบัติเครื่องชำระใจให้บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากมลทินโทษ เครื่องเศร้าหมองใจ ด้วยกิเลสน้อยใหญ่ โดยการแยกประเภทออกเป็น "บุญอันเป็นเหตุ และบุญอันเป็นผล" เช่น อโลภะ ความไม่โลภอยากได้ อโทสะ ความไม่ประทุษร้ายเบียดเบียน อโมหะ ความไม่หลงงมงายชื่อว่าบุญอันเป็นเหตุผลอันเกิดจากอโลภะความไม่ โลภอยากได้ อโทสะความไม่ประทุษร้ายเบียดเบียน และอโมหะ ความไม่หลงงมงาย ชื่อว่าบุญอันเป็นผล อันจักอำนวยสุขประโยชน์ให้แก่ผู้บำเพ็ญบุญ บ่อเกิดหรือวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี ๓ อย่าง และโดยพิศดารมี ๑๐ อย่างคือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน เช่นเสียสละปัจจัย ๔ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น

๒. สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล เป็นอุบายวิธีรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา รักษาใจให้เกิดความสงบระงับ

๔. อปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่

๕. เวยยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการขวนขวายในกิจการที่ชอบ

๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ คือแผ่ส่วนบุญแก่ผู้อื่น หรือแบ่งบุญ

๗. ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา พลอยยินดีในการทำดีทำชอบ

๘. ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม เพื่อให้รู้ให้เข้าใจที่ถูกตรง และนำไปปฏิบัติ

๙. ธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม ชี้แจงหลักธรรมให้ความกระจ่างแก่ผู้ฟัง

๑๐. ทิฏฐุชุกรรม การทำความเห็นให้ถูกตรง คือทำความคิดเห็นให้ถูกตามทำนองคลองธรรม บุญสมบัติ ที่ได้กระทำบำเพ็ญไว้แล้วนั้น ย่อมเกิดคุณประโยชน์ให้บริบูรณ์ด้วยมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีความสุขสำราญ สมตามพระบาลีว่า–

สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย การสั่งสมขึ้นซึ่งบุญนำความสุขมาให้ ฯ

ผู้ฉลาดเฉียบแหลม รู้ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้จักบาป บุญ คุณ และโทษ และเลือกสรรค์จัดบำเพ็ญในทางที่เป็นคุณอำนวยความสุข ทั้งในปัจจุบันและอนาคต เรียกว่า "บัณฑิต" ย่อมดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท มัวเมา หลงใหล มีสติ ความระลึกได้ มีสัมปชัญญะ ความรู้ตัว ละบาปทุจริต ประกอบคุณความดี ให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง และผู้อื่น มีปกติสรรเสริญความไม่ประมาท ยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ย่อมยึดประโยชน์ของตนไว้ได้ ๒ ประการ คือ

ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ อย่าง –

(๑) อุฏฐานสัมปทาน ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในกิจการงาน การศึกษาเล่าเรียน การทำความดี

(๒) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ รักษาการงาน รักษาเกียรติยศชื่อเสียงของตน มิให้เสื่อม

(๓) กัลยาณมิตตตา มีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว ซึ่งจะชักนำไปในทางผิด ป้องกันความเสื่อมเสีย

(๔) สมชีวิตา การเลี้ยงชีวิตตามสมควร แก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฟุ่มเฟือย จนไม่รู้จักคุณค่า และไม่ฝืดเคือง ถึงได้รับความลำบากเดือดร้อน

สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในภายหน้า ๔ อย่าง

(๑) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา คือ เชื่อสิ่งที่ควร เชื่อกรรมและผลของกรรม เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นต้น

(๒) สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล การรักษา กาย วาจา ให้เรียบร้อยเป็นปกติ เป็น กายสุจริต วจีสุจริต

(๓) จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการเสียสละบริจาค เป็นการเฉลี่ยความสุขให้แก่ผู้อื่น ไม่หวงแหน

(๔) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ หรือมิใช่ประโยชน์

เมื่อได้พิจารณาเห็นประโยชน์ทั้ง ๒ ส่วน คือส่วนที่เป็นปัจจุบัน และส่วนอนาคต ยึดถือปฏิบัติให้สอดคล้องตามหลักคำสอนนั้น ๆ ชื่อว่าเป็นการ "ตั้งตนไว้ชอบ" ตามแนวของการตั้งตนไว้ชอบในฐานะ ๔ อย่าง คือ

(1) ตั้งตนไว้ชอบ ให้เหมาะสมกับเพศภูมิของตน เช่น เพศหญิง ชาย หรือ คฤหัสถ์ บรรพชิต

(๒) ตั้งตนไว้ชอบ ให้เหมาะสมกับวัยของตน เช่นตั้งอยู่ในปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย

(๓) ตั้งตนไว้ชอบ ให้เหมาะสมกับกิจการงานของตน เช่นมีหน้าที่การงานที่ได้รับการมอบหมายไว้วางใจในการงานอันใด ก็รู้จักรับผิดชอบไม่ทอดธุระ

ปล่อยให้คั่งค้างอากูลอันไม่เป็นมงคลแก่ตนและผู้อื่น

(๔) ตั้งตนไว้ชอบ ให้เหมาะสมกับคุณธรรมความดีของตน เช่นมีพื้นฐานคุณธรรมชั้นต้น ชั้นกลาง และชั้นสูง พยายามรักษาคุณธรรมนั้น ๆ ไว้และปฏิบัติเพื่อให้มีคุณธรรมสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป

หลักการตั้งตนไว้ชอบจะต้องประกอบด้วยสุจริตทั้ง ๓ เป็นเครื่องสนับสนุน คือ

(๑) มีกายสุจริต ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม

(๒) มีวจีสุจริต ไม่พูดปด ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อเหลวไหล

(๓) มีมโนสุจริต ไม่โลภอยากได้ ไม่พยาบาทปองร้าย มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ปุญญกิริยาวัตถุกถา มีอรรถาธิบายมาพอสมควรแก่เวลา ขออำนาจกุศลบุญราศีซึ่งสถาบันแม่ชีไทย ร่วมกันเป็นเจ้าภาพอุทิศกัลปนาผลแด่ คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ด้วยความรู้สำนึกในพระคุณซึ่งเคยอุปถัมภ์บำรุงกันมา ด้วยความเคารพนับถือเป็นพื้นฐานของคนดี จงมีวิปาโกภาสให้สำเร็จเป็น "บุญฤทธิ์อันมีกำลัง" ส่งเสริมวิบากสมบัติเป็นที่ชื่นชมโสมนัสแด่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ในสัมปรายภพสมด้วยเจตนาปรารภทุกประการ ดังเทศนาบรรหารที่ได้แสดงมาด้วยประการ ฉะนี้

พระธรรมเทศนา มัจจุมารกถา

พระครูโสภิตอาวาสวัตร

แสดงในวันที่ ๑๖ มกราคม ๒๕๒๖

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ทหรา จ มหนฺตา จ เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา

สพฺเพ มจฺจุวสํ ยนฺติ สพฺเพ มจฺจุปรายนาติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา พรรณาศาสนธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ในมัจจุมารกถา เพื่ออนุรูปแก่กุศลบุญราศีทักษิณานุปทานกิจ เนื่องจากท่านทานาธิบดี มีคณะท่านเจ้าภาพประกอบด้วยบุตรธิดา ญาติสนิท มิตรสหาย ได้ตั้งใจกันบำเพ็ญกุศลอุทิศกัลปนาผลส่งไปให้แก่ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ผู้ถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว ด้วยความจงรักภักดี อันเป็นกรณียกิจที่แสดงออกต่อบุพพการีบุคคล เป็นเครื่องส่องให้เห็นถึงความที่เป็นผู้มีกตัญญูกตเวทิตาธรรมประจำใจ คอยสนับสนุนส่งเสริมให้มาระลึกถึงอุปการะคุณคือความดีของท่าน แม้ว่าได้บำเพ็ญกุศลสวนทักษิณานุปทานอันเป็นบุพพกิจส่วนเบื้องต้นแล้ว บัดนี้ ได้พร้อมใจกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน บำเพ็ญกุศลส่วนพิเศษ สัตตมวาร เพื่อสนองพระคุณตามความสามารถของตน ด้วยอำนาจของกตัญญูกตเวทิตาธรรม รู้อุปการะคุณของท่านที่ได้กระทำมาแล้ว และประกาศอุปการะคุณที่ท่านได้ทำมาแล้วให้ปรากฏแก่หมู่ชน ตามแบบอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดีพึงกระทำ การแสดงออกอย่างนี้ จัดว่าเป็นเอกลักษณ์ หรือเป็นเครื่องหมายของคนดี ดังบาลีเถรภาษิต รับรองความข้อนี้ไว้ว่า นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา แปลความว่า ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี ดังนี้ คนดีในฝ่ายโลกนั้น เขานิยมบุคคลที่มียศฐาบรรดาศักดิ์สูง

มีทรัพย์สมบัติมาก มีบริษัทบริวารมาก แต่คนดีในทางพุทธศาสนานั้น หมายถึงผู้มีคุณธรรม มีศีลธรรมประจำใจ มีข้อวัตรปฏิบัติ อันเป็นเครื่องหมายของคนดี ดังนั้น คณะท่านเจ้าภาพที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ จึงนับว่าเป็นคนดีโดยธรรมอันแท้จริง ดังนี้

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ได้อุบัติขึ้นมาในโลก ได้ชื่อว่า โชติ โชติปรายโน คือสว่างมาและสว่างไป่ ท่านได้มาสู่โลกนี้เพราะกรรมดี สนับสนุนให้มาเกิดในสกุลที่ดีพรั่งพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติและบริวาร ขณะที่มีชีวิตอยู่ ก็ได้รับการศึกษาอบรมมาดีพร้อมตั้งอยู่ในธรรมสมฐานะของพุทธศาสนิกชนโดยแท้ มีสุจริตธรรมประจำใจ มีความโอบอ้อมอารีต่อผู้คบหาทั่วถ้วนหน้า ประกอบด้วยพรหมวิหารธรรมสมเป็นผู้ใหญ่ กล่าวโดยเฉพาะท่านได้กระทำหน้าที่ของมารดาที่ดี ให้บุตรธิดาศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยา เพื่อเป็นหลักในการดำรงชีวิตแก่ทุก ๆ คน แม้ว่าบุตรธิดา มีครอบครัวเป็นหลักฐานแล้ว ก็ยังคอยเอาใจใส่ดูแลไม่ทอดทิ้ง เป็นที่พึ่งแก่บุตรธิดาตลอดมา ตลอดถึงวงศาคณาญาติก็คอยช่วยเหลือช่วยสงเคราะห์ด้วยเมตตาอยู่เสมอ กล่าวได้ว่า ใครร้อนมาหา ก็ได้รับความร่มเย็น อบอุ่นกลับไป บุคคลผู้มีคุณงามความดีเช่นนี้ จึงเป็นที่เคารพนับถือ รักใคร่ของบุตรธิดาและวงศาคณาญาติเสมอมา คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาลนั้น ท่านมีทรัพย์สมบัติสมแก่ฐานะ หลังจากที่ท่านได้แบ่งทรัพย์สมบัติให้แก่บุตรธิดาของท่านทั่วทุกคนแล้ว เหลือเท่าไรท่านก็เก็บไว้บริจาคทานบำรุงพระพุทธศาสนา ตามศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใสของท่าน คุณหญิงฯ ได้เคยเล่าให้อาตมาฟังว่า เมื่อแรกเริ่มมีศรัทธาเข้าวัด ฟังพระธรรมเทศนา ได้ปฏิญาณตนเป็นอุบาสิกาที่อุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส เพราะเลื่อมใสในคำสอนของเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ อดีตเจ้าอาวาสของวัดนี้ วันหนึ่ง ท่านได้เรียนถามเจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ว่า ทำบุญอะไรบ้างที่เป็นหลักของพระพุทธศาสนา เจ้าพระคุณสมเด็จ ฯ ให้คำตอบว่า "ทำบุญสร้างโบสถ์ สร้างพระประธาน บวชกุลบุตรสืบอายุพระพุทธศาสนา นี้แหละ เป็นหลักของพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง หลังจากที่คุณหญิง ฯ ได้รับโอวาทแล้ว ก็ได้ปฏิบัติตามโดยบริจาคทรัพย์สร้างอุโบสถหลายหลัง สร้างพระประธานหลายองค์ ไว้ในสถานที่หลายแห่ง

ไปไกลทั่วถึงทุกภาค ส่วนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับอาตมา คือ ช่วยสร้างอุโบสถวัดจังหุล แล้วถวายพระประธานหนึ่งองค์ ช่วยสร้างโบสถ์วัดโพธิ์เสด็จ อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช สร้างพระประธานถวายวัดบ้านราม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช และอุปสมบทสามเณรขึ้นเป็นพระจำนวนมาก จนท่านเองก็จำไม่ได้ การบริจาคทานของคุณหญิง ฯ เป็นที่รู้จักกันดีในแวดวงของพระสงฆ์ ตั้งแต่สมเด็จพระสังฆราช จนถึงสามเณรน้อย พระภิกษุสงฆ์อารามใด สร้างโบสถ์สร้างศาลาคั่งค้าง มาขอบิณฑบาตปัจจัยหรือวัสดุก่อสร้างแล้ว ท่านได้บริจาคถวายด้วยศรัทธายินดีทุกครั้งไป

ด้วยอำนาจกุศลทานบารมีที่คุณหญิง ฯ ได้สร้างพระประธาน สร้างอุโบสถ บวชกุลบุตรสืบอายุพระพุทธศาสนา เป็นเหตุเป็นปัจจัย ถึงคราวที่ท่านมาถึงแก่อนิจกรรม ก็บันดาลให้มาสิ้นลมหายใจในโบสถ์วัดเทพศิรินทราวาส หน้าพระประธาน ท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงสมณศักดิ์ ต่อหน้าพระพักตร์ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช แวดล้อมด้วยสาธุชน ที่มารอคอยถวายสักการะท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณ ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ในวันนั้น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา จะป้องกันไม่ให้ตายนั้น ไม่ได้ การทำความดี เพื่อทำภพทำชาติให้ดีขึ้น เป็นการสั่งสมบารมี คนทำความดีเต็มพร้อม ถึงคราวตายก็ตายดี เช่นนี้ จัดว่า โชติปรายโน สว่างไป โดยแท้.

ในเรื่องของนามรูป อันได้ชื่อว่าสังขารนั้น พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า เป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นไม่ใช่เรา มิใช่ของเรา มิใช่ตัวตนของเรา ถึงคราวแก่ก็ต้องแก่ ถึงคราวเจ็บก็ต้องเจ็บ ถึงคราวตายก็ต้องตาย ไม่มีสิ่งต่อต้านได้ ไม่สามารถที่จะอยู่ในบังคับบัญชาของใคร เราไม่สามารถที่จะอ้อนวอนหรือ บังคับให้เป็นไปในอำนาจของเราได้ หลีกเลี่ยงไม่ได้ย่อมเป็นไปตามสภาวธรรม มีเกิดขึ้นในเบื้องต้น ย่อมแปรปรวนในท่ามกลาง และแตกสลายไปในที่สุด เรื่องเช่นนี้ ไม่ใช่จะเพิ่งมีเดี๋ยวนี้ แม้นอดีตที่ล่วงมาแล้วก็เป็นอย่างนี้ อนาคตที่ยังมาไม่ถึงก็เป็นอย่างนี้และปัจจุบันก็ต้องเป็นอย่างนี้ เป็นกฎของไตรลักษณ์มีประจำอยู่คู่

กับโลก ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตา นี่แหละเป็นธรรมนิยาม เป็นธรรมฐิติ ทุกชีวิตทุกสังขาร จะต้องเดินทางไปสู่ที่สุดคือความแตกดับ ไม่ว่าเป็นใครก็ตามดังพระคาถาที่ได้ยกเป็นนิกเขปบทไว้ ณ เบื้องต้นนั้นว่า ทหรา จ มหนฺตา จ, เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา, สพฺเพ มจฺจุวสํยนฺติ, สพฺเพ มจฺจุปรายนา แปลความว่า ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งคนพาล ทั้งบัณฑิต ล้วนไปสู่อำนาจแห่งความตาย ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า ดังนี้ มีอรรถาธิบาย โดยอุปมา เหมือนนายช่างหม้อ ปั้นหม้อขึ้นมาเท่าไร ทั้งเล็ก ทั้งใหญ่ ทั้งดิบ ทั้งสุก มีการแตกสลายทำลายไปในเบื้องหน้า ฉันใด ชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ย่อมแตกดับทำลายไป ฉันนั้น ในเรื่องของความตาย ความเจ็บความแก่นี้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พุทธบริษัทพิจารณาอยู่เสมอ เช่น ในอภิณหปัจจเวกขณ์ธรรม ท่านสอนให้พิจารณาทุกวันว่า ชราธมฺโมมฺหิ เรามีความแก่เป็นธรรมดา ชรํ อนตีโต เราไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ พยาธิธมฺโมมฺหิ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา พยาธิ อนตีโต เราไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ มรณธมฺโมมฺหิ เรามีความตายเป็นธรรมดา มรณํ อนตีโต เราไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ดังนี้ ในมหาสติปัฏฐานสูตร ท่านสอนให้พิจารณากายว่า โสอิมเมว กายํ อุปสํหรติ อยมฺปิ โข กาโย เอวํ ธมฺโม เอวํ ภาวี เอวํ อนติโต ภิกษุพึงน้อมความคิดเข้ามาซึ่งกายนี้นี่แลว่า เรามีอย่างนี้เป็นธรรมดา จักต้องเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงพ้นความเป็นอย่างนี้ไปได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ เรื่องความตายจึงเป็นอันหมดสิ้นความสงสัย ดังพระบาลีว่า นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย ความสงสัยในเรื่องตายเช่นนี้ ย่อมไม่มีแก่เรา ดังนี้ ความตายชื่อว่าเป็นของเที่ยง ความเป็นอยู่เป็นของไม่เที่ยง ความตายทุกคนต้องประสบ หลีกเลี่ยงไม่พ้น สาธุชนทั้งหลายจึงควรเจริญมรณานุสสติกรรมฐาน ตามระลึกถึงความตายอยู่เสมอ จะได้ทำตนให้เป็นผู้ไม่ประมาท ในการที่จะประพฤติคุณงามความดีตามฐานะ ตามเพศ ตามวัย และตามโอกาส การพิจารณาถึงความตายอยู่เสมอนั้น เป็นอุบายตัดความรัก ความขัดเคือง คุมแค้นด้วยโมหะเสีย สมดังอุทานธรรมที่ท่านเจ้าคุณพระศาสนโสภณ (แจ่ม) วัดมกุฏกษัตริยาราม ท่านแต่งเป็นคำสอน

ใจไว้ว่า "นึกถึงความตายสบายนัก, มันหักรักหักหลงในสงสาร, บรรเทามืดโมหันธ์อันธกาล ทำให้หาญหายสะดุ้งไม่ยุ่งใจ" อุทานธรรมบทนี้เป็นเครื่องเตือนใจไม่ให้ประมาทได้ เพราะการระลึกถึงความตายอยู่บ่อย ๆ จะทำให้มองเห็นว่า ความตายนั้นย่อมครอบงำย่ำยีสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยไม่เลือกหน้าว่าผู้นั้นมีฐานะอย่างไร จะเป็นกษัตริย์ เป็นพราหมณ์ เป็นเศรษฐีหรือเป็นไพร่ เป็นคนยากไร้ จะต่างชาติต่างภาษาก็ตาม ไม่ว่างเว้นทั้งสิ้น จะหน่วงเหนี่ยวความตายไว้ไม่ได้ มีเงินมีทองล้นฟ้า ก็ไม่อาจป้องกันความตายได้ เพราะมัจจุราชไม่รับสินบนใครทั้งสิ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ควรพิจารณาให้ได้คติธรรม หรือให้ได้ธรรมสังเวช ความสลดใจว่า ชีวิตของเราที่อยู่ทุกวันนี้นั้น ต้องหมุนเวียนไปสู่ความแก่และความตายทุกขณะ มีแต่จะสั้นเข้ามา ไม่ยืดยาวออกไป เหมือนกับโคที่ถูกเขาต้อนไปสู่ที่สำหรับฆ่า เมื่อเดินเข้าไปใกล้เท่าใด ก็ใกล้ความตายเข้าไปทุกขณะ จึงไม่ควรที่จะประมาทมัวเมา เลินเล่อ เผลอเพลินในปิยารมณ์ อารมณ์ที่น่าใคร่ในโลกียวิสัย หรือเมาในทรัพย์สมบัติ ความมีความเป็น เมาในวัย เมาในชีวิต ความประมาทชื่อว่าเป็นทางแห่งความตาย คนที่ประมาท แม้มีชีวิตอยู่ก็เหมือนคนตายแล้ว เพราะต้องตายไปจากคุณงามความดีที่จะมีแก่ตน ดังนี้ ความไม่ประมาทเป็นเหตุให้รีบทำความดี ทำกุศลให้ถึงพร้อม ความไม่ประมาทชื่อว่า เป็นหนทางไม่ตาย แม้ตัวตายแต่ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลยังอยู่เป็นที่นิยมนับถือของคนอื่น ดังนั้น บุคคลที่เป็นอยู่ด้วยความไม่ประมาท เป็นชีวิตที่สดชื่น ผู้ไม่ประมาทแม้ประกอบกิจการอันใดก็ไม่ผิดพลาด เป็นผู้มีสติสมบูรณ์ ผู้ที่ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท เป็นเสมือนหนึ่งสร้างบารมีให้แก่ตนเอง ปฏิปทาของผู้เช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงความรอบรู้ในคลังธรรม พระโยคาวจรเจริญพระกรรมฐานทุกขณะลมหายใจเข้าออกด้วยความไม่ประมาท ก็ได้บรรลุนิพพานเป็นที่ระงับดับกิเลสทั้งปวง ดังนี้

ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา ที่คณะท่านเจ้าภาพอันพร้อมด้วยบุตรธิดา และญาติสนิท มิตรสหาย ได้บำเพ็ญกุศลสัตตมวาร เพื่ออวยอุทิศส่วนกัลปนาผล ไปให้แก่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ผู้ถึงแก่อนิจกรรมไปแล้ว หากคุณหญิง ฯ สถิตย์อยู่ในภพ

ใด ๆ ก็ตาม ขอจงทราบถึงเจตนาอันนี้ และขออานุภาพบุญกุศลอันสำเร็จด้วยกตัญญูกต-เวทิตาธรรมที่ได้บำเพ็ญในครั้งนี้ จงสำเร็จแก่คุณหญิง ฯ ตามสมควรแก่คติวิสัยภพนั้น ๆ ตามความประสงค์ของคณะท่านเจ้าภาพ หากผู้ถึงแก่อนิจกรรมไปแล้วนี้ จะมีญาณวิถีจิตหยั่งทราบโดยประการใด ๆ ก็ตาม ย่อมจะชื่นชมยินดี อนุโมทนาสาธุการ สำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย ดังนี้ พระธรรมเทศนามัจจุมารกถาได้แสดงมา ก็พอสมควรแก่เวลาเอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ธรรมะปกิณกะ

เรื่องบุญ

ของ

พระพรหมมุนี* วัดราชผาติการาม กทม.

อจฺเจนฺติ กาลา ตรยนฺติ รตฺติโย

วโยคุณา อนุปุพฺพํ ชหนฺติ

เวตํ ภยํ มรเณ เปกฺขมาโน

ปุญฺญานิ กยิราถ สุขาวหานิ

กาลย่อมล่วงไป ราตรีย่อมผ่านไป ชั้นแห่งวัยย่อมละลำดับไป ผู้พิจารณาเห็นข้อนั้นว่าเป็นภัย เพราะความตาย (จะมาถึง) พึงทำบุญทั้งหลายอันนำสุขมาให้

ข้อความเบื้องต้น

คำว่า "บุญ" เป็นคำที่นิยมใช้มากในพระพุทธศาสนา เพราะคำว่าบุญเป็นคำสุจริตเป็นมงคลปากของผู้พูด และเป็นคำสบายหูของผู้ฟัง เราจึงใช้คำว่าบุญ หมายถึงเรื่องดี ๆ ไม่มีจำกัด เช่น คนมียศบรรดาศักดิ์ ตั้งอยู่ในตำแหน่งสูงก็เรียกว่าคนมีบุญ คนมีใจดีอารีอารอบ มีเมตตากรุณาก็เรียกว่าคนใจบุญ คนที่เกิดมาสมบูรณ์ด้วยรูปสมบัติ กุลสมบัติทรัพย์สมบัติ อายุยืน ไม่ค่อยมีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน เป็นต้น ก็เรียกว่ามีบุญ เพราะบุญที่ได้สร้างสมไว้ในชาติก่อนอันเรียกว่า ปุพเพกตปุญญตา ที่เราเกิดมาดีบ้างชั่วบ้าง ดีเพราะได้ทำบุญไว้ดี ชั่วก็เพราะไม่ได้ทำบุญไว้ ถ้าถือว่าดีเอง ชั่วเองไม่ถูก เพราะดีชั่วไม่ใช่เป็นเอง (สิ่งที่เป็นเองมีอีกอย่างหนึ่งต่างหาก) ดีชั่วมีเพราะการกระทำ บุญจึงมีความสัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ยังมีเกิดอยู่ตราบใด จำต้องอาศัยบุญอยู่ตราบนั้น ผู้ที่ถือว่าทำดีไม่มีใครยกย่องก็ไม่ได้ดี ทำชั่วไม่มีใครลงโทษก็ไม่เป็นอะไร นี้เรียกว่าถือผิดแท้ ทำดีไม่มีใครยกย่อง แต่ใจสบายหรือไม่ ทำชั่วไม่ถูกลงโทษ แต่ใจก็ไม่สบาย เป็นการลงโทษตัวเองอยู่แล้ว การทำบุญจึงเป็นข้อปฏิบัติสำคัญในพระพุทธศาสนา

---

* ปัจจุบัน คือ สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ฯ

เมื่อกล่าวโดยย่อแล้ว พระพุทธศาสนา รวมข้อปฏิบัติลงในหลัก ๓ ประการ ที่เรียกว่า หัวใจพระพุทธศาสนาคือ ๑. ไม่ทำความชั่ว ๒. ทำความดี ๓. ทำใจของตนให้ผ่องใส บุญรวมอยู่ในข้อว่าทำความดี แต่ในคำนั้นศัพท์บาลีว่ากุศล หาใช้คำว่าบุญไม่ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นศัพท์หมายความกว้างตั้งแต่ทำความดีชั้นต่ำ จนถึงชั้นสูงสุด แต่ก็ได้แก่ทำบุญนั่นเอง

บุญคืออะไร

ได้กล่าวมาแล้วว่าบุญก็คือความดี อะไรเล่าเรียกว่าความดี การทำทางกาย การพูดทางวาจา การคิดทางใจที่เป็นสุจริต ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ทำแล้วต่างก็ไม่เดือดร้อน ไม่ต้องหลบซ่อนกลัวผิด ผู้อื่นก็ไม่เดือดร้อน ก่อนทำก็สบายใจ กำลังทำก็ชื่นใจ ทำแล้วก็อิ่มใจ นี้แลเรียกว่า ความดีหรือบุญ ถามว่าทำความดีแล้วจัดว่า เป็นบุญทุกอย่างหรือ ตอบว่าทำความดีไม่เป็นบุญก็มี ชนิดที่เรียกว่า ดีนอก เช่นนักเรียนเกียจคร้านต่อการเรียน แต่ก็ฝืนไปโรงเรียน นั่งฟังครูสอนในห้องเรียน ทำตามระเบียบของโรงเรียนตามวัน ตามเวลา เพราะถ้าไม่เรียนกลัวผู้ปกครองจะลงโทษบ้าง เกรงครูจะลงโทษบ้าง แต่ใจไม่อยากที่จะเรียนเลย อย่างนี้ก็ไม่ได้บุญ คือไม่ได้ความรู้และสอบตก หรือการฝืนทำความดี เพราะความเกรงกลัวอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นถ้าไม่ทำก็อับอายขายหน้าเขา หรือเกรงผู้บังคับบัญชาจะตำหนิจึงต้องฝืนทำ ดังนี้ก็เป็นความดี แต่ไม่เป็นบุญ เพราะเป็นแต่เพียงดีข้างนอกไม่ดีถึงใจ ถามว่า การทำดีอย่างนี้ก็ไม่มีประโยชน์อะไรละซิ ตอบว่ามีเหมือนกัน ดีกว่าไม่มีดีเสียเลย เพราะถ้าไม่ดีเสียเลยก็เป็นชั่วเต็มตัว ถ้าฝืนทำไปเรื่อย ๆ จนซึมซาบถึงใจทีละน้อย ๆ จนกลับใจได้ไม่ต้องฝืน ย่อมเป็นดีในคือเป็นบุญได้ในที่สุด

สำหรับความดีที่เรียกว่าเป็นบุญแท้นั้นเป็นดีชั้นใน ดีถึงใจ ดีจับใจ ทำดีด้วยใจโดยความเต็มใจ หรือที่เรียกว่าโดยบริสุทธิ์ใจ เพราะบุญแปลว่า ชำระ เช็ด ล้าง ความไม่ดี อันมีเกาะจับใจอยู่ที่ใจ ดังคำว่า สนฺตานํ ปุนาตีติ ปุญฺญํ แปลว่า ธรรมชาติใดย่อมชำระสันดานของสัตว์ทั้งหลายให้สะอาด เหตุนั้นธรรมชาตินั้นชื่อว่าบุญ เช่นการให้ทาน คือบริจาคสิ่งของให้ผู้อื่นเป็นทาน ก็เป็นเครื่องชำระความไม่ดี คือความตระหนี่เหนียวแน่นที่ใจ รักษาศีล เป็นเครื่องชำระล้างกิเลสหยาบ ๆ ให้หมดไปจากใจ

ฟังธรรม ก็เพื่อให้เกิดความรู้ กำจัดความไม่รู้ อันมาปิดบังใจ ในเวลาฟังธรรมก็ได้ทราบว่าอะไรบ้างไม่ดี อันเป็นชนิดที่มีตรากับที่ใจของเรา ใจก็จะได้เกิดความรู้สึกเกรงกลัวและเลิกละเสีย นี่เรียกว่าชำระใจเป็นบุญ แต่ถ้าพอมีการแสดงธรรม กำลังแสดงอยู่ คุยกันเสียบ้าง ลุกออกไปเสียบ้าง นั่งหลับไปบ้าง นอนเหยียดยาวหลับไปบ้าง ส่งใจไป ณ ที่อื่นบ้าง อย่างนี้ไม่เป็นบุญเพราะไม่ถึงใจ ได้แต่เพียงดีนอกที่ได้นำกายมาสู่ที่นั่งธรรมเท่านั้น ที่เข้าใจกันว่าพอได้ให้ทานก็ได้บุญ รับศีลแล้วก็ได้บุญ ฟังเทศน์แล้วก็ได้บุญไม่ถูก ให้ทานไม่ถึงใจ รับศีลไม่ถึงใจ ฟังเทศน์ไม่ถึงใจ ไม่เป็นบุญ เพราะไม่ได้รับประโยชน์อะไร มีแต่ส่วนเสียคือเสียเวลา เสียทรัพย์ เสียการเสียงานอย่างอื่น เพราะไม่ได้รับประโยชน์อะไร มีแต่ส่วนเสียคือเสียเวลา เสียทรัพย์ เสียการเสียงานอย่างอื่น เพราะฉะนั้น ผู้ทำบุญจึงควรทำให้ได้บุญ คือทำให้ถึงใจทุกคราว ใจจะได้สะอาดขึ้นโดยลำดับทุกโอกาสที่ได้บำเพ็ญบุญ

วิธีทำบุญ

การทำบุญนั้นต้องทำให้ถูกหลักหรือถูกวิธีในพระพุทธศาสนา จะได้มีความมั่นใจว่า การกระทำของเราถูกแล้วเป็นบุญ มีที่อ้างมีที่รับรอง ถ้าทำโดยไม่มีหลัก ก็ไม่มีเครื่องประกันว่าทำถูกหรือผิด ได้บุญหรือไม่ได้บุญ หลักหรือที่ตั้งแห่งการทำบุญนั้นเรียกว่า "บุญญกิริยาวัตถุ" คือวัตถุเป็นที่ตั้งแห่งบุญ หรือเครื่องกระทำบุญมี ๑๐ ประการ คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน คือให้เป็นสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรให้ปัน เช่น ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยวดยานพาหนะ ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ เป็นต้น เป็นเครื่องกำจัดความตระหนี่หวงแหนพัสดุสิ่งของ ๆ ตน สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล คือ งดเว้นตามข้อห้าม ทำตามข้อที่ทรงอนุญาต เป็นเครื่องกำจัดความชั่วหยาบทางกายวาจาที่เรียกว่ากิเลสหยาบ ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คือพยายามสำรวจความดีที่มีอยู่แล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้น หรือประคองใจให้เต็มเปี่ยมด้วยความดี เหมือนเราไม่ต้องการให้ไฟที่ติดไว้ในเตาดับ ต้องพยายามนั่งพัดอยู่เสมอ ฉะนั้น อุปจายนมัย บุญสำเร็จด้วยการประพฤติถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ทำการนอบน้อมถ่อมตนต่อท่าน ไม่เหย่อหยิ่งจองหอง รู้จักที่ต่ำที่สูง นี่ก็เป็นบุญ เพราะเป็นเครื่องกำจัดถัมภะ ความดื้อ สารัมภะ แข่งดี

มานะ ถือตัว ดูหมิ่นท่าน เป็นต้น ไวยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ เราไม่มีกำลังอย่างอื่นก็ช่วยขวนขวายในกิจการงานที่ชอบด้วยกำลังกาย นี่ก็เป็นบุญ เพราะเป็นเครื่องกำจัดความเห็นแก่ตัว ความเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เป็นที่นิยมนับถือของผู้อื่นได้สนิท ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ ทำบุญแล้วไปหวงแหนส่วนบุญ คือไม่หวงแหนความดี ปัตตานุโมทนามัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ เมื่อเขาทำบุญเราได้ทราบ ก็ประคองใจให้แช่มชื่นพลอยอนุโมทนาไปตาม นี่ก็เป็นบุญเพราะเป็นเครื่องประคองใจให้แช่มชื่น กำจัดอิจฉาริษยาเสียได้ ธัมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรมนี่ก็เป็นบุญ เป็นเหตุให้เกิดความรู้ความเห็นเป็นเครื่องกำจัด ความไม่รู้เสียได้ ธัมมเทสนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม การแสดงชี้แจงความรู้ธรรมะที่ได้รู้เห็นมาสู่กันฟัง ไม่ตระหนี่ความรู้ก็เป็นบุญ เพราะเป็นการทำผู้อื่นให้รู้ถูกเห็นถูก เป็นการให้ธรรมเป็นทาน เป็นยอดกว่าการให้ทั้งปวง ทิฏฐุชุกรรม การทำความเห็นให้ตรง นี่ก็เป็นอย่างใหญ่หลวง เพราะการทำความดีทั้งหมดขึ้นอยู่แก่ความเห็นถูก ถ้าเห็นผิด การกระทำก็ผิดไม่ได้ผล การทำความเห็นให้ถูกให้ตรง เช่น เห็นว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว จริง ๆ ดังนี้เป็นต้น จึงจัดว่าเป็นยอดบุญ เพราะเป็นต้นเค้าแห่งการทำบุญทุกอย่าง

ผลแห่งบุญ

การทุกอย่างไม่ว่าดีหรือชั่ว ย่อมเป็นต้นเหตุ ย่อมเผล็ดผล ย่อมให้ผล การทำที่เรียกว่าทำบุญนี้ก็เป็นตัวเหตุ ย่อมให้ผลแน่แท้ ผลอันเกิดจากการกระทำบุญนั้น คือความสุข ด้วยอาศัยที่มาอันเป็นพระบาลี และในที่อื่น ๆ เช่นว่า "ภิกษุทั้งหลาย อย่ากลัวต่อบุญเลย เพราะคำว่าบุญ ๆ นี้เป็นชื่อแห่งความสุข "การสะสมบุญเป็นเหตุแห่งสุข" "บุญเป็นเหตุให้เกิดสุขในเวลาสิ้นชีวิต" อาศัยเนื้อความในที่มาต่าง ๆ ดังอ้างมา เป็นอันได้ความตรงกันว่า ทำบุญได้ความสุข ความสุขมี ๒ อย่าง คือสุขกาย และสุขใจ ความสบายกายปลอดโปร่งกายไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ชื่อว่าสุขกาย ความสบายใจ ปลอดโปร่งใจ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียนชื่อว่าสุขใจ กิเลสหรือความชั่วที่เกาะใจ จับใจ เป็นตัวโรคภัยไข้เจ็บของใจ บุญเป็นเครื่องชำระกิเลสหรือความชั่วที่จับใจให้หมดไป เมื่อไข้เจ็บของใจไม่มี ใจก็สบาย ปลอดโปร่ง เพราะหายจากโรคภัยจึงได้รับความสุข กิเลสที่เกาะจับที่ใจเหมือนตัวโรค บุญเหมือนยารักษาโรค ความสุขเหมือนความสบาย เพราะหายจากโรค

กิเลสที่จับใจเหมือนสนิมมลทินที่จับภาชนะทองเหลือง บุญเหมือนยาขัด สนิมออกหมดแล้ว ภาชนะทองเหลืองย่อมสะอาดมีเงา เป็นตัวสุข เมื่อใจมีความสุขแล้ว กายก็ย่อมมีความสุขด้วย คนที่สบายใจ ผิวกายภายนอกย่อมเปล่งปลั่งสดใสด้วย

บุญเป็นขุมทรัพย์

ทรัพย์สมบัติวัตถุสิ่งของที่บริจาคทำบุญนั้นไม่หายไปไหน ที่นำไปใช้อย่างอื่นย่อมโยกย้ายเปลี่ยนแปลงศูนย์หายหมด แต่ที่นำมาทำเป็นบุญไม่สูญหาย นึกได้คราวใดก็ปลื้มใจคราวนั้น เช่น บริจาคทรัพย์สร้างโบสถ์ สร้างวิหารการเปรียญ จำนวนเท่าไร ก็ยังคงอยู่เท่านั้น เช่น บริจาคไว้หนึ่งพันบาท หนึ่งพันบาทมันก็ยังอยู่ นึกทุกครั้งก็ปลื้มใจทุกครั้ง เช่นนึกได้ว่า เราได้สร้างโบสถ์ไว้หนึ่งพันบาท นึกได้ครั้งหนึ่งก็พันบาท หมั่นนึกบ่อย ๆ ก็รวมเป็นหมื่นเป็นแสน หรือบริจาคทรัพย์เป็นนิธิไว้เท่าใด ทรัพย์สินก็คงอยู่เท่านั้น ไม่หายหกตกหล่น เมื่อนึกถึงทรัพย์ที่ได้บริจาคบ่อย ๆ ก็ยิ่งเพิ่มดอกออกผลเป็นทวีคูณไม่หาย ไม่ศูนย์ เราล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานยังได้พลอยปลื้มใจว่า มารดา บิดา ปู่ ย่า ตายายของเราได้ทำไว้ เมื่อลูกหลานปลื้มใจ ก็นึกให้ส่วนบุญแก่เจ้าของผู้ทำเป็นเครื่องต่อโยงสัมพันธ์ถึงกันดังนี้ ท่านจึงเรียกว่า บุญนิธิ ขุมทรัพย์คือบุญ เหมือนกับได้ขุดหลุมฝังทรัพย์ไว้ไม่ให้ศูนย์ โจรก็ลักไม่ได้ เพราะโจรไม่มีปัญญาที่จะลักบุญ ย่อมเป็นที่พึ่งของผู้ทำถึงในโลกหน้า เพราะคนทำบุญเขาเรียกว่าคนมีบุญ คนมีบุญนั้นย่อมชื่นใจว่า เราทำแต่บุญ ไม่ได้ทำบาป เป็นผู้มีใจดี ในเวลาใกล้ตายก็มีใจดี ตายในขณะที่มีบุญ ก็ชื่อว่า "ไปดี" บุญจึงเป็นที่พึ่งของผู้กระทำทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

การข้ามฝั่งโดยตัวไม่เปียก

โดย

ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี แห่งวัดราชผาติการาม

คำว่า "ข้ามฝั่ง" ได้แก่การบรรลุพระนิพพาน คำว่า "พระนิพพาน" ได้แก่อาการที่ปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุด จิตหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย กิเลสทั้งอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด ดับหมด เป็น "นิกฺกิเลโส" ไม่มีกิเลส "ขีณาสโว"สิ้นอาสวะเครื่องดองจิตใจ จิตว่างจากกิเลส เป็นจิตเปล่า ๆ ไม่มีของเสียเจือปนมีแต่ของดี คือธรรมะประจำใจ ท่านผู้มีภาวะเช่นนี้ เขาด่าก็ไม่ด่าตอบ เขาตีก็ไม่ตีตอบ เขาชังก็ไม่ชังตอบ เขาโกรธก็ไม่โกรธตอบ จิตคงที่ไม่ยินดียินร้ายในสรรเสริญหรือนินทาเหมือนกับต้นโพธิ์ต้นไทรที่ไม่ยินดีในการบูชาของคนที่ต้องการลาภผล ฉะนั้น ท่านผู้เป็นเช่นนี้ ไม่มีเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

ท่านผู้อ่านได้ทราบดังนี้แล้ว อย่าเพิ่งท้อใจว่าไม่สามารถจะทำได้ ยังมีนิพพานอีกประเภทหนึ่งที่ทุกคนสามารถจะปฏิบัติได้ เรียกว่า "นิพพานชั่วคราว"

วิธีปฏิบัติให้ได้นิพพานชั่วคราว ก็เมื่อรู้ว่ากิเลสตัวไหนมันจะเกิด ก็คิดป้องกันไว้อย่าให้เกิดหรือเมื่อเกิดแล้วก็ทำให้สงบหายไป เช่นเมื่อจะเกิดความรักก็ให้นึกว่า "ไม่สวย ไม่งามบ่อย ๆ" ความรักก็ดับไป ได้นิพพานคราวหนึ่ง พอโกรธจะเกิดก็ให้ภาวนาว่า "อย่าโกรธ อย่าโกรธ โกรธมันไม่ดี อย่าให้มีที่ใจหรือให้นึกเจริญเมตตา" ความโกรธก็ดับไป ได้นิพพานคราวหนึ่ง ความโลภอยากจะได้ ก็ให้ภาวนาว่า "เราไม่โลภ ๆ ไม่อยากได้อะไรของใคร" ความโลภก็ดับไป ได้นิพพานคราวหนึ่ง อย่างนี้เรียกว่าได้นิพพานชั่วคราว ปฏิบัติหัดใจจนได้นิพพานเสมอ ๆ บ่อย ๆ แล้วก็สั่งสมไว้ จิตใจก็เข้มแข็งไม่สะดุ้งหวาดไปตามอารมณ์ที่มากระทบใจ เมื่อจิตใจไม่สะดุ้ง จิตใจก็เป็นสุขสบาย ประสบผลตามพระพุทธนิพนธ์ว่า "เตสํ ปหานา น ปริตสฺสติ" เพราะละกิเลสเหล่านั้นได้ จึงไม่สะดุ้ง "อปริตสฺส สุขํ วิหรติ" เมื่อไม่สะดุ้งก็อยู่เป็นสุข "สุขา วิหารี ภิกฺขุ ตทงฺค นิพฺพุโตติ วุจฺจติ" ภิกษุผู้มีปกติอยู่เป็นสุขเราเรียกว่า ได้นิพพานชั่วคราว

คำโมทนา

บุตรธิดาของคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลเนื่องในวารสมัยคล้ายวันเกิดของคุณแม่ ได้ปรารภกับข้าพเจ้าใคร่จะได้หนังสือธรรมสักเรื่องหนึ่งเพื่อจัดพิมพ์เป็นที่ระลึก ข้าพเจ้าจึงเลือกหนังสือเรื่อง เรือนใจ ที่เจ้าประคุณสมเด็จพระ-พุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ เรียบเรียงไว้ให้ตามประสงค์ หนังสือเรื่องเรือนใจนี้ นึกว่าจะเป็นที่ถูกใจคุณหญิง เพราะเจ้าประคุณสมเด็จท่านเป็นที่เคารพนับถือของคุณหญิงมาก คุณหญิงได้มาวัดสดับตรับฟังพระธรรมเทศนาของเจ้าประคุณมาช้านาน นับระยะกาลเป็นเวลากว่าสิบปี มีใจน้อมไปในทางธรรมปฏิบัติ เมื่อถึงโอกาสก็สละละเพศฆราวาสออกบำเพ็ญสมณธรรม ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขมากจนทุกวันนี้ นับว่าคุณหญิงได้มีศรัทธาอุตสาหะปลูกสร้างเรือนใจให้อยู่อย่างเกษมสำราญ น่าโมทนาสาธุยิ่งนัก

ข้าพเจ้าขอโมทนากุศลจริยาที่บรรดาบุตรธิดาของคุณหญิง ได้บำเพ็ญเป็นส่วนกตัญญูกตเวทิตานี้ด้วย และขออวยพรให้คุณหญิงจงมีอายุยืนนาน จักได้เจริญข้อธรรมสัมมาปฏิบัติทานศีลภาวนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปทุกทิพาราตรี เทอญ

พระธรรมไตรโลกาจารย์

วัดเทพศิรินทราวาส

คัดมาจากหนังสือที่จัดพิมพ์ในวาระทำบุญฉลองครบอายุ ๗๓ ปี วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๑๒ พระ-ธรรมไตรโลกาจารย์ บัจจุบันนี้ เจ้าคุณสาสโสภณ เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

เรือนใจ

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ญาณวรเถระ

วัดเทพศิรินทราวาส เรียบเรียง

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจาริ ฯ

บัดนี้ จะแสดงธัมมรักขนกถา เพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธุชนพุทธบริษัท ทั้งบรรพชิต ทั้งคฤหัสถ์ มีอธิบายดังต่อไปนี้

คนเกิดมาจำต้องมีบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัยสำหรับ กันแดด ร่มฝน บังน้ำค้าง ป้องกันยุงลิ้น หนาวร้อน พักผ่อนหลับนอน ร่างกายจึงจะเป็นสุข บ้านเรือนนี้เป็นเรือนกาย ถ้าเรือนใจไม่มี แม้กายสบาย ใจก็ไม่เป็นสุข ความสุขกายไม่เท่าความสุขจิต สมกับสุภาษิตว่า คับที่อยู่ได้ คับใจอยู่ยาก หากสถานที่จะเล็กคับแคบ แต่ใจสบายเป็นสุขก็อยู่ได้ ไม่เดือดร้อนรำคาญ ถ้าบ้านเรือนจะใหญ่โตงดงาม แต่ใจเป็นทุกข์ ก็อยู่ไม่เป็นสุข ฯ

เรือนใจได้แก่ธรรม เพราะใจไม่มีรูปร่างเหมือนกาย ใจเป็นนามธรรม ธรรมก็เป็นนามธรรม จึงเป็นเรือนของใจได้ คนไม่มีธรรม ก็ไม่มีเรือนใจ มีแต่เรือนกาย อยู่ในบ้านเรือนเดินยืนนั่งนอน บังแดดร่มฝนกันน้ำค้าง กายเป็นสุข แต่ใจเป็นทุกข์ เพราะไม่มีเรือนอยู่ จึงเที่ยวเร่ร่อนซุกซนซอกแซกไปในอารมณ์ต่าง ๆ เมื่อไม่มีธรรม อารมณ์เหล่านั้นก็ล้วนไม่ใช่ธรรม คือ โลภะ ความอยากได้ ราคะ ความกำหนัดยินดี โทษะ ความคิดประทุษร้าย โมหะ ความหลง เมื่อใจเที่ยวนึกคิดไปถึงสิ่งของของผู้อื่น ของตัวไม่มีใจก็เกิดความโลภอยากได้ ในขณะนั้นใจประกอบด้วยโลภะ ใจก็ไม่เป็นสุข ถ้าไม่ได้มาอย่างใจ ก็เป็นทุกข์อึดอัดเดือดร้อนที่สุด ถึงนอนไม่หลับทุรนทุราย กินไม่ได้ ไม่เหมือนใจปกติไม่มีความโลภเข้าครอบงำ ถ้าใจเที่ยวนึกคิดไปถึงเรื่องสวยงามรักใคร่ ใจก็เกิดความกำหนัดยินดี อยากให้ได้อย่างใจ ในขณะนั้นใจประกอบด้วยราคะ ใจก็ปั่นป่วนกลัดกลุ้ม ถ้าไม่ได้อย่างใจ ก็เป็นทุกข์ระทมทอดถอน จึงนอนไม่หลับกินไม่ได้ กระสับกระส่ายกระวนกระวาย ไม่เหมือนใจเฉย ๆ ที่ไม่มีราคะ ถ้าใจเที่ยวนึกคิดไปถึงเรื่องโกรธ ที่เขาทำ

เขาพูดไม่ถูกใจ เขาดูหมิ่นสบประมาท ด่าว่าหยาบคาย ในขณะนั้นใจประกอบด้วยโทสะ ใจก็ไม่เป็นสุข โกรธเคืองฉุนเฉียว คิดประทุษร้ายอาฆาตพยาบาทเขา ความโกรธก็ไหม้เผาใจตัวให้ขุ่นมัวป่วนปั่นเร่าร้อน เดินยืนนั่งนอนไม่เป็นสุข ไม่เหมือนใจเปล่า ๆ ที่ไม่มีความโกรธเข้าครอบงำ ถ้าใจเที่ยวนึกคิดไปถึงเรื่องสนุกสนาน ใจก็เกิดโมหะความลุ่มหลงมัวเมา ในขณะนั้นใจประกอบด้วยโมหะความหลง เห็นผิดเป็นชอบ คิดเพลินฟุ้งไปไม่สงบจนนอนไม่หลับ ไม่เหมือนกับใจเปล่า ๆ ที่ไม่คลุกเคล้าด้วยความหลง ตามที่กล่าวมานี้เพียงแต่นึกคิดอยู่ในใจก็ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว เผากรุ่นใจให้กระสับกระส่ายทุรนทุรายเร่าร้อน นอนไม่หลับกินไม่ได้ จิตใจฟุ้งสร้านไม่สงบ ทำให้ผิวพรรณหน้าตาบูดบึ้งเซียวซีดไม่ผ่องใส ลงโทษตัวเองไม่ให้เป็นสุขสบายสราญ จะดำริคิดกิจการอะไร ก็ไม่เห็นคุณโทษแจ่มแจ้ง เพียงเท่านี้เป็นโทษแต่เฉพาะตัว ก็น่าเข็ดกลัวชั้นหนึ่งแล้ว ถ้าไม่สงบระงับดับลงเสีย ปล่อยไว้ให้เกิดมากมายขึ้นในใจ จนล้นไหลออกไปทางกายวาจา เบียดเบียนคนอื่นเข้าก็ให้เกิดเวรภัยอาฆาตพยาบาท ด่าว่าทุบตีฆ่าฟันกันจนตาย ให้เกิดความผิดแรงร้าย นำทุกข์ภัยเดือดร้อนมาลงโทษตัวเอง ทำให้โกรธเคืองผิดใจแตกสามัคคี ต้องหลบหนีพลัดพรากจากครอบครัวทรัพย์สมบัติบ้านเรือน ถูกจองจำทำโทษจนถึงประหารชีวิตเป็นที่สุด จงพิจารณาดูว่า ได้ดีมีคุณอะไรบ้าง มีแต่เสียหายทุกข์ภัยทั้งนั้น โทษเหล่านี้มาจากไหน ก็มาจากที่ตัวคิด พูด ทำออกไปจากตัวนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้บรมศาสดา จึงทรงอุปมาเหมือนสนิมเหล็ก ไม่ได้เกิดจากที่อื่น เกิดจากเหล็กแล้วก็กัดเหล็กนั้นเอง ให้กร่อนเหี้ยนร่อยหรอหมดสิ้นไป ฉะนั้น ตามที่พรรณามานี้ชี้ให้เห็นว่า ใจไม่มีเรือนอยู่เป็นทุกข์ จึงเที่ยวซุกซนซอกแซกเร่ร่อนไปในอารมณ์เรื่องราวที่เป็นโทษต่าง ๆ เป็นทางนำทุกข์ภัยพิบัติมาให้แก่ตนแลคนอื่นเป็นเอนกอนันต์ การที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะใจไม่มีเรือนอยู่ เหตุฉะนั้นสาธุชนจึงควรปลูกสร้างเรือนใจ ให้ใจอยู่เป็นสุข ใจจะได้ไม่ซุกซนไปเที่ยวในเรื่องที่เป็นโทษต่างๆ

เรือนใจนี้สูงใหญ่กว้างขวาง มี ๓ ชั้น ชั้นที่ ๑ ได้แก่ศีล หัดใจระวังกายวาจาให้เรียบร้อย ไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนด้วยกายวาจาของตน คือไม่คิดทุบตี ฆ่าฟันไม่คิดลักฉ้อข้าวของ ไม่คิดทำผิดประเวณี ไม่คิดหลอกลวง ไม่คิดเสพของมึนเมาเสียสติการเลิกใจคิดชั่ว ๕ อย่างนี้แลเป็นเรือนใจ ใจก็สบายไม่เร่าร้อนเพราะใจมีเรือนอยู่เป็นสุขใจคิดชั่ว ๕ อย่างนั้น เป็นใจไม่มีเรือนอยู่ จึงเที่ยวไปที่คนอื่นแลข้าวของของคนอื่น ทั้ง

คิดชั่วคือคิดทุบตีฆ่าฟันลักฉ้อเป็นต้น กำลังคิดอยู่ก็เร่าร้อน แต่เร่าร้อนเฉพาะตัวเอง กฎหมายยังลงโทษไม่ได้ เพราะคิดแต่ในใจ ถ้าไม่เลิกคิดชั่วนั้นเสีย คิดชั่วนั้นเกิดมากแรงกล้าขึ้น ก็เป็นต้นเหตุให้ล่วงไปถึงกายวาจา ใช้กายวาจาให้ทุบตีฆ่าฟันพูดหลอกลวงทำลายสุขประโยชน์คนอื่น ทีนี้ยิ่งเร่าร้อนมากขึ้น จนถึงอยู่บ้านเรือนของตัวไม่ได้ ต้องพรัดพรากจากครอบครัวทรัพย์สมบัติ หลบหนีซุกซ่อนหลับนอนไม่เป็นสุขเป็นทุกข์อดอยาก หากเจ้าหน้าที่จับตัวได้ ก็ถูกกฎหมายลงโทษถูกจองจำ ถ้าฆ่าคนทำความผิดอย่างหนัก ก็จักต้องตายตกไปตามกัน เสียชื่อเสียงเสื่อมตระกูลวงศ์ เสียชาติที่เกิดมา โทษทุกข์เหล่านี้เกิดเพราะเหตุที่ไม่มีเรือนใจ ใจจึงเที่ยวซุกซนไป ทำให้เกิดโทษทุกข์เดือดร้อนภายใน ถ้าใจมีเรือนอยู่เหมือนที่กล่าวไว้ข้างต้นใจก็อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีทุกข์เดือดร้อน

เรือนใจชั้นที่ ๑ นี้แบ่งเป็น ๒ ห้อง ห้องที่ ๑ คือ ไม่คิดทุบตีฆ่าฟัน ๑ ไม่คิดลักฉ้อข้าวของ ๑ ไม่คิดทำผิดประเวณี ๑ ไม่คิดหลอกลวง ๑ ไม่คิดเสพของมึนเมาเสียสติ ๑ ห้องที่ ๒ อยู่ตรงกันข้าม คือ เมตตา หัดใจให้นึกรักใคร่ไม่เกลียดชังคนอื่น ๑ สัมมาอาชีวะตั้งใจว่าสิ่งไรที่ได้มากินมาใช้ให้ได้มาโดยสุจริต ๑ กามสันโดษ ให้ใจยินดีแต่ในคู่ครองของตน ๑ สัจจะให้ใจนิยมความซื่อตรง ๑ สติหัดใจให้มีสติไม่เผลอเรอ ๑ เรือนใจแบ่งเป็น ๒ ห้องนี้ สำหรับให้ใจอยู่เป็นสุขสบาย มีกายวาจาเรียบร้อย ไม่มีเวรภัยกับใคร ๆ ไม่ทำผิดทางกายวาจาพ้นอาชญาที่กฎหมายจะลงโทษ เป็นผลเมืองดีมีเรือนใจให้ใจอยู่ จะไปที่ไหนอยู่ที่ไหนก็เป็นสุข สงบใจจากโทษอย่างหยาบ ที่ทำทางกายแลพูดทางวาจาได้ ศีลช่วยอบรมใจให้พ้นจากโทษอย่างหยาบได้อย่างนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ ความว่า สมาธิคือใจมั่นในธรรม อันศีลช่วยอุปถัมภ์อบรมแล้ว ย่อมมีผลอานิสงส์มาก ดังนี้ เมื่อใจอยู่ในเรือนใจชั้นที่ ๑ แบ่งเป็น ๒ ห้อง เป็นสุขสบายไม่เที่ยวซุกซนคิดชั่วร้าย พ้นโทษอย่างหยาบแล้ว แต่ยังไม่พ้นโทษอย่างกลางที่เกิดแต่เฉพาะในใจเช่นลางคราวใจไม่ทำผิด วาจาไม่พูดผิด นั่งนิ่ง นอนนิ่ง แต่ใจคิดนึกไป เกิดความกำหนัดยินดี เกิดความโกรธ เกิดความหลงแต่ลำพังใจอย่างเดียวได้ ใจเศร้าหมองขุ่นมัวแล้วปิดกั้นธรรมในใจต่อไปเสีย เพราะเหตุนี้จึงควรอยู่ในเรือนใจชั้นที่ ๒ ต่อขึ้นไป

เรือนใจชั้นที่ ๒ ได้แก่สมาธิ คือตั้งใจไว้ในธรรมที่เป็นกุศลไม่ให้เที่ยวซุกซนไปในอารมณ์ทางโลก ที่เคยกำหนัดยินดีก็เพราะคิดนึกถึงเรื่องที่ยั่วยวนให้เกิดกำหนัดยินดี

ใจที่โกรธก็เพราะนึกคิดถึงเรื่องที่ยั่วให้โกรธ ใจที่หลง ก็เพราะนึกคิดถึงเรื่องที่ชวนให้หลง เรือนใจคือสมาธินั้น ก็คือหยุดใจคิดถึงอารมณ์ที่ไม่เป็นธรรมเหล่านั้นเสีย เอาใจตั้งไว้ในอารมณ์ที่เป็นธรรม คือไม่เป็นเรื่องโลภโกรธหลง ใจก็สงบจากโลภโกรธหลง มิใช่ว่าจะมีแต่เรื่องรักโกรธหลงเท่านั้น เรื่องที่เป็นกลาง ๆ ไม่ใช่ดีไม่ใช่ชั่วก็มี เรื่องที่ดีเป็นธรรมก็มีภายนอกตัวเราก็มี ในตัวเราก็มีมากมายก่ายกองไม่ต้องไปหาลำบากยากเย็น จะชี้ให้เห็นดังต่อไปนี้.

เรือนใจชั้นที่ ๒ นี้ประณีตดีเป็นสุขสบายยิ่งกว่าชั้นที่ ๑ ห้องก็มีถึง ๔๐ ห้อง มากกว่า น่าอยู่ให้เป็นสุขสบาย ห้องที่ ๑ คือตั้งใจมีสติกำหนดที่ลมหายใจ เหมือนคนยามเฝ้าประตู เวลาหายใจออกก็รู้ หายใจเข้าก็รู้ ถ้ากำหนดได้อย่างนี้แล้ว จงมีสติกำหนดให้รู้ยาวสั้นเพิ่มขึ้นอีก คือหายใจออกยาวก็รู้ หายใจเข้ายาวก็รู้ หายใจออกสั้นก็รู้ หายใจเข้าสั้นก็รู้ เท่านี้ความกำหนัดยินดีความโกรธความหลงก็ไม่มี เพราะใจย้ายที่เก่ามาอยู่เสียที่ลม แลมีสติกำกับอยู่กับตัว เวลาโกรธสติไม่ได้อยู่กับตัว ทิ้งตัวเสียไปอยู่ที่คนโกรธกัน นึกเห็นหน้าคนที่ตนโกรธว่าเป็นอย่างนั้น ทำกริยาอาการอย่างนั้น กล่าวคำหยาบคาย ด่าว่าอย่างนั้น ใจจึงโกรธขึ้น พอมีสติเลิกนึกคิดถึงคนที่ตนโกรธนั้นเสียเหนี่ยวเอาสติกลับคืนมาอยู่ที่ตัว คือนึกกำหนดที่ลม ใจก็หยุดโกรธทันที เพราะเปลี่ยนเรื่องโกรธแล้วมาอยู่ที่เรื่องลมหายใจ ใจก็หายโกรธ ขณะนั้นความกำหนัดยินดีแลความหลงก็ไม่มี ในขณะนั้นแลเป็นสมาธิ เพราะนิวรณ์ ๕ ซึ่งย่อลงเป็น ๓ คือโลภโกรธหลง ซึ่งเป็นข้าศึกของสมาธิไม่มี ถ้าสมาธิมี โลภโกรธหลงก็ไม่มี ถ้าโลภโกรธหลงมี สมาธิก็ไม่มี สมาธิกับโลภโกรธหลงจะมีพร้อมกันในคราวเดียวไม่ได้ เหมือนสว่างกับมืดอยู่พร้อมกันไม่ได้ เพราะฉะนั้นใจมีสติอยู่ที่ลม ตรวจดูในขณะนั้นไม่มีโลภโกรธหลงจึงรู้ได้ว่า ในขณะนั้นเป็นสมาธิ สมาธิที่เกิดเพราะมีสติกำหนดลมหายใจเข้าออกนี้ เรียกว่าอานาปานัสสติกรรมฐาน สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ทรงทำเป็นเบื้องต้น ในวันที่ตรัสรู้เป็นพระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้า ลมนี้ก็มีด้วยกันทุกคน เมื่อรู้วิธีนี้แล้ว จะทำเมื่อไรก็ได้เสมอ ใจเข้าไปอยู่ในห้องนี้ก็อยู่เย็นเป็นสุขไม่มีความโลภโกรธหลงเข้ามารบกวนให้ปั่นป่วนเร่าร้อนกระวนกระวาย ถ้าลางคราวในห้องที่ ๑ นี้ไม่เหมาะจะไปอยู่ในห้องที่ ๒ ก็ได้ เพราะอยู่ในหลังเดียวกัน

ห้องที่ ๒ คือตั้งใจมีสติกำหนดที่ผมทั่วศีรษะ ๑ หรือที่ขนตามตัวเว้นฝ่ามือฝ่าเท้า ๑ หรือที่เล็บปลายมือปลายเท้า ๑ หรือที่ฟันในปาก ๑ หรือที่หนังหุ้มอยู่ทั่วตัว ๑ ๕ อย่างนี้ไม่ลึกซึ้งเหลือวิสัย แลเห็นได้ด้วยตา มีมากับตัวด้วยกันทุกคน จะไปไหนก็ติดตัวไปด้วย เมื่อรู้วิธีนี้แล้ว ใจไม่เที่ยวซุกซน เลิกนึกถึงเรื่องโลภโกรธหลงเสีย มานึกมีสติอยู่ที่ผมขนเล็บฟันหนังอย่างใดอย่างหนึ่ง ขณะนั้นในใจหายโลภโกรธหลง ก็เป็นสมาธิ ใจมีสติกำหนดอย่างนี้เรียกว่า มูลกรรมฐาน แปลว่ากรรมฐานเดิม หรือเรียกว่า ตจปัญจกรรมฐาน แปลว่า กรรมฐานมีอาการร่างกาย มีหนังเป็นที่ ๕ เป็นอารมณ์ ใจอยู่ในห้องที่ ๒ นี้ก็อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีโลภโกรธหลงเข้ามารบกวนให้ตื่นเต้นรำคาญเดือดร้อนกระวนกระวาย เท่านี้ก็พอ ถ้าไม่พอก็มีอีก ๓๘ ห้องสำหรับให้ใจสงบอยู่เป็นสุข ได้แก่สมถกรรมฐาน ๔๐ คือ กสิณ ๑๐ อสุภ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ (อานาปานัสสติกับมูลกรรมฐานอยู่ในอนุสสติ ๑๐ นี้) พรหมวิหาร ๔ อรูปฌาน ๔ อาหารปฏิกูลสัญญา ๑ ธาตุววัตถาน ๑ รวมเป็น ๔๐ ห้อง (จะอธิบายในที่นี้ไม่มีเวลาพอ อยากรู้ก็จำหัวข้อไว้ศึกษาต่อไป) เมื่อใจอยู่ในเรือนใจชั้นที่ ๒ แบ่งเป็น ๔๐ ห้องห้องใดห้องหนึ่ง ใจสะอาดผ่องใสเป็นสุขสบายไม่เที่ยวซุกซนทุรนทุราย พ้นจากโลภโกรธหลง ซึ่งเกิดแต่เฉพาะในใจอันเป็นโทษอย่างกลาง เป็นทางให้เกิดปัญญาเป็นผล สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ความว่า ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลอานิสงส์มาก ดังนี้ ใจเป็นสมาธิพ้นจากโทษอย่างกลาง แต่ยังไม่พ้นโทษอย่างละเอียด คือความไม่รู้เท่าความจริง อันเป็นรากเง่าเค้ามูลของโทษอย่างกลางแลอย่างหยาบ โทษอย่างกลางแลอย่างหยาบจึงยังไม่หมดสิ้นกระทบเรื่องโลภโกรธหลงเข้า ก็กลับเกิดขึ้นร่ำไป จึงควรเจริญปัญญาคืออยู่ในเรือนใจชั้นที่ ๓ ซึ่งเป็นชั้นที่สุดสำหรับให้ใจอยู่ต่อขึ้นไป

เรือนใจชั้นที่ ๓ นี้ประณีตดูแสนสุข ยิ่งกว่าชั้นที่ ๑ แลชั้นที่ ๒ ชั้นนี้แบ่งเป็น ๒ ห้องใหญ่ ๆ ใจอยู่แสนสุขสบาย หายทุกข์ภัยเร่าร้อนขุ่นมัว เรือนใจชั้นนี้ได้แก่ปัญญา ปัญญาต้องอาศัยสมาธิ คือหยุดใจจากโลภโกรธหลง คนกำลังวิ่งย่อมเห็นอะไรๆ ไม่ชัด ต้องหยุดนิ่งเพ่งดูจึงเห็นชัดฉันใด ใจกำลังวิ่งคิดโลภคิดโกรธคิดหลงก็เห็นความจริงไม่ชัด ต้องหยุดสงบนิ่งเพ่งดูจึงเห็นชัดก็ฉันนั้น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ ความว่า ผู้มีใจเป็นสมาธิ คือหยุดใจจากอารมณ์ในโลก มาตั้งอยู่ในธรรมแล้ว ย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริง

ด้วยปัญญา ดังนี้ ปัญญานั้นมี ๒ คือ ความรู้จริงตามเหตุผล ๑ ความรู้จริงตามลักษณะ ๑ เรือนใจชั้นนี้จึงแบ่งเป็น ๒ ห้องใหญ่ๆ ห้องที่ ๑ ได้แก่ปัญญาที่รู้ตามเหตุผล ห้องที่ ๒ ได้แก่ปัญญาที่รู้ตามลักษณะ ปัญญาที่รู้ตามเหตุผลนั้น คือรู้อริยสัจจแลปฏิจจสมุปบาท เช่น รู้ว่าทุกข์เป็นผล ความอยากเป็นเหตุ คู่นี้ฝ่ายข้างเกิดทุกข์ ทุกข์ดับเป็นผล ศีลสมาธิปัญญาเป็นเหตุ คู่นี้ฝ่ายข้างดับทุกข์ ข้อนี้จำต้องงด เพราะไม่มีเวลาพอจะอธิบาย จะพรรณาห้องที่ ๒ คือปัญญาที่รู้ตามลักษณะ ลักษณะของความจริงมี ๓ คือ อนิจจลักษณะ ได้แก่ไม่เที่ยง ๑ ทุกขลักษณะ ได้แก่เสื่อมสิ้นดับไป ๑ อนัตตลักษณะ ได้แก่บังคับไม่ได้ไม่มีตัวตน ๑ ลักษณะ ๓ นี้มีทั่วไปแก่มนุษย์สัตว์ พัสดุสิ่งของบ้านเรือนเป็นต้นหมดทั้งโลก กับทั้งธรรมที่เกิดขึ้นในใจด้วย พิจารณาให้เห็นจริงตามลักษณะทั้ง ๓ นี้ สมาธิเกิดขึ้นในอารมณ์ใด ก็ทำปัญญาให้เกิดขึ้นในอารมณ์นั้น เช่นตั้งใจมีสติกำหนดที่ลมหายใจ ในขณะนั้นไม่มีความรักโกรธหลงเป็นสมาธิแล้ว ก็พิจารณาลมด้วยปัญญาให้เห็นตามจริงว่าร่างกายนี้ตั้งอยู่ได้ด้วยดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ ส่วนที่เข้มแข็งเป็นดิน เช่นผม กระดูกเป็นต้น ส่วนที่ไหลเอิบอาบเป็นน้ำ เช่น เหงื่อ น้ำลาย เป็นตัวอย่าง ส่วนที่ร้อน อบอุ่นเป็นไฟ เช่นไอตัวเป็นอาทิ ส่วนที่พัดไปมาเป็นลม เช่นลมหายใจ ส่วนในช่องว่างเป็นอากาศ เช่นในช่องจมูกเป็นต้น เมื่อหายใจออกมา ธาตุดินก็เสื่อมออกมาด้วย ธาตุน้ำก็เสื่อมออกมาด้วย ลองหายใจให้ใกล้กระจก ก็จะเห็นน้ำติดกระจก นั่นคือธาตุน้ำหลายๆหนแห้งเข้าเป็นฝ้าหนา ที่ติดกระจกนั้นคือธาตุดิน ธาตุไฟก็เสื่อมออกมาด้วย ลองเอามืออังจมูกดู ก็จะรู้สึกอุ่น ธาตุลมก็เสื่อมออกมาด้วยทุกขณะหายใจออก อากาศก็เสื่อมตามลมออกมาด้วยทุกครั้ง จึงเห็นชัดว่า ลมกับร่างกายนี้ไม่เที่ยงคงที่อยู่เสมอ ๑ เป็นทุกข์แปรปรวนไปเป็นธรรมดาทุกขณะ ในที่สุดก็ดับไป ๑ ไม่มีอำนาจบังคับให้เที่ยงหรือไม่ให้เสื่อมสิ้นดับไป ๑ เมื่อร่างกายเป็นจริงอย่างนี้ สุขทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข ความจำ ความคิด ความรู้สึก ที่อาศัยอยู่ในร่างกายนี้ก็ไม่เที่ยงแปรปรวนดับไปไม่มีอำนาจบังคับให้ได้อย่างใจเหมือนกับร่างกายอย่างเดียวกัน เมื่อเห็นจริงชัดใจอย่างนี้แล้ว ก็อย่าฝืนความจริง คือ อยากให้เที่ยง อยากไม่ให้เสื่อมสิ้นไป อยากบังคับหรืออ้อนวอนให้เป็นอย่างนี้ตามที่ตัวชอบ ไม่ให้เป็นอย่างนั้นตามที่ตัวไม่ชอบ เมื่อไม่ฝืนความจริงแล้ว ยอมไปตามความจริงให้ราบสนิท ก็พ้นทุกข์ ที่ไม่ได้อย่างใจแล้วเดือดร้อน เหมือนคนไม่บังคับ หรือบนบานฝน ลม

ไม่ให้ตก ไม่ให้พัด ก็ไม่เดือดร้อนฉะนั้น แต่นั้นก็ร่มเย็นเป็นสุข ไม่ทุกข์ร้อนรำคาญใจ แม้การพิจารณา ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ด้วยปัญญาโดยลักษณะ ๓ ก็พึงดำเนินตามอย่างที่พิจารณาลมหายใจนี้ ฯ ผู้ใดประพฤติตามพระธรรม พระธรรมก็คุ้มครองรักษาผู้นั้นให้พ้นภัยพิบัติอุปัทวันตรายเป็นสุขสบายร่มเย็นเกษมสำราญ สมด้วยคาถาโบราณสุภาษิตมหาธรรมปาลชาดก ที่ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นว่า ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี พระธรรมย่อมคุ้มครองผู้ประพฤติธรรมไว้ได้แท้จริงดังนี้ พระธรรมคือศีล สมาธิ ปัญญา ผู้ใดประพฤติตาม พระธรรมก็คุ้มครองป้องกันรักษาผู้นั้น เช่นผู้ใดรักษาศีล ศีลก็รักษาผู้นั้นให้มีกายวาจาเรียบร้อย ไม่มีเวรภัยกับใคร ๆ ไม่ให้ทำผิดทางกาย วาจา ให้พ้นอาชญากฎหมายที่จะลงโทษ ให้เป็นพลเมืองดี ให้มีความสุข ไม่ให้มีทุกข์ร้อนระทม ไม่ให้ล่มจมไปจนตลอดชาติ ผู้ใดเจริญสมาธิ สมาธิก็รักษาผู้นั้น ให้มีใจสะอาดผ่องใสเป็นสุขสบายไม่ให้ใจเที่ยวซุกซนทุรนทุราย ให้ใจหายโลภโกรธหลง ผู้ใดอบรมปัญญา ปัญญาก็รักษาผู้นั้น ให้เป็นคนฉลาดรู้เท่าทันตามจริง เหมือนรู้เท่าทันคนโกง คนโกงก็หลอกลวงเอาเงินทองไปไม่ได้ ให้รู้จักเหตุผล ไม่ให้หลงงมงาย

ขอสาธุชนทั้งหลาย อย่ามีแต่เรือนกาย จงอุตสาหะปลูกเรือนใจ ให้ใจอยู่ร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากทุกข์เดือดร้อน ทั้งเดินยืนนั่งนอนทุกอริยาบถ ทุกทิพาราตรี

คิลาโนวาท คำสอนคนเจ็บ

เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวรเถระ)

คนเจ็บควรพิจารณาภายนอกก่อนว่า ความเจ็บเป็นทุกขเวทนา จะไม่ให้เจ็บตามใจไม่ได้ ลางคนเมื่อเจ็บปวดขึ้น ก็อยากให้เจ็บปวดนั้นเป็นไปในที่ต่าง ๆ เช่นเท้าเจ็บก็บ่นว่าเจ้ากรรม เฉพาะมาเป็นที่เท้า จะเดินไปไหนก็ไม่ได้เจ็บมือดีกว่า ถ้าเจ็บมือก็บ่นว่าเจ็บมือช่างลำบากจริง ๆ จะทำอะไรไม่ถนัด ปวดศีรษะดีกว่า ครั้นปวดศีรษะก็บ่นอีกว่าปวดศีรษะเหลือทน คิดอะไรก็ไม่โปร่ง จะหลับนอนก็ไม่ผาสุก เจ็บที่อื่นดีกว่า ขอเปลี่ยนอยู่เสมอทุกแห่ง ที่แท้ก็ไม่อยากให้เจ็บเป็นอะไรหมด ลางทีเมื่อเป็นอะไรสักนิดมักหงุดหงิดถึงบ่นว่า ไม่ควรเป็นเลย ทำไมคนอื่นเขาจึงไม่เป็น เฉพาะมาเป็นแต่เรา ดังนี้ก็มี ฯ

ความเจ็บไข้ทั้งมวลซึ่งมีจำนวนนับไม่ถ้วน เป็นของสำหรับมนุษย์ สตรีบุรุษทั่วกันต้องรับ จะปลีกตัวเสียไม่ได้เลยเป็นอันขาด สมเด็จพระโลกนาถสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนไว้ ให้สตรีบุรุษคฤหัสถ์บรรพชิตหมั่นพิจารณาบ่อย ๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ควรพิจารณาให้เห็นตามความจริงที่ปรากฏอยู่ ถ้าการบ่นว่าทำให้เจ็บไข้หายได้แล้ว ทุกคนที่ป่วยควรบ่นว่าให้มาก เจ็บไข้คงหายหมด จะต้องรักษาเยียวยาทำไม บ่น ๆ ว่า ๆ เอาก็แล้วกัน คงหายสมความปรารถนา เมื่อรู้แน่ว่าเป็นการจำเป็นจะต้องเจ็บไข้แล้ว ไม่ควรที่จะบ่นว่าหรือครวญครางให้เปลืองเสียงเปล่า ๆ พึงใคร่ครวญว่า การครางนั้นจะหายได้หรือ ถ้าหายได้คนทั้งหลายควรครางกันทั่วบ้านทั่วเมือง ไม่ต้องหาหมอรักษา ที่แท้การครางมีแต่จะให้ผู้อื่นรำคาญหนวกหู และทำให้ผู้รักษาพยาบาลรู้สึกอึดอัดใจไม่สบาย ผู้เจ็บมัววุ่นวายกับครางเสียแล้ว ก็ไม่ได้เพ่งพิจารณาตามธรรมให้ชัดเจนตามความจริง เมื่อตายจะไม่มีสติ ไม่มีใครสรรเสริญเลย เวลาจะตายนั้นพึงนึกว่า เราต้องตายเป็นแน่แท้ ควรทำแต่ความดี ไม่ควรประพฤติชั่วให้ความชั่วติดตัวไป ควรทำกายวาจาใจกับความเห็นให้บริสุทธิ์ อย่าให้มีโทษ

อนึ่งว่าถึงบุญคุณของคนรักษาพยาบาล เราไม่สามารถที่จะทดแทนคุณเขาได้ในเวลาที่เราตายไปแล้ว เพราะเขาตั้งใจจะให้เราหายเจ็บให้เป็นสุขสบาย สู้อดทนไม่เป็น

อันกินอันนอน ทนุบำรุงเราทุกอย่าง ถ้าเราหายเจ็บก็จะได้สนองคุณเขา ถ้าไม่หายก็ไม่มีเวลาจะสนองคุณ เพราะฉะนั้นควรพูดกะเขาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานจับใจ ให้ศีลให้พรเขา อย่าทำ อย่าพูดให้เดือดร้อนรำคาญต่าง ๆ ได้เป็นดีที่สุด จะได้ไม่เป็นเวรเป็นกรรมต่อไป และจะชื่อว่าสนองคุณเขาด้วย ตามส่วนที่เรากำลังเจ็บอยู่พอจะทำได้ เพราะฉะนั้นถ้าพลาดพลั้งด้วยกายวาจาใจ ก็ควรขอขมาโทษเสีย จะได้ไม่เป็นเวรกรรมต่อไป

ลางคนเมื่อป่วยหนักมักมีโทสะมาก ดุคนโน้นด่าคนนี้ เช่นโกรธตั้งแต่ให้ไปตามหมอ ไปตามช้าไปหน่อยก็โกรธ หมอไม่อยู่ก็โกรธ หมอมาช้าก็โกรธ บดยาไม่ทันก็โกรธ เกิดความทุกข์เร่าร้อนลงโทษตัวเองอีกมาก ถึงกล่าววาจาดุด่า หรือลางคนเดินดัง ก็เรียกตัวมาเอาไม้เคาะตาตุ่มเป็นต้น รวมความว่าเมื่อเจ็บก็เป็นทุกข์อยู่มากแล้ว ยังเพิ่มทุกข์ที่ทำให้รำคาญเดือดร้อนอีกอัดเคืองแค้นแน่นหน้าอกเพิ่มเติมเข้าอีก ขาดทุนเปล่าๆ ควรพิจารณาตรึกตรองดูว่าเจ็บก็ส่วนเจ็บ ยอมไปตามเรื่องของความเจ็บ ไม่ควรจะทุกข์ร้อนเกินไป แสดงอาการทุรนทุรายกระวนกระวายอยากให้หาย ขวนขวายจนเกินส่วน ควรปฏิบัติสังขารไปตามสมควร

เมื่อเจ็บไข้ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโรคชนิดไหนหมด ไม่ควรประมาท ควรนึกว่าเจ็บน้อยนี้อาจเจ็บมากและอาจถึงตายก็ได้ เพราะฉะนั้น เมื่อมีธุระอะไรติดตัวอยู่ ควรชำระสะสางให้เรียบร้อย เช่นใช้หนี้เงินทอง แบ่งทรัพย์มรดกให้แก่บุตรธิดาหรือภรรยาสามีและญาติพี่น้องผู้สมควรจะได้ ถ้าตายลงจะได้เรียกว่ามาดีไปดี ไม่เกิดแก่งแย่งฟ้องร้องวิวาทกันภายหลัง การทำเช่นนั้นไม่ใช่แช่งตัว ลางคนถือกันต่าง ๆ เช่นถ่ายรูปหรือทำพินัยกรรมแล้ว รู้สึกเท่ากับเป็นลางส่อให้ตัวตาย ที่จริงไม่เป็นเช่นนั้นเลย กลับเป็นผู้ที่รู้เท่าทันตามธรรมดาดียิ่งขึ้นอีกและชื่อว่าเป็นผู้ไม่กลัวตาย บ้างยังหลงต่าง ๆ ว่า ให้ทรัพย์สมบัติลูกหลานภรรยาสามีแล้ว เวลาที่ยังไม่ตายเขาอาจปกครองสมบัติไม่ได้ มักจะเอาไปทุ่มเทเสียหายบ้าง หรือจะไม่ประคับประคองดูแลปฏิบัติรักษาพยาบาลตัวให้เต็มมือเหมือนเมื่อยังไม่ได้แบ่งมรดก คือ กลัวเขาจะทอดธุระไม่ดูแลตัวบ้าง

อนึ่งเวลาจะตายจริง อย่านึกเลือกเวลาสถานที่บ้านเรือนหรือเลือกโรค เพราะเป็นสิ่งที่เลือกไม่ได้ เมื่อเลือกไม่ได้แล้ว ไม่ว่าเวลาไร ไม่ว่าโรคอะไร จะตายที่ไหนก็ได้ทั้งนั้น จะบังคับหรือสั่งให้เป็นตามความพอใจไม่ได้เลย เช่นไปไหน ๆ อาจเป็นลมล้มตกลงในท่อข้างถนนตายก็ได้ หรือไปไกล ๆ เช่นข้ามประเทศสถานที่อยู่ไปอาจไปตายก็ได้ สั่งงดหรือผืนความตายไม่ได้ หรือจะเลือกโรคว่า ขอให้ตายเพราะโรคที่สบาย ๆ เถิดเป็นการสะดวกดีจะได้ไม่ต้องทนทุกขเวทนาต่าง ๆ ดังนี้ก็ไม่ได้ ถ้าเลือกได้แล้ว คนทั้งหลายครั้งปู่ย่าตายาย คงไม่ตายเพราะโรคทุรนทุรายกระสับกระส่ายลำบากยากเข็ญ คงตายเพราะโรคที่สบายเสียหมด ถ้าเป็นจริงอย่างนั้น โรคที่เหลือทนต่าง ๆ ก็ตกอยู่แก่คนภายหลัง สถานที่ต่าง ๆ จะเลือกก็ไม่ได้ จะตายในที่ของตัว ไม่อยากตายในที่อื่น อยากตายบนที่นอนที่อ่อนนุ่ม ก็เลือกไม่ได้

ยังมีการถือลัทธิต่าง ๆ อีก เช่นคนจะตาย ต้องเอาเสื้อผ้าใหม่มาสวมและนุ่งให้จะได้มีของติดตัวใหม่ ๆ ไปเมืองผี ข้อนี้ไม่น่าเชื่อเลย คนตายแล้วจะหอบหิ้วเอาของเช่นนั้นไปไม่ได้ ซ้ำจะเพิ่มความลำบากให้แก่ผู้ตายเข้าอีก ทำให้พงับพง่อนน่าทุเรศ กลับซ้ำเป็นอันตรายแก่การตั้งสติ แต่ร่างกายซึ่งเป็นของรักยิ่ง ก็จำต้องทอดทิ้งไว้เอาไปไม่ได้ ของเหล่านั้นจะเยาไปได้อย่างไร มีแต่จะเปือนเหม็นด้วยน้ำเหลืองน้ำเลือด ในที่สุดก็คงเป็นขี้เถ้าเพราะถูกไฟเผาไหม้เป็นจุณไปหมดไม่เหลือหลอ หรือฝังก็จมดินผุย่อยเป็นดินไป

ความเจ็บให้พึงเห็นว่า มันก็ดับของมันอยู่เสมอเป็นธรรมดา แต่เปลี่ยนท่ายักย้ายไป เช่นเดี๋ยวนี้เป็นตัว อย่างนี้ บัดเดี๋ยวก็กลายเป็นอย่างใหม่อีก เกิดแล้วดับเรื่อยไปทนอยู่ไม่ได้ เช่นปวดศีรษะ จะปวดอยู่เสมอไม่ได้ ต้องแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไปจนตาย หรือหายปวดศีรษะก็ดับ ปวดอยู่ไม่ได้ ที่ปวดถึงตายก็คือร่างกายทนไม่ไหวต้องแตกดับ ลงท้ายดับหมดทั่วไป

ต่อไปนี้ควรพิจารณาภายในร่างกายจิตใจนี้ ซึ่งแบ่งเป็นขันธ์ ๕ คือรูป ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑ รูปได้แก่ร่างกายนี้ เวทนาได้แก่สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข สัญญาได้แก่จำรูป จำเสียง จำกลิ่น จำรส จำเย็นร้อนอ่อนแข็งที่มาถูกกาย จำเรื่องในใจ สังขารได้แก่นึกถึงรูป นึกถึงเสียง นึกถึงกลิ่น นึกถึงรส นึก

ถึงเย็นร้อนอ่อนแข็งที่มาถูกกาย นึกถึงเรื่องในใจ วิญญาณได้แก่รู้สึกทางตา รู้สึกทางหู รู้สึกทางจมูก รู้สึกทางลิ้น รู้สึกทางกาย รู้สึกทางใจ พึงพิจารณาด้วยปัญญาว่า รูปเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรเสื่อมดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร เวทนาเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรเสื่อมดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร สัญญาเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรเสื่อมดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร สังขารเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรเสื่อมดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร วิญญาณเกิดขึ้นไม่เที่ยง ยักย้ายผันแปรเสื่อมดับไปเป็นธรรมดา และไม่อยู่ในบังคับบัญชาของใคร

เมื่อพิจารณาพิศดารอย่างนี้แล้ว จงย่อขันธ์ ๕ เข้าเป็นนาม ๑ รูป ๑ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ๔ นี้เป็นนาม ๑ เป็นรูป ๑ แล้วพิจารณานามรูปนี้ด้วยปัญญาว่า เวทนา สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ ไม่สุข ปรากฏขึ้นแล้วก็ดับวิบไป ไม่มีเหลือ ผลัดเปลี่ยนเกิดดับไปจนตาย สังขาร ๖ มีนึกถึงรูปเป็นต้น นึกแล้วก็ดับวิบไปหายไป ไม่มีอะไรเหลือจนตาย วิญญาณ ๖ มีความรู้สึกทางตาเป็นต้น รู้สึกขึ้นทางไหนก็ดับไปทางนั้น ผลัดเปลี่ยนกันอยู่ไม่หยุดหย่อนไปจนตาย เหลว ๆ ไม่มีสาระแก่นสาร ยิ่งกว่าลม ไม่มีเราเขา ทั้ง ๔ อาการนี้เหลว ๆ ทั้ง ๔ อาการนี้ไม่เที่ยง มีแต่เสื่อมสิ้นยักเยื้องแปรไป ที่สุดก็กลับไปอยู่กับธาตุเดิมภายนอก เช่นผม ขน เล็บ ตัดโกนร่วงหล่นก็ไปกับธาตุเดิมคือดิน ฟันก็กร่อนเข้าไป กายก็ถูเป็นไคลร่วงหล่นไป ถ่ายเป็นอุจจาระตกไปอยู่กับดินอย่างเดิม น้ำดื่มเข้าไปแล้วก็บ้วนออกมาเป็นเขฬะ ถ่ายเป็นปัสสาวะไหลเป็นเหงื่อเป็นน้ำตา น้ำมูก เป็นน้ำเหลือง น้ำเลือด ธาตุไฟ คืออบอุ่นตามตัว ธาตุลม เช่นลมหายใจ อากาศธาตุ เช่น ในช่องจมูก ก็เสื่อมติดธาตุกิน ธาตุน้ำออกมาด้วยทุกคราว ทุกลมหายใจเข้าออกเสมอ ทั้งหลับ ตื่น เดิน ยืน นั่ง นอน ไม่ได้หยุดหย่อนไปจนตาย รูปแลเห็นได้และเป็นที่อาศัยของนาม ก็ไม่มีสาระแก่นสารเที่ยงถาวร มีแต่จะเสื่อมสิ้นแตกดับ ไม่มีเราเขา หาเราเขาไม่ได้ ควรหรือจะไปนิยมยินดี หลงรักใคร่ยึดถือนามซึ่งเหลว ๆ เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ๆ เป็นนามรูปเหมือนกันหมดทั่วทั้งโลก ดูส่วนที่ล่วงไปแล้ว ก็หมดไปแล้วจริง ๆ ถอยมาดู

ปัจจุบันก็กำลังหมดไปเปลี่ยนไป เหมือนที่ล่วงมาแล้วอย่างเดียวกัน แม้ในอนาคต ก็จัก เป็นเหมือนกับอดีตและปัจจุบัน ไม่แปลกต่างอะไรกัน

ควรพิจารณาอย่างย่อ ในเวลาจวนจะตายดังต่อไปนี้ นามรูปํ อนิจฺจํ นามรูป ไม่เที่ยง ไม่คงทน ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ไม่ถาวร ไม่ตั้งอยู่เสมอร่ำไป นามรูปํ ทุกฺขํ นามรูปเป็นทุกข์ ทนอยู่ไม่ได้ มีความเสื่อมสิ้นยักย้ายแปรผันเก่าแก่คร่ำคร่าชำรุดทรุดโทรม แตกดับไปเป็นธรรมดา นามรูปํ อนตฺตา นามรูปไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาอ้อนวอน ขอร้องของใคร ไม่มีตัวตน ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เรา เป็นของกลาง ๆ ไม่เป็นของใคร เป็นแต่นาม ๑ รูป ๑ เท่านั้น

ลางคนจะฉงนว่า พิจารณาไม่เที่ยงเป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ ดูไม่เกี่ยวกับพระพุทธพระสงฆ์เลย ไม่ได้บริกรรมว่า พุทโธ ๆ หรือ อรหํ ๆ เช่นนี้ พึงเข้าใจว่า การที่บริกรรมอย่างนี้ ก็ดีดอก ถ้าไม่รู้พระคุณของท่าน ก็ถึงแต่ชื่อของท่าน ไม่ถึงหัวใจท่าน ส่วนการพิจารณาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ถึงหัวใจท่าน การถึงชื่อท่านกับถึงหัวใจท่านอย่างไหนจะดีกว่า เพราะความจริงทั้ง ๓ ออกมาจากหัวใจท่าน ท่านเห็นก่อนใคร ๆ หมดและโปรดปรานมาก ทรงสั่งสอนศิษย์สาวกมากกว่าคำสั่งสอนอื่น ๆ ทั้งหมด ถ้าพระองค์แลพระสงฆ์ไม่รู้ความจริงทั้ง ๓ นี้ ก็เป็นพระพุทธเจ้าไม่ได้ เป็นพระสงฆ์ไม่ได้ ผู้พิจารณาความจริงทั้งสามนี้ เป็นผู้ถึงหัวใจพระพุทธเจ้าแลหัวใจพระสงฆ์ทุกองค์ ส่วนความจริงทั้ง ๓ นี้ เป็นพระธรรมที่แท้จริง เมื่อพิจารณาเห็นความจริงทั้ง ๓ นี้ ก็เชื่อว่าอยู่กับพระธรรมที่แท้จริง เพราะฉะนั้นผู้ใดพิจารณาความจริงคือไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตานี้ ผู้นั้นชื่อว่าอยู่กับหัวใจพระพุทธเจ้า หัวใจพระธรรมแลหัวใจพระสงฆ์ จงอุตส่าห์พิจารณาให้เห็นจริงแจ่มแจ้งชัดเจนตามความจริงเถิด

ควรพิจารณากำหนดให้มาก เมื่อเวลายังสบายดีไม่ป่วยไข้ ต้องซักซ้อมฝึกหัดปัญญานี้ไว้ให้ชำนิชำนาญ ในเวลาจะนอนควรพิจารณาด้วย เพราะลางคนนอนหลับตายไปก็มี พึงสะสมอบรมข้อปฏิบัติให้ชำนาญแคล่วคล่องไว้แต่ยังดี ๆ จนหมดสงสัย เมื่อเจ็บน้อยเจ็บมากหรือจะตาย ก็ใช้เครื่องมือกำจัดป้องกันชนิดเดียวกัน ดุจนายทหารมีดาบหรือกระบี่

เป็นต้น ก็ใช้ยุทธวิธีฟาดฟันข้าศึกให้ย่อยยับ จนสุดความสามารถไม่ถอยท้อย่อหย่อนเลย และควรฝึกหัดใช้ดาบหรือกระบี่เป็นต้นไว้ให้คล่องแคล่ว เมื่อถึงเข้าเวลาไรจะได้ใช้สะดวกดี

เกิดมาชาติหนึ่งจะตายดีหรือไม่ดี ก็ตายหนเดียวเท่านั้น จะตายแก้ตัวอีก หนหนึ่งหรือสองหนไม่ได้ ไม่เหมือนการค้าขาย จะได้แก้ตัวคราวหลังได้ ควรจะตายอย่างดีที่สุด คือมีความองอาจกล้าหาญ และมีอาการอดทนแช่มชื่น บริสุทธิ์สะอาดปราศจากโทษโดยประการทั้งปวง พร้อมทั้งกายวาจาใจและทิฏฐิความเห็น มีสติสัมปชัญญะและปัญญาสามารถอย่างดีที่สุด ผู้ใดรู้และปฏิบัติได้ดังอธิบายมาแล้วนี้ ผู้นั้นไม่ต้องเกรงกลัวต่อความตายเลย เป็นผู้ตายดีอย่างที่สุด สมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นของดีประเสริฐอย่างยอดยิ่ง ถ้าปฏิบัติถึงที่สุด ก็หมดภพชาติ ถ้ายังไม่ถึงที่สุด ก็ไปสู่สุคติ ไม่ต้องไปทุคติเป็นอย่างแน่แท้ทีเดียว

คำโมทนา

ท่านพระครูปัญญาภรณ์โศภนจะมีอายุครบ ๖ รอบ ๗๒ ปี ในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๖ นี้ บรรดาศิษยานุศิษย์ของท่านต่างก็มีความยินดีปรีดาพรักพร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลฉลองชนมายุท่านเป็นพิเศษ ด้วยมารำลึกถึงคุณูปการที่ท่านได้มีแก่ตน ๆ ในหนหลัง คุณเฟื้อ สุวรรณิน รองอธิบดีกรมสรรพสามิต ซึ่งเป็นศิษย์ของท่านผู้หนึ่งได้มีจิตศรัทธาจัดพิมพ์หนังสือแว่นธรรม ซึ่งเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ เรียบเรียงไว้ เพื่อแจกจ่ายแก่ผู้ที่มาร่วมการกุศลครั้งนี้เป็นจำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม หนังสือแว่นธรรมนี้เดิมทีเป็นโอวาทที่เจ้าประคุณสมเด็จท่านสอนภิกษุสามเณรบวชใหม่ในพรรษากาลเข้าพรรษา ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๕๘พระยาวรวิทย์พิศาล ซึ่งครั้งนั้นยังเป็นหลวงวรวิทย์พิศาลได้อุปสมบทในสำนักวัดเทพศิรินทร์ มีความเลื่อมใสจดย่อ ๆ ไว้แต่ใจความเพราะเห็นว่าเป็นคำสอนที่หาฟังได้ยาก สอนด้วยถ้อยคำง่าย ๆ เข้าใจความได้ตลอด สอนตั้งแต่ขั้นต้น ๆ จนกระทั่งถึงที่สุดที่จะเอาไว้ใช้ในเวลาเจ็บไข้ ไม่ว่าเจ็บน้อยเจ็บมากหรือแม้เวลาจะตายว่าจะตั้งสติพิจารณาอย่างไร ครั้นจดบันทึกไว้แล้วก็ได้กราบเรียนขอให้เจ้าประคุณสมเด็จท่านกรุณาตรวจตราแก้ไขให้เป็นที่ถูกต้องเรียบร้อย และประทานชื่อว่าแว่นธรรม ทั้งยังได้กราบเรียนขออนุญาตจัดพิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ในการศพคุณแม่ตั๋น นิโลดม ผู้มารดาในปี พ.ศ.๒๔๖๐เป็นครั้งแรกด้วย แต่แว่นธรรมในครั้งนั้นยังย่ออยู่มาก เจ้าประคุณสมเด็จท่านจึงได้เรียบเรียงเพิ่มเติมอีกโดยพิสดาร ดังที่เห็นปรากฏเป็นเล่มอยู่ ณ บัดนี้ หนังสือแว่นธรรมนี้มีผู้ศรัทธาเห็นคุณค่าสาระประโยชน์ได้จัดพิมพ์ขึ้นแล้วหลายครั้ง แต่ก็ยังเป็นที่ต้องการกันอยู่ เพราะเป็นแว่นแก้วส่องวิถีทางธรรมปฏิบัติให้กระจ่างชัดทั่วถึง ข้าพเจ้าจึงขอโมทนาสาธุการธรรมวิทยาทานการกุศลนี้ด้วย ฯ

พระธรรมไตรโลกาจารย์
วัดเทพศิรินทราวาส

ปัจจุบัน คือ พระสาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

แว่นธรรมวินัย

๑. ถามว่า ในเวลาไหว้พระสงฆ์ จะระลึกถึงพระคุณท่านอย่างไร?

ตอบว่า ระลึกถึงความปฏิบัติดี ความปฏิบัติซื่อตรง ความปฏิบัติถูกและความปฏิบัติสมควรของพระสงฆ์ พระสงฆ์ในที่นี้คือพระอริยสงฆ์ ผิดจากพระสมมติสงฆ์สามัญ พระอริยสงฆ์คือผู้สดับฟังพระธรรมวินัยแล้วศึกษาปฏิบัติตามโดยชอบ จนบรรลุมรรคผลพระนิพพานได้สำเร็จเป็น ๑ พระโสดาบัน ๒.พระสกทาคามี ๓ พระอนาคามี ๔ พระอรหันต์ บางจำพวกสำเร็จฌานจนถึงฌานที่สุด บางจำพวกหาสำเร็จไม่ มรรคนั้นได้แก่อุบายสำหรับทำใจให้หลุดพ้นจากอารมณ์เครื่องเศร้าหมอง ๑๐ ประการ คือ ๑ สักกายทิฏฐิ ความเห็นผิดคือเห็นว่ามีเที่ยงในขันธ์๕ ๒วิจิกิจฉา ความสงสัยลังเลในธรรม ๓ ศีลพัตตปรามาส ความถือศักดิ์สิทธิ์อ้อนวอนบังคับบัญชา ๔กามราค ความกำหนดในกาม ๕ ปฏิฆะ ความขัดใจ ๖ รูปราค ความยินดีในรูป ๗ อรูปราค ความยินดีในกาม ๘.มานะ ความถือว่าเป็นเรา ๙ อุทธัจจะ ความฟุ้งตื่นเต้นกลัว ๑๐ อวิชชา ความรู้ไม่เท่า ฯ มรรคกับผลต่างกัน คือ มรรคเป็นเหตุให้เกิดผล จะเปรียบให้เห็นได้ง่าย ๆ เช่นกินยา ทำลายตัวโรคได้แก่มรรค เมื่อตัวโรคตายหมดแล้ว มีความสุขสบายดีได้แก่ผล ต่อนั้นไปไม่ต้องกินยาอีก เป็นสุขสบายเอง ไม่มีโรคเจ็บไข้เรื่อยไป ได้แก่ปรินิพพาน หรือการดับไฟ เป็นมรรคไฟนั้นดับไปไม่ร้อนเย็นสบาย ครั้งแรกนั้นเป็นผล ครั้งต่อ ๆ ไปเป็นสบายเรื่อยตลอดไปไม่มีใครดับไฟเป็นปรินิพพาน มรรคผลและนิพพานเหล่านี้เป็นโลกุตตรธรรม คือธรรมอันเหนือโลกยิ่งกว่าโลก ผู้ใดผู้หนึ่งไม่นิยมเพศ บุคคล สกุล หรือชาติ ทำมรรคสำเร็จดั่งที่ได้พรรณนามาแล้ว ผู้นั้นย่อมเป็นพระอริยสงฆ์ ย่อความลง คุณพระสงฆ์คือ ประกอบด้วยปฏิบัติดีเรียบร้อยทั้งกายและวาจาละกิเลสและดับกองทุกข์ทั้งหลายขาดจากสันดาน โดยเอกเทศบ้าง โดยสิ้นเชิงบ้าง พระศาสนาที่ดำรงชลอสืบเนื่องอยู่มาได้จนทุกวันนี้ ก็เพราะอาศัยพระอริยสงฆ์และสมมติสงฆ์ เพราะเป็นผู้ทรงจำพระธรรมวินัยของพระบรมศาสดา แล้วแนะนำสั่งสอนประชาชนสืบ ๆ กันมา ถ้าไม่มีพระสงฆ์พระศาสนาก็สาบสูญเสียนานแล้ว ฯ

พระรัตนตรัย แปลว่า แก้ว ๓ ประการ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เกี่ยวพันกันดุจปืน ๓ กระบอกอันพิงติดกันอยู่ คือพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม พระธรรมอันพระสงฆ์รับปฏิบัติทรงไว้ พระสงฆ์เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ต่างอาศัยซึ่งกันและกันฉะนี้ ผู้กราบไหว้พระรัตนตรัยด้วยกายก็ถึงด้วยกาย ผู้กล่าววาจาพรรณนาคุณพระรัตนตรัยด้วยวาจา ก็ถึงด้วยวาจา ผู้ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยด้วยใจ ก็ถึงด้วยใจหมดด้วยกันทุกคน ฯ

๒. ถามว่า ในเวลาไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ระลึกถึงพระคุณของท่านดั่งกล่าวมาแล้วนั้น ก็เหมือนกับไปนั่งชมเชยพระคุณสมบัติความดีความชอบของท่าน ส่วนเราจะได้รับพระคุณจากท่านอย่างไร?

ตอบว่า ได้รับพระคุณคือทำให้เราบริสุทธิ์กาย วาจา ใจ และความเห็นในเวลาที่ระลึกอยู่นั้น และต่อ ๆ มา ฯ ธรรมดาคนเกิดมา ถ้าไร้จากการสดับคำสอนที่ดีที่ชอบ ก็ย่อมประกอบด้วยความผิดมาก เช่น ประพฤติผิดทางกาย มีฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ทำกามมิจฉาจาร เป็นต้น ส่วนทางวาจา เช่น พูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดสำรากเพ้อเจ้อ ถ้าจะพิเคราะห์ให้ละเอียดขึ้นไปอีก ก็คงมีประพฤติผิดทางใจ เช่น มีใจฟุ้งซ่าน ใจโกรธเคืองคิดเบียดเบียนประทุษร้ายกัน และเห็นผิดจากความจริง เหตุนั้นจึ่งเกิดทุกข์ เมื่อก่อนเรายังไม่เคยได้บรรพชาอุปสมบทและสดับฟัง ก็คงได้รับทุกข์เหมือนกัน เช่นเบียดเบียนตัวเองให้ได้รับความลำบากบ้าง และโกรธแค้นขัดเคืองคนโน้นคนนี้บ่อย ๆ บ้าง ฯ

การที่เราได้รับคุณจากพระรัตนตรัยนั้น ก็คือระลึกถึงความดีของท่าน และนึกว่าเราจะทำตาม ประพฤติตามท่าน แม้ในขณะที่คิดอยู่นั้น ก็สามารถที่จะชักจูงใจของเราไปในทางประพฤติชอบ เช่น เราคบและสนทนากับนักปราชญ์ เราก็ได้รับความรู้เพิ่มพูนขึ้น และได้ประโยชน์มาก คือประพฤติแต่สิ่งควรประพฤติ และงดเว้นจากสิ่งที่ควรงดเว้นเป็นต้น ถ้าเราคบคนพาล คนพาลก็จะพาเราไปในทางที่ชั่ว หรือจะได้ยินได้ฟังก็ล้วนแล้วแต่สิ่งที่เลวลามก ซึ่งอาจยั่วยวนและชักชวนให้ใจเราป่วนปั่นลุ่มหลงกระทำผิดในเวลาที่เราขาดจากสติสัมปชัญญะ ฯ เมื่อเราได้ทราบพระคุณตลอดแล้ว ฝึกหัดดัดกายวาจาใจและความเห็นของเราให้บริสุทธิ์เรียบร้อยดี ตามที่เราได้รู้เห็นมา นั่นแหละจึ่งเป็นผลดี ฯ

การที่ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยนั้น ท่านไม่ได้กำหนดบุคคลหรือสถานที่หรือเวลา จะนึกเมื่อไรก็ได้ สุดแล้วแต่ผู้นึกผู้ไหว้ ตั้งแต่คนชั้นสูงลงไปจนถึงคนชั้นต่ำ ส่วนสถานที่ก็ไม่กำหนดว่าที่ไหน ในบ้านเรือนหรือป่าดงพงห้วยเขาในเรือกลางทะเล สุดแล้วแต่โอกาสจะให้ เป็นใช้ได้ทั้งสิ้น ส่วนเวลาก็ตามแต่คราวสมัย เหมาะเวลาใดก็ได้เวลานั้น เช่นเวลาก่อนจะกินและก่อนจะนอนพักผ่อนหรือเวลากลางคืน ถ้าง่วงก็เปลี่ยนเป็นเวลารุ่งเช้า เพราะเป็นเวลาสงัดและเงียบดี นี้แหละเป็นโอกาสอย่างสมควรที่สุด เพราะได้ประโยชน์อีกส่วนหนึ่ง คือเพื่อได้สอบสวนดูในตอนตลอดวันที่ล่วงไปนี้ว่าความประพฤติของเราเป็นอย่างไรบ้าง ดีหรือเสียที่ตรงไหน เมื่อตรวจค้นพบว่าสิ่งไรตรงไหนไม่ดี ก็จะได้รีบพยายามแก้ไขงดเว้นเสีย เพื่อจะได้ไม่ต้องรับความเดือดร้อนทุกข์โศกต่อไปในเบื้องหน้า สิ่งไรดีเป็นความเจริญก็จะได้อบรมให้ดียิ่งขึ้นไป ฯ

พระคุณทั้ง ๓ นี้มิใช่ระลึกยากลำบากคับแค้นอย่างใดอย่างหนึ่ง อันที่จริงคุณพระรัตนตรัยมีอยู่พร้อมเสร็จ คอยผู้ที่จะต้องประสงค์อยู่เสมอ แต่ผู้ที่ประสงค์ต้องขวนขวายไปรับจึ่งจะได้ จะรอคอยให้ใครนำหรือหยิบเอาคุณพระรัตนตรัยมาวางไว้ในใจของตนไม่ได้ เปรียบคุณพระรัตนตรัยเหมือนเศรษฐีผู้มีเมตตากรุณามาก แจกทรัพย์เพชรนิลจินดาต่าง ๆ ส่วนผู้ที่ระลึกถึงพระคุณคล้ายกับผู้รับแจก ต้องตั้งใจไปรับเองให้คนอื่นรับแทนไม่ได้ เศรษฐีเป็นผู้เต็มใจที่จะแจกให้ทุกคนมิได้รังเกียจ เพราะท่านเป็นผู้บริบูรณ์มีจำนวนทรัพย์สมบัติมากมายก่ายกอง จะแจกของนั้น

ไปสักเท่าไรก็ไม่รู้จักหมดสิ้น ฯ หรือจะเปรียบอีกอย่างหนึ่งเหมือนศาลากลางบ้านหรือกลางป่าที่ได้สร้างไว้สำหรับเป็นที่สาธารณะให้ประชาชนได้พักอาศัยรับความร่มเย็นเป็นสุข เราท่านทั้งหลายมีสิทธิที่จะไปพักอาศัยได้ทุกเมื่อ แต่ถ้าเราไม่พยายามเข้าพัก ก็ไม่ได้รับผลคือร่มเย็นเป็นสุข หายเหนื่อยเมื่อยล้า จะให้ศาลานั้นเลื่อนลอยมาจนถึงตัวเรานั้นเป็นไปไม่ได้ พ้นวิสัยแห่งธรรมดา ฯ

แว่นวินัย

๓. ถามว่า ศีลได้แก่อะไร ฯ ความเป็นศีลเป็นเพราะกายหรือเพราะวาจาหรือเพราะใจ มีอธิบายอย่างไร ฯ ศีลเมื่อขาด ๆ เพราะกายหรือเพราะวาจาหรือเพราะใจ มีอธิบายอย่างไร ฯ ศีลมีกี่อย่างคืออะไรบ้าง ฯ สำหรับปราบปรามกิเลสอย่างไหน เช่น อย่างไร ฯ

ตอบว่า ๑ ศีลได้แก่ความรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ ฯ ๒ความเป็นศีลเป็นเพราะใจคิดเว้น ฯ ๓ ศีลขาดเพราะกายกับใจบ้าง เพราะวาจากับใจบ้าง เพราะพร้อมทั้งสามบ้าง แต่ศีลพระขาดเพราะไม่มีเจตนาบ้าง ฯ ๔ ศีลมีหลายอย่าง คือ ศีลคฤหัสถ์และศีลบรรพชิต ได้แก่ศีล ๕ อุโบสถศีล อาชีวฏฐมกศีล (ศีลมีอาชีวะเป็นที่แปด) ศีล ๑๐ ปาฏิโมกขสังวรศีล ฯ ๕ สำหรับปราบปรามกิเลสอย่างหยาบ ที่ล่วงทางกายทางวาจา ๖เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เสพสุราเมรัย และพูดปด ฯ

ศีลแปลได้หลายอย่าง เช่น แปลว่าปกติหรือเย็นเป็นปกติ ที่แปลว่าปกตินั้น ก็คือเป็นไปตามปกติกายวาจา ปราศจากเจตนาที่คิดคด เมื่อประพฤติอยู่ในศีลก็ไม่ต้องขวนขวายคิดคดด้นดั้นปั้นเรื่องขึ้น ชี้ตัวอย่างพอเห็นได้ เช่นมีใครมาถามผู้มีศีลว่า ตั้งแต่เช้ามาท่านทำอะไรบ้าง ผู้นั้นก็บอกเขาตามจริงที่ตนกระทำมาแล้ว ไม่คิดคดลดเลี้ยว ปดหลอกลวงให้ผิดจากความเป็นจริง ฯ ศีลที่แปลว่าเย็นนั้น คือผู้มีศีลเหมือนอยู่ในร่มเย็น เพราะไม่มีภัยเวรกับผู้ใดผู้หนึ่งรอบตัวรอบด้าน ฯ ศีลได้แก่การรักษากายวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อยทางกายเช่นไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติกามมิจฉาจาร และไม่เสพสุราเป็นต้น ทางวาจาเช่นไม่กล่าวคำเท็จเสียดสียุยงด่าว่าเป็นอาทิ ผู้ที่จะมีศีลได้ก็เพราะอาศัยใจที่คิดงดเว้น ใจจะผ่องใสดีก็ต้องอาศัยพร้อมทั้งกายและวาจาที่เรียบร้อยประกอบด้วยศีล ฯ

ศีลจะขาด ๆ เพราะกายกับใจบ้าง เพราะวาจากับใจบ้าง และเพราะพร้อมด้วยกายวาจาใจบ้าง ปาฏิโมกขสังวรศีล คือศีลของภิกษุขาดโดยไม่มีเจตนาก็มีบ้าง อันที่จริงศีลที่ขาดด้วยไม่มีเจตนา ไม่น่าจะปรับอาบัติเลย แต่การที่ท่านปรับโทษนั้นก็มีคุณอยู่บ้าง เพื่อจะให้ผู้ปฏิบัติมีความเอื้อเฟื้อมีสติรอบคอบให้มากขึ้น ปลุกใจเตือนจิตให้ระมัดระวังให้มาก ฯ

ศีลมีหลายอย่างที่บุคคลรักษาอยู่ คือศีลคฤหัสถ์สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ศีลสามเณร ศีลสิกขมานา และศีลของภิกษุ ฯ ถ้าจะแบ่งโดยย่อก็คือศีลคฤหัสถ์กับศีลบรรชิต ดังมีชื่อต่อไปนี้คือ ศีล ๕ อุโบสถศีล อาชีวัฏฐมกศีล คือสัมมาวาจา ๔ สัมมากัมมันตะ ๓ สัมมาอาชีวะ ๑ เรียกว่าศีล

อริยมรรค ศีล ๑๐ และ ปาฏิโมกขสังวรศีล ฯ ศีลจะขาดเพราะใจอย่างเดียวไม่ได้ เช่นนึกฆ่าสัตว์เป็นต้น ศีลยังไม่ขาด เพราะยังไม่ได้ประกอบด้วยกายวาจา คือฆ่าด้วยกายหรือใช้ให้เขาฆ่าด้วยวาจา บางคนว่า ถ้าใครนึกเช่นนี้ศีลเศร้าหมอง ที่จริงกล่าวแรงเกินไป เพราะความดีที่กระทำนั้นยังไม่หมดเพียงศีลเท่านี้ หากจะเกล่าวว่าเศร้าหมองทางสมาธิควรอยู่ เพราะนึกว่าฆ่าสัตว์นั้นเป็นพยาบาทนิวรณ์ และเมื่อทำจิตต์ให้หมดจดจากนิวรณ์ทั้ง ๕ แล้วแต่ยังเห็นผิดไป เช่นเห็นเป็นตัวเป็นตนเป็นเราเป็นเขา เช่นนี้จะว่าสมาธิเศร้าหมองไม่ชอบ เพราะเห็นอย่างนั้นเป็นความเห็นผิด ควรกล่าวว่า เศร้าหมองทางปัญญา จึงจะถูกต้องตามภูมิ ฯ ถ้าศีลจะขาดเพราะใจอย่างเดียวแล้ว จะไม่มีผู้ใดผู้หนึ่งในโลกรักษาศีลได้สักคนเดียว ฯ ถ้าศีลมีหน้าที่สำหรับปราบกิเลสอย่างหยาบที่ล่วงทางกายและวาจา เช่นฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เสพสุราเมรัย และพูดปดเป็นต้น ให้เสื่อมสิ้นสาปสูญไป ฯ

แว่นธรรม

๔. ถามว่า จิตที่เป็นสมาธิ มีกิริยาอาการอย่างไร ฯ ถ้าจะทำจิตให้เป็นสมาธิจะทำอย่างไร ฯ สมาธิมีกี่อย่าง คืออะไรบ้าง ฯ สมาธิสำหรับปราบปรามกิเลสอย่าไหน คืออะไร ฯ

ตอบว่า ๑ สมาธิมีอาการเพ่งดิ่งอยู่ในอารมณ์เดียวที่เป็นกุศล และไม่มีนิวรณ์ ๕ ฯ ๒ ต้องหัดระวังจิต ไม่ให้เที่ยวซุกซนไปรักชังลุ่มหลงมัวเมาในอารมณ์ต่าง ๆ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เอามาตั้งไว้ในกรรมฐานบทใดบทหนึ่ง ฯ ๓ สมาธิมี ๓ คือ ขณิกสมาธิเป็นได้ครู่หนึ่งขณะหนึ่ง อุปจารสมาธิเป็นได้นานหน่อยใกล้ที่จะได้ฌาน อัปปนาสมาธิเป็นสมาธิอย่างแรงถึงฌาน ฯ ๔ สำหรับปราบปรามกิเลสอย่างกลางที่จำเพาะเกิดในใจ คือนิวรณ์ ๕ ฯ

อธิบายว่า สมาธิได้แก่การทำใจให้แน่วแน่ อยู่ในอารมณ์ ที่เป็นกุศล นับว่าเป็นข้อปฏิบัติท่ามกลาง ถัดศีลขึ้นไป ศีลนั้นเป็นแต่เพียงรักษากายวาจาให้เรียบร้อยเท่านั้น จะรักษาถึงจิตใจไม่ได้ สมาธินั้นเลื่อนขึ้นไปถึงการรักษาจิต เมื่อกายและวาจาสงบเรียบร้อยแล้ว แต่บางทีจิตยังไม่สงบ คือยังมีความกำหนัด ความโกรธ ความที่ใจหดหู่ ความฟุ้งตื่นเต้น กลัวรำคาญ และความสงสัยลังเลอยู่ อาจให้ล่วงถึงกายและวาจาได้ เช่น มีสีหน้าผิดปกติ เมื่อกระทบรุนแรงเข้า ก็ถึงออกปากด่าว่าทุบตีฆ่าฟันเป็นต้น ที่จริงมีหน้าที่ตั้งจิต งดเว้นไม่ทำบาปด้วยกายหรือวาจา สมาธิมีหน้าที่รักษาจิต ไม่ให้เที่ยวซุกซนเพ่นพ่านไปด้วยความรักและชังเป็นต้น ถ้าไม่ฝึกหัดบังคับให้อยู่ในที่เดียวก็จะเที่ยวนึกคิดถึงเรื่องเก่า ๆ อันไม่มีประโยชน์ที่เป็นมาแล้วเร็วบ้างช้าบ้าง จิตมีหน้าที่คิดถึงเรื่องส่วนตัวเราเองมากพออยู่แล้ว ยังซ้ำคิดไปถึงเรื่องของผู้อื่นเพิ่มขึ้นอีก เกิดผสมกันพอกพูนหนาแน่นและสามารถคิดไปไกล ๆ ข้ามน้ำข้ามทะเลข้ามประเทศก็ได้ กับทั้งคิดก้าวสกัดเอื้อมไปถึงสิ่งที่จักมีข้างหน้าอีก เช่นในชั่วโมงหน้า วันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า และชาติหน้า ว่าเราจักได้รับความสุขหรือทุกข์อย่างนั้นอย่างนี้เหนี่ยวเอามาเป็นกังวลวุ่นอยู่ในจิต ถ้านึกคิดถึงสิ่งที่ดีที่ชอบก็รู้สึกยิ้มแย้มแจ่มใสในใจถ้าคิดไปถึงสิ่งที่คับแค้นไม่ดี ก็เศร้าโศกเสียใจง่วงหงอยไปต่าง ๆ บางทีคิดไปคนเดียว ดีใจคนเดียว เสียใจคนเดียว ร้องไห้คนเดียว โกรธคนเดียว หัวเราะคน

เดียว อันที่จริงอารมณ์ที่เกิดขึ้นแล้วก็ดับหมดสิ้นไปแล้วทั้งนั้น การที่เอามาเป็นอารมณ์ เท่ากับนึกขึ้นมาใหม่อีก สัญญาซึ่งจำทรงไว้นั้นเอง เช่นนึกว่าคนนั้น อาการกิริยาชนิดนั้น เดินที่นั่นนั่งที่โน่นดังนี้เป็นต้น เมื่อใจได้ประสบอารมณ์ต่าง ๆเช่นนั้นก็เป็นธรรมดาที่ต้องคิดเปรียบเทียบคู่เคียงกัน เช่นมีผู้นำสิ่งของมาให้เราเลือกหลายสิบอย่างต่าง ๆ กัน ก็คงคัดเลือกว่า อย่างนี้ดีกว่าอย่างนั้น สิ่งโน้นเลวกว่าสิ่งนี้ แท้จริงความจำเรื่องนั้นก็สัญญาของตัวเอง ความคิดนึกเรื่องนั้นก็สังขารของตัวเอง ความรู้สึกเรื่องนั้นก็วิญญาณของตัวเอง หลงรักหลงโกรธตัวเองแท้ ๆ ถ้าไม่รู้ตามจริงของเรื่องนั้น ๆ แล้ว ก็เป็นเหตุให้บังเกิดความลุ่มหลงมัวเมาไม่รู้จักจบได้ สมาธิมีหน้าที่รักษาจิตให้สงบจากนิวรณ์ ๕ มิให้เศร้าหมองเพราะความกำหนดขัดเคืองใจหดหู่ ฟุ้งตื่นเต้นกลัวรำคาญ และสงสัยลังเลในอารมณ์ต่าง ๆ เหล่านั้น ฯ

๕. ถามว่า นิวรณ์ได้แก่อะไร มีเท่าไร คืออะไรบ้าง เป็นข้าศึกแก่อะไร เกิดมาจากไหน เมื่อเกิด ๆ ที่ไหน จะทำให้หายไปได้ด้วยอุบายอย่างไร ฯ

ตอบว่า นิวรณ์ได้แก่ธรรมอันกั้นจิต ไว้ไม่ให้บรรลุความดี ฯ ๒ มี ๕ คือกามฉันท์ พยาบาท ถีนะมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ วิจิกิจฉา ฯ ๓ เป็นข้าศึกแก่สมาธิ ฯ ๔ เกิดจากสัญญากับสังขารบางอย่างเข้ามายั่วเย้าให้ใจหลงเชื่อตามไป ฯ ๕ เกิดขึ้นที่จิต ๖ ทำให้หายไปด้วยสมาธิ ฯ

อธิบายความว่า นิวรณ์คือธรรมอันกั้นจิต ไว้ไม่ให้บรรลุความดีคือสมาธิและปัญญา เป็นข้าศึกแก่สมาธิ เวลานิวรณ์มี สมาธิก็ไม่มี เวลามีสมาธิ นิวรณ์ก็ไม่มี เหมือนน้ำมันกับน้ำ ถึงอยู่ในที่เดียวกัน แต่ไม่มีเวลาที่ปนกันเลย คงอยู่อย่างละชั้น หรือเช่นมืดกับสว่าง ต่างอยู่ตามส่วนของตน เวลามืดสว่างก็ไม่มี เวลาสว่างมืดก็หาย จะเข้ามารวมเป็นอันเดียวกันไม่ได้ฉะนั้นว่าโดยชื่อมี ๕ อย่าง ต่างกันดังนี้คือ ๑ กามฉันท์ ได้แก่ความกำหนัดในกาม ตั้งแต่อย่างละเอียดปานกลางตลอดอย่างหยาบ เช่นยินดีเห็นว่ารูปงามสะสวย เสียงเพราะจับอกจับใจ กลิ่นหอมชื่นใจ เช่นกลิ่นตัวทาน้ำอบรสที่ยั่วยวนใจ โผฏฐัพพะ คือสิ่งที่ถูกต้องกายที่อ่อนอุ่นนุ่มนิ่ม สิ่งเหล่านี้อาจเป็นมูลพาให้เกิดการกำหนัด แล้วประพฤติทุจริต ได้รับทุกข์โทษ เช่น ต้องออกจากตำแหน่งหน้าที่ ลาภ ยศ ซ้ำได้รับโทษทัณฑ์ นับว่าเป็นข้าศึก ฯ พยาบาท ในที่นี้หมายความถึงจิต ที่โกรธเคืองหรืออาฆาต เช่นนึกพยายามให้เขาตาย หรือเจ็บใจ อยากตีให้อวัยวะเขาพิการ หรือเพียงให้เป็นแต่เจ็บปวดต่าง ๆ ฯ ถีนมิทธะ ได้แก่จิต ที่หดหู่เคลิบเคลิ้ม เช่นง่วงเหงาหาวนอน เมื่อนั่งฟังเทศน์นั่งฟังคำสั่งสอน หรือทำกรรมฐานภาวนา ก็ปิดกั้นไม่ให้รู้เนื้อความ ไม่ให้เกิดสมาธิปัญญา อุทธัจจะกุกกุจจะ ได้แก่ความคิดฟุ้งตื่นเต้นกลัวรำคาญใจ เช่นเขาว่าคิดสมบัติบ้า บางทีคิดถึงเรื่องข้าวยากหมากแพง เก็บเอามากลุ้มใจไปเสียก่อน อาจถึงไม่สบายเพราะความกลุ้มใจเป็นเหตุ ถ้ามาก ๆ เข้า บางทีสามารถให้ถึงเสียจริตจิต พิกลได้ ฯ วิจิกิจฉา คือการสงสัยลังเลไม่แน่ ไม่กำหนดใจให้แน่วแน่อยู่ในกรรมฐาน เวลาทำกรรมฐานใดฉี่ไม่เพ่งอยู่ในกรรมฐานนั้นปล่อยให้จิต นึกไปว่า เช่นนี้เห็นจะไม่ถูก หรือใช้ไม่ได้กระมัง ควรลองกรรมฐานอื่นดูบ้างจับโน่นฉวยนี่วางนั่นอยู่ดังนี้ ผลที่สุดเลยเคว้งคว้าง ไม่รู้จะอยู่ในกรรมฐานบทไหน การเจริญกรรมฐาน

จะกลายเป็นมานั่งคัดเลือกกรรมฐานว่า ไหนจะดี จะเหม่าะ ผิดใจความของสมาธิซึ่งสงบใจ ฟุ้งตื่นเต้นกลัว ฯ

สาเหตุที่เกิดนิวรณ์นั้นดังนี้ คนมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ต้องแลเห็น ได้ยิน ลิ้มรส เป็นต้น ตามหน้าที่ จะอธิบายทางตาพอให้เห็น แม้ส่วนอื่น ๆ ก็คงเป็นได้ดุจเดียวกัน เช่นตั้งแต่คลอดมาก็มีตา ตานั้นก็จำต้องและเห็นรูป เมื่อแลเห็น จะเลือกเฟ้นดูแต่รูปที่ดีหรือปานกลางไม่ได้ ต้องแลเห็นรูปที่เลวด้วยเมื่อเห็นรูปทั้งหลายปรากฏแล้ว จึงเกิดสัญญาความจำได้ เมื่อจำเล่า จะเลือกจำแต่ที่สวยที่ดีไม่ได้ ต้องจำหมดทั้งดีทั้งชั่วปานกลาง เมื่อจำทรงไว้ได้แล้ว อารมณ์ดีที่จำได้มาปรากฏ ก็รู้สึกยินดีปราโมทย์ได้รับความสำราญ ถ้าอารมณ์ไม่ดีที่จำได้มาปรากฏ ก็เกิดความทุกข์โศก มีความลำบากยากใจโทมนัสขัดเคืองขึ้น แท้จริงความจำนั้นเหมือนกล้องถ่ายรูปอันหนึ่ง ซึ่งเมื่อถ่ายมาได้หลาย ๆ รูป เช่น สวน นา คนที่มีหน้าตาต่าง ๆ หัวเราะบ้าง ร้องไห้บาง ยิ้มบ้าง หรือคนกำลังทุบตีวิวาทกันบ้าง กระจกไหนที่ติดรูปดีก็ชม กระจกไหนที่ติดรูปไม่งาม ก็ติบ่นว่าไม่ดี หรือเหมือนฉากละครพูด ตามที่เขาเขียนไว้อย่างงดงาม มีฉากต่าง ๆ อันทำให้รู้สึกแปลกกัน เช่นฉากป่าไม้ สวน ฉากที่เศร้าโศก ซึ่งติดไว้ทีละฉาก ๆ ฉะนั้น ถ้าไม่รู้เท่าก็ยั่วเย้าใจให้เกิดนิวรณ์ เพราะเห็นเป็นจริง หลงเชื่อไปตามนั้นเมื่อต้องการจะเปลี่ยนฉากใจให้เป็นสมาธิก็ควรนำเอาฉากพระพุทธรูป ฉากโครงกระดูก หรือฉากกรรมฐานอื่นมาตั้งให้ใจรู้สึกเกิดศรัทธาเลื่อมใสหรือสลดจิต เพ่งพิศไปตามนั้น ก็จะได้รับประโยชน์อันยิ่งใหญ่คือเป็นสมาธิ ฯ 105

นิวรณ์จะเกิดขึ้นก็ด้วยเจตนาช่วยนึก เมื่อมีนิวรณ์อยู่ตราบใด ใจก็ไม่เป็นสมาธิตราบนั้น เมื่อจิต ไม่เป็นสมาธิแล้ว ปัญญาย่อมเกิดไม่ได้ เหตุฉะนั้นจึงเป็นข้าศึกแก่กุศล ในจิตกั้นกันไว้มิให้เกิดขึ้น ฯ อุบายที่จะให้นิวรณ์ดับนั้น พึงนึกเอาอย่างฉากหรือกล้องถ่ายรูป น้อมจิตมาตั้งไว้ในพระกรรมฐาน ใจก็จะไม่หลงเชื่อถือสัญญาและสังขารบางชนิด ซึ่งเป็นเหตุให้นิวรณ์เกิดขึ้นฯ เมื่อนึกดูก็น่าละอายใจที่คิดอะไรต่าง ๆ อยู่คนเดียว มัวโกรธอยู่คนเดียว รักอยู่คนเดียว โลภอยู่คนเดียว หลงอยู่คนเดียว เสียใจอยู่คนเดียว ร้องไห้อยู่คนเดียว ความจำความคิดและความรู้สึกก็ของตัวเอง ควรหรือไปหลงเชื่อเป็นคนนั้นคนนี้เป็นเราเป็นเขา และหลงกำหนดยินดีหรือโกรธเคืองลุ่มหลงเสียใจร้องไห้ไปได้เท่ากับยินดีตัวเองโกรธตัวเองหลงตัวเองเหมือนกัน ฯ ถ้าพบปะหรือเห็นคนที่เราโกรธ ยังจะได้โอกาสทะเลาะทุบตีด่าว่าและสู้กันบ้าง นี่ก็เปล่า ๆ ทั้งนั้น อันการที่มาเพ้อคลั่งคนเดียว เสียใจคนเดียว ดูช่างน่าขัน น่าขายหน้าตัวเองแท้ ๆ

๖. ถาม ปัญญาแปลว่าอะไรฯ มีการรู้เห็นเป็นไฉนฯ จะทำให้เกิดขึ้นอย่างไร มีเท่าไร คืออะไร ปัญญาสำหรับปราบปรามกิเลสอย่างไหน เช่นไรฯ

ตอบว่า ปัญญาแปลว่า ความรอบรู้ ฯ ๒ มีอาการรู้เห็นตามเป็นจริง ฯ ๓ ต้องพิจารณาสังขารโดยความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์และอนัตตาให้มาก จึงจะเกิดขึ้นได้จนถึงรู้เห็นอริยสัจ ฯ

ปัญญามี ๒คือ โลกิยปัญญา ๑ โลกุตตรปัญญา ๑ ฯ ๕ ปัญญาสำหรับปราบปรามกิเลสอย่างละเอียดคืออวิชชาความไม่รู้เท่า มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด ฯ ๖ เช่นไม่รู้อริยสัจ ๔ และไตรลักษณ์และเห็นผิดว่าเที่ยง เป็นสุขเป็นตัวเป็นตน ฯ

อธิบายว่า ปัญญาแปลได้มากอย่าง เช่นความรอบรู้เหตุผล รู้ชัดรู้เท่า รู้ประจักษ์และรู้ทั่วถึงทั้งภายในทั้งภายนอกเป็นต้น ควรจะเข้าใจว่าปัญญาต่างกับวิญญาณ วิญญาณนั้น เพียงแต่รู้ความกระทบจากอายตนะภายนอก เช่นตาเห็นรูปเกิดจากจักขุวิญญาณ (รู้ทางตา) ขึ้น เป็นหน้าที่ต้องรู้ไว้หมด ทั้งรูปดีและรูปไม่ดี จะเลือกแบ่งรู้แต่ส่วนที่ดีที่ชอบใจอย่างเดี่ยวไม่ได้ เพียงแต่รู้สึก ไม่มีชอบไม่ชอบ ไม่มีความฉลาดรู้เท่าทัน เปรียบเหมือนกระจกเงาที่ติดรูป จะเป็นดอกไม้ใบหญ้าหรือคนเป็นต้น รูปเหล่านั้นทั้งหมดคงต้องติดอยู่ในเงานั้น ส่วนปัญญาหาเป็นเช่นนั้นไม่ ย่อมรู้เท่าว่า ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์ ความอยากเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ดับความอยากเสียได้เป็นความดับทุกข์ มรรคมีองค์ ๘ เป็นทางดับทุกข์ อัธยาศัยที่ดื่มดองในกาม และอยากในอันเป็นนั่นเป็นนี่และในความไม่รู้เท่าเป็นอาสวะ ความไม่รู้เท่าเป็นเหตุให้เกิดอาสวะดับ ความไม่รู้เท่าเสียได้เป็นความดับอาสวะ มรรคมีองค์ ๘ เป็นทางดับอาสวะ และรู้เท่าว่า สังขารทั้งหมดไม่เที่ยงเป็นทุกข์เป็นอนัตตา ฯ

ปัญญามี ๒ อย่าง คือ โลกิยปัญญา ๑ โลกุตตรปัญญา๑ โลกิยปัญญานั้นเกี่ยวด้วยทางโลก เช่นมีปัญญาฉลาดรอบรู้ในการงานส่วนตัวและส่วนผู้อื่น ตลอดจนรู้จักรักษาหน้าที่ เช่นราชการงานเมือง รักษาบ้านเมือง และระวังป้องกันรักษาตัวมิให้มีภัยอันตราย เมื่อเจ็บไข้ก็รีบรักษาพยาบาลไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้เกิดทุกข์ภัยในเหตุที่ไม่จำเป็นเหล่านี้เป็นโลกิยปัญญาทั้งสิ้น ฯ แต่ปัญญาในธรรมนั้น หมายถึงปัญญาชั้นสูงสุด คือ โลกุตตรปัญญา เพราะเป็นปัญญาที่เหนือโลกสูงกว่าโลก คือรู้เท่าสังขารว่า ตั้งอยู่ในสามัญลักษณะทั้ง ๓ และรู้อริยสัจ ๔ ซึ่งมีเนื้อความดังชี้แจงไว้ข้างต้นแล้ว ฯ ประโยชน์ของปัญญานี้ก็เพื่อระงับกิเลสอย่างละเอียด ทำลายอวิชชาความรู้ไม่เท่าเสีย ทำวิชชาความรู้เท่าให้เกิดมีขึ้น และทำลายล้างทิฏฐิความเห็นผิดที่ไม่ตรง ทำให้ถูกตรงเป็นสัมมาทิฏฐิความเห็นชอบ ฯ

สิ่งทั้งหลายเมื่อจะรู้ให้แตกหักชัดเจนแล้ว ต้องรู้จริงมีพยานหลักฐานเพียงพอ ทั้งต้องรู้เหตุผลต้นปลายโดยถ่องแท้แน่นอน จนไม่สงสัยลังเล มาตรว่าน้อยหนึ่ง คล้ายกับการชำระที่ศาล คือซักไซ้ไล่เลียงโจทก์จำเลยและพยานให้เด็ดขาดแจ่มแจ้ง จะมีเพียงสมาธิเท่านั้นยังไม่พอ เพราะสมาธิเป็นแต่อาศัยชั่วคราวที่เกิดขึ้นเท่านั้น ถ้าจะเปรียบด้วยยาแล้ว ไม่ใช่ยาชนิดตัดเชื้อโรคให้หายขาด เป็นยาระงับโรคชั่วคราว นักปราชญ์ทั้งหลายบรรยายเปรียบเทียบไว้หลายอย่าง เช่นเหมือนเอาก้อนหินทับหญ้าไว้ ครั้นเมื่อหญ้านั้นไม่ถูกน้ำค้างหรือไม่ได้แสงตะวันหญ้านั้นก็ไม่งอกงามขึ้นได้ ขาวขดคุดอยู่ พอยกหินขึ้นแล้วหญ้าได้น้ำฝนน้ำค้างก็งอกงามขึ้นอีกอย่างเดิมหรือยิ่งกว่าเดิมฉะนั้น หรืออีกนัยหนึ่ง เปรียบจิตซึ่งอาศัยแต่สมาธิอย่างเดียวไม่เกี่ยวด้วยปัญญา เหมือนกับคนที่เป็นหนี้เขาปิดประตูบ้านไว้ชั่วคราว หนีแอบซุกซ่อนอยู่ข้างในไม่ให้เจ้าหนี้

เห็นหน้า เขาก็ไม่ทวงไม่ยื้อแย่งให้เกิดรำคาญ แค่ครั้นเปิดประตูบ้านออกมา เจ้าหนี้เห็นหน้าเข้าก็ทวง ยืนคอยกันอยู่สลอน บ้างก็อยู่ตามระเบียง บ้างก็อยู่ที่บันไดแลบางคนอยู่ตามซุ้มประตูฉะนั้น ถ้าใจได้ปัญญาอบรมด้วยเหมือนคนเป็นหนี้นั้น ออกมาชำระหนี้สินให้หมดสิ้นไปตามจริงต่อไปเจ้าหนี้ก็ไม่มีโอกาสมารบกวนทวงถามยื้อแย่งได้ฉะนั้น อีกอย่างหนึ่งปัญญาที่รู้จริงเกิดขึ้นแล้ว เปรียบเหมือนคนรู้หนังสือ จะเดินยืนนั่งนอน ก็คงมีอัธยาศัยรู้หนังสือและอ่านออกอยู่นั่นเอง จะแกล้งลืมเสียไม่ได้ เมื่อพบหนังสืออ่านเข้าเมื่อใด ก็อ่านได้เมื่อนั้นจะอ่านไม่ออกเหมือนอย่างเดิมไม่ได้เป็นอันขาด เหตุฉะนี้สมาธิเหมือนหลบเจ้าหนี้ชั่วคราว เมื่อใดผู้ปฏิบัติฝึกหัดแล้วเกิดปัญญารู้เห็นจริงแท้ ไม่สงสัยลังเลทีเดียว เมื่อนั้นความโง่เขลามัวเมาทั้งหลาย ก็เสื่อมคลายไม่กลับมาเกิดขึ้นได้อีกเลย ฯ เปรียบปัญญากับวิญญาณอีกอย่างหนึ่งก็ได้ วิญญาณเปรียบเหมือนดวงเทียน ปัญญาเหมือนดวงไฟฟ้าไม่มีฝ้ามัวหม่นหมอง มีแต่สว่างไสวมีแต่รัศมีเปล่งปลั่งไปไกลฉะนั้น ฯ ปัญญาเป็นข้อปฏิบัติชั้นที่สุด ถ้าผู้ใดอบรมโลกุตตรปัญญาให้เกิดบริบูรณ์ก็จะได้สุขอย่างยิ่ง เพราะผู้นั้นหมดจดจากกิเลสได้จริง และเป็นผู้บริสุทธิ์ กิเลสละเอียดคืออวิชชา ก็หมดจากสันดาน ทิฏฐิความเห็นก็ตรงต่อความเป็นจริง ความรู้เท่าก็มีบริบูรณ์ กิเลสอย่างกลางหรืออย่างหยาบไม่มีมาพ้องพานเลย ฯ

ศีลบริสุทธิ์ ทำการวาจาให้บริสุทธิ์เท่านั้น ไม่อาจทำจิตให้บริสุทธิ์ สมาธิทำจิตให้บริสุทธิ์ด้วย ขณะนั้นทำกายวาจาให้บริสุทธิ์ด้วย แต่ไม่อาจทำความเห็นให้บริสุทธิ์ ปัญญามีขึ้นทำความเห็นให้บริสุทธิ์ขณะนั้นทำจิตให้บริสุทธิ์ด้วย ตลอดถึงทำกายวาจาให้บริสุทธิ์ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ บริสุทธิ์ด้วยปัญญา ฯ

๗. ถามว่า สังขารมีวิญญาณเป็นอนิจจังไม่เที่ยงอย่างไร ฯ ที่ไม่มีวิญญาณไม่เที่ยงอย่างไร

ตอบว่า สังขารที่มีวิญญาณเรียกอุปาทินนกสังขาร ที่ไม่มีวิญญาณเรียกว่าอนุปาทินนกสังขาร ทั้ง ๒ อย่างนี้ไม่เที่ยง คือไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ไม่ถาวร ไม่ตั้งอยู่เสมอทุกเมื่อ ไม่มีอยู่ร่ำไป ฯ

อธิบายว่า สังขารนี้ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ทั้งหมด ยกแต่พระนิพพาน ย่อลงเป็น ๒ คือ มีวิญญาณ ๑ ไม่มีวิญญาณ ๑ สังขารที่มีวิญญาณ เช่นมนุษย์และสัตว์ที่หายใจได้มีชีวิตและวิญญาณ ส่วนสังขารที่ไม่มีวิญญาณนั้น ได้แก่ของต่าง ๆ เช่น กระโถนพาน ต้นไม้ เป็นต้น ฯ ข้อที่ว่าไม่เที่ยงนั้น คือไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน ไม่ถาวร ไม่ตั้งอยู่เสมอทุกเมื่อ ที่มีวิญญาณ เช่นมนุษย์เป็นต้น ตั้งแต่อยู่ในครรภ์จนคลอด ไม่คงอยู่เท่าใดก็เท่านั้นเหมือนอย่างเดิมอยู่ร่ำไป คือจะไม่แก่เจ็บตายไม่ได้ ส่วนต้นไม้ที่ไม่มีวิญญาณเล่า จะคงที่อยู่จะไม่แตกใบอ่อนใบแก่ ใบจะไม่เหลืองจะไม่ร่วงหล่นลงดินไม่ได้ เพราะสังขารเป็นอย่างนี้ จึงได้ชื่อว่าไม่เที่ยง คือไม่คงที่อยู่ได้ ส่วนสถานต่าง ๆ เช่น โบสถ์ ถึงเป็นของมั่นคงแข็งแรงอยู่ไปนาน ๆ จะไม่ผุพัง คือกำแพงจะไม่หัก หลังคาจะไม่รั่ว ขื่อจะไม่ชำรุด เป็นต้น ไม่ได้ แม้ได้รับการซ่อมแซมค้ำจุนแก้ไข จะให้รูปหรือขนาดไม่เปลี่ยนแปลง ให้คงอยู่ตามรูปเดิมไม่ได้ ถ้าวัดสอบสวนดูก็คง

เห็นได้ว่า แคบหรือกว้างไปกว่าเดิม จะให้คงอยู่เหมือนอย่างเดิมไม่ได้ นี่เป็นอนิจจัง คือไม่คงที่ไม่ตั้งอยู่ได้ดังกล่าวแล้วนั้น รวมความว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสังขารทั้งหมด เว้นแต่พระนิพพานเท่านั้นไม่ใช่สังขาร ความไม่เที่ยงนี้ ควรบุคคลจะเข้าใจให้ชัดเจนถูกต้อง หาไม่จะปนกับทุกข์

๘. ถามว่า สังขารมีวิญญาณเป็นทุกข์อย่างไร ที่ไม่มีวิญญาณเป็นทุกข์อย่างไร และที่ว่าเป็นทุกข์ต่างจากอนิจจังอย่างไร

ตอบว่า สังขารที่มีวิญญาณ และที่ไม่มีวิญญาณ เป็นทุกข์อย่างเดียวกัน คือมีความแปรปรวนยกย้าย เก่าแก่ คร่ำคร่า เสื่อมสิ้นดับไปเหมือนกัน อนิจจังเป็นความปฏิเสธ คือไม่มีเที่ยง ไม่มียั่งยืน ส่วนทุกข์เป็นความไม่ปฏิเสธ รับว่ามี แต่มีส่วนพิบัติ แปรผันยักย้ายเหลือทน ทนอยู่ไม่ได้ ฯ

อธิบายว่า คำว่าทุกข์นั้นยังเป็นคำมคธ ไม่ได้แปลออกเป็นคำไทย อันนี้เนื้อความผิดเพี้ยนอยู่บ้าง เหตุนี้จึงทำให้คนเข้าใจว่าทุกข์เวทนาและเหมือนกับอนิจจังไป เช่นพูดกันว่า เป็นคนเฉโกซึ่งหมายความว่าเป็นพาลเกะกะ แต่เฉโก แปลว่าฉลาด และคำว่าเกิดโมโหขึ้นมา ประสงค์ว่า เกิดความโกรธ แต่โมโห แปลว่าหลง เช่นนี้เป็นต้น ที่จริงทุกข์นั้นแปลว่าเหลือทน ทนอยู่ไม่ได้ โดยอธิบายว่า สังขาร ทั้งมีวิญญาณและไม่มีวิญญาณเป็นทุกข์เพราะทนไม่ได้ ต้องแตกหักทำลาย ทรุดโทรมเก่าแก่คร่ำคร่าดับสูญไป สังเกตดูแต่ผมของเรา ครั้งยังเป็นเด็ก ไม่สู้ดำมากนัก ต่อมาก็ดำขึ้นโดยลำดับ และเมื่อมาถึงปูนแก่เปลี่ยนสีเหลืองขาวร่วงหล่นไป ส่วนต้นไม้ก็มีสิ่งที่จะเปรียบ คือใบไม้คล้ายกับผมหรือขนของคน ใบไม้เมื่อแรกผลิตออกสีเขียวอ่อนต่อมาสีเขียวแก่เลื่อนมาเหลือง แดงร่วงหล่นไปฉันใด คนเมื่อเกิดมาแล้วต้องเป็นทุกข์คือทนอยู่ไม่ได้ ผม ขน หรือเล็บงอกขึ้นมาแล้วก็ต้องตัดโกนร่วงหล่นไปฉันนั้นนี่พูดถึงสิ่งที่มีวิญญาณ ฝ่ายสิ่งที่ไม่มีวิญญาณก็เป็นอย่างเดียวกัน เช่นกระโถน เมื่อใช้ไปจำต้องเก่า บิ่น กะเทาะออกและสีคร่ำคร่า คือไม่สดใสเหมือนดังของใหม่ ๆ นี่ก็เพราะทนอยู่ไม่ได้ ต้นไม้ภูเขาและดินทนอยู่ไม่ได้เหมือนกัน ต้องล้มตายแตกหักพังทำลาย แต่ว่าเป็นของใหญ่โตมากมาย และไม่มีใครคอยวัดกำหนดจดจำไว้จึงไม่รู้ว่าเป็นเหมือนครั้งนั้นครั้งนี้เท่านั้นเท่านี้ ดูแต่หินเมื่อถูกน้ำหรือรากไม้เซาะเข้าก็เป็นซอกและช่องได้บางแห่งเมื่อเซาะมากเข้า ก็แตกหลุดทะลายออกมาเป็นชิ้น ๆ แม้โลกที่เราอาศัยอยู่นี้ก็คงทนไปไม่ได้ร่ำไป จะต้องทำลายสักวันหนึ่ง แต่จะกำหนดเมื่อไรเป็นอันเหลือวิสัยที่คาดคะเนให้ถูกได้ ก็เพราะมีพยานในสิ่งอื่นที่ยกย้ายเปลี่ยนแปลงผิดแปลกอยู่เสมอ รวมความว่าสิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ ความจริงที่คนพูดว่าเป็นทุกข์นั้น หมายเอาทุกขเวทนา ซึ่งมีแต่ของที่มีชีวิต เช่นคนหรือสัตว์ซึ่งมีเวลาเจ็บปวดร้องครวญครางและเมื่อยล้า ส่วนต้นไม้ไม่มีเจ็บไม่มีปวด เพราะร้องหรือพูดไม่ได้ แต่จะเข้าใจให้ชัดเจนแล้ว พึงเข้าใจว่าอนิจจังนั้นมีใจความปฏิเสธเสมอ เปรียบเหมือนไฟที่ร้อน ไม่มีอาการหนาว ไม่มีเย็น ไม่มีน้ำอยู่ในนั้น เช่นนี้ก็ไม่ได้กล่าวว่าร้อนเลย แต่คนยอมเข้าใจกันว่าทั้งหมดร้อน นี้เทียบกับอนิจจัง จะกล่าวถึงทุกข์ในที่นี้ คือมีแต่เหลือทนเสื่อมสิ้นดับไปอยู่เสมอเหมือนไฟมีแต่ร้อนอบอุ่นฉะนั้น นี้เทียบกับทุกข์ สิ่งทั้งหลายมี

ส่วนไม่ยั่งยืนไม่ถาวรแล้วต้องทนอยู่ไม่ได้ เมื่อทนอยู่ไม่ได้ เวลาเจ็บไข้ได้ทุกข์ เช่นปวดศีรษะ ก็ควรพิจารณาว่า ความปวดนี้ย่อมมีเวลาเสื่อมหรือปวดมาก หนักเข้าก็ถึงตายจะปวดคงที่อยู่อย่างนั้นไม่ได้ ความสุขก็เช่นเดียวกัน จะให้ทนอยู่ไม่ได้เช่นหาวนอนหรือหิวอาหาร เมื่อนอนเต็มมา และกินอาหารจนอิ่ม ต่อไปก็ทนอยู่ไม่ได้ อาหารนั้นต้องเปลี่ยนแปรถ่ายออกเป็นอุจจาระและปัสสาวะไปหมด แล้วก็ง่วงนอนแล้วหิวอีกดังนี้ ทนอยู่ไม่ได้ทั้งทุกข์และสุข เหตุนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า โลกธรรมทั้ง ๘ ไม่เที่ยงเป็นทุกข์มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา เหตุนี้สุขก็ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ทนไม่ได้ มีความแปรปรวนไปอยู่เสมอ ถ้าทุกข์ประสงค์เอาทุกขเวทนาอย่างเดียวแล้ว จะพิจารณาว่า สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์อย่างไรได้ และสุขในโลกธรรมจำจะกำหนดเป็นทุกข์อย่างไรเล่า อันที่จริงสุขก็เป็นสังขารเหมือนกัน เหตุนั้นเนื้อความของทุกข์ต่างจากอนิจจังดังกล่าวมาฉะนี้ ฯ

แว่นธรรมวินัย

๘. ถามว่า ในเวลาเจ็บน้อยจะตั้งสติพิจารณาอย่างไร ฯ ในเวลาเจ็บมากจะตั้งสติพิจารณาอย่างไร ฯ ในเวลาจะตายจะตั้งสติพิจารณาอย่างไร ฯ

ตอบว่า ควรทำกายวาจาให้บริสุทธิ์ด้วยศีล ๕ และอาชีวัฏฐมกศีล หรือศีลอื่นตามหน้าที่ของผู้เจ็บ ซึ่งเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต และทำสติรักษาจิตให้บริสุทธิ์จากนิวรณ์ ๕ ด้วยสมาธิคือเพ่งใจไว้ในกรรมฐานและสังขารร่างกาย และรู้ในอริยสัจ ๔ และพิจารณาให้เห็นจริงในขันธ์ทั้ง ๕ ด้วยปัญญา โดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จนกว่าจะตายหมดความรู้สึก ฯ

คำโมทนา
ของ
เจ้าคุณพระธรรมธัชมุนี *
(ชินทตฺโต)
วัดเทพศิรินทราวาส

พูดถึง คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล

ตระกูลนิโลดมนี้ เกี่ยวเนื่องกับวัดเทพศิรินทราวาสมาช้านาน พระยาพจนวิลาศ (แป๊ะ นิโลดม) พระครูธรรมาภิวัฒน์ อภิวฑฺฒโน (เป๋า นิโลดม) พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) นายทองใบ นิโลดม สี่พี่น้องนี้อุปสมบทอยู่วัดเทพศิรินทราวาส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปัชฌายะ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ญาณวรเถระ วัดเทพฯ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ นายวรวีร์ นิโลดม บุตรพระยาวรวิทย์พิศาล กับคุณหญิงวรรณา ก็บรรพาเมื่อเป็นเด็ก และอุปสมบทเมื่ออายุครบบวชอยู่วัดเทพฯ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์นั้น เป็นอุปัชฌายะ ข้าพเจ้าเป็นกรรมวาจาจารย์ ดช.พรพิภัฒ นิโลดม บุตรนายวรวีร์ นิโลดม ก็บรรพชาอยู่วัดเทพฯ ชั่วเวลาโรงเรียนหยุดเทอม ข้าพเจ้าเป็นอุปัชฌายะ คุณหญิงวรรณาก็เป็นอุบาสิกาในวัดเทพฯ เป็นคนเก่าคนแก่ของวัดเทพฯ ทำบุญในวัดเทพฯ ในเวลาปกติ และในเวลาพิเศษ เป็นอุปัฏฐายิกาในการอุปสมบทนีลโสณฺโณ พระทองคำ แสงศิริ วัดเทพฯ คุณหญิงวรรณาปฏิบัติหน้าที่ของแม่เจ้าเรือน ควรแก่การสรรเสริญ ควรเป็นเยี่ยงอย่าง คุณหญิงวรรณาเป็นมารดาผู้มีน้ำใจเสมอเท่ากันในบุตรธิดาทุกคน เป็นอาจารย์สอนวิชาสากลแก่บุตรธิดา เช่นสอนให้นอน ให้นั่ง ให้ยืน ให้เดิน ให้กิน ให้พูด ให้ไหว้พระ เลี้ยงดูบุตรธิดาเท่ากันทุกคน เลี้ยงตั้งแต่คุดคู้อยู่ในครรภ์ ยังไม่เห็นหน้าค่าตา เลี้ยงจนเติบโต จนมีความรู้สูง เป็นที่พึ่งของตนได้ เป็นบุญหนักบุญหนาของบุตรธิดา ที่ได้มารดาผู้สามารถ มีคุณธรรมเห็นปานฉะนี้ บุตรธิดาที่มีบุตรธิดา จึงรู้จักบิดามารดาของตน คุณหญิงวรรณาปฏิบัติหน้าที่แม่เจ้าเรือน หน้าที่ของมารดาเสร็จสมบูรณ์แล้ว ก็ตั้งหน้าทำบุญกุศลยิ่ง ๆ ขึ้น ในส่วนทานมัย ได้บริจาคเงินถวายเป็นทุนนอนในวัดหลายวัด เพื่อออกดอกผลใช้ในการวัด วัดเทพฯ เป็นวัดหนึ่งซึ่งได้ทุนนอนของคุณหญิงวรรณา คุณหญิงวรรณาสละเงินสร้ากุฏีเสนาสนะ อันเป็นปัจจัยหนึ่งในปัจจัยสี่ ให้ภิกษุสามเณรอาศัยอยู่ เพื่อศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติกิจพระศาสนา ปฏิบัติศีลสมาธิปัญญา สร้างศาลาบำเพ็ญบุญให้คนทั้งหลายอาศัยทำบุญกุศล ให้เป็นที่ประชุมปฏิบัติกิจการต่าง ๆ สร้างฌาปนสถานให้ประชาชนอาศัยเป็นที่ปลงศพมารดาบิดา บุตรธิดา เป็นต้น เฉพาะที่ถวายเป็นทุนนอน และค่าก่อสร้างที่แล้วมา รวมเป็นเงินเรือนล้าน และตั้งใจจะทำบุญก่อสร้างอีก คุณหญิงวรรณามุ่งสันติคือความสงบกาย วาจา ใจ จากอกุศลกิเลสโลภะ โทสะ โมหะ อันทำให้เกิดทุกข์ร้อนใจ จึงสละโลกามิสอันเป็นเสมือนเหยื่อที่เกี่ยวด้วย

เบ็ด หลอกลวงให้ปลาหลงฮุบ คุณหญิงปฏิบัติสมาธิทำให้จิตใจ สงบจากโลภะ โทสะ โมหะ ไม่เป็นทาสของโลภะ โทสะ โมหะ ปฏิบัติปัญญา เพื่อให้ปัญญารู้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อรู้เห็นตามความเป็นจริงแล้ว รัก โลภ โกรธ หลง ก็หมดไปจากใจ เมื่อรัก โลภ โกรธ หลง หมดไปจากใจแล้วก็ไม่มีทุกข์ร้อน คนที่มีทุกข์เดือดร้อนนั้นเพราะรัก โลภ โกรธ หลง นี่แหละ ความจริงที่ว่านี้ คือ อนิจจา ทุกสิ่งทุกอย่างไม่เที่ยง ต้องแปรปรวนไปตามสภาพ ทุกขะ ทุกสิ่งทุกอย่างคงอยู่ไม่ได้ อนัตตา ทุกสิ่งทุกอย่างไม่ใช่ตัวตน ไม่เป็นตัวตน ไม่มีตัวตน เป็นแต่สมมติคือตี๋ต่างทั้งนั้น คุณหญิงวรรณาตั้งหน้าปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา เป็นที่ตั้ง ไม่ย่อท้อถอยกลับ มุ่งสันติความสงบเป็นเบื้องหน้า สละโลกามิสอิ่มเอิบด้วยโอชารสของธัมมะ หายหิวหายกระหายน้ำในโลกามิส

สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ

รสพระธรรม ชนะรสทั้งปวง

คุณหญิงวรรณา เป็นอุบาสิกาวิกาที่เข้มแข็งเด็ดเดี่ยวและเด็ดดวงคนหนึ่งของพระพุทธเจ้า

ภัยแห่งชีวิตและสิ่งบั่นรอนทอนชีวิตมีมากนักทั้งภายในทั้งภายนอก มีทุกแห่งทุกเวลา

อสฺสาโวว ติณคฺคมฺหิ สุริยคฺคมนํ ปติ
ชีวิตเหมือนน้ำค้างที่ปลายใบหญ้า จะหายวับไปในเวลาตะวันขึ้น

กิจฺฉํ มจฺจาน ชีวิต
ชีวิตของคนทั้งหลายรอดมาได้ยาก

คุณหญิงวรรณา ครองชีวิตรอดมาได้ถึงเกิน ๖ รอบปี คือ ๗๓ ปี ในวันที่ ๒๙ เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๒นี้ควรแก่การยินดีในการปลอดภัย จึงกำหนดการทำบุญฉลองอายุ นิยมตามประเพณี

ในการทำบุญฉลองอายุครั้งนี้ อาจารย์วนิดา นิโลดม ผู้เป็นธิดาของคุณหญิงวรรณา พร้อมด้วยบุตรธิดาของคุณหญิงวรรณา ต่างมีใจเปี่ยมด้วยกุศลกตัญญูกตเวทีช่วยกันจัดงาน และเห็นว่ามารดาผู้บังเกิดเกล้าของตนเป็นผู้ปฏิบัติธัมมะ จึงขอธัมมะจากพระหลายรูป เพื่อตีพิมพ์เป็นธรรมทาน ข้าพเจ้าผู้หนึ่งซึ่งถูกขอข้าพเจ้ารู้ธัมมะเพียงเล็กน้อย และรู้ไม่ถึงแก่น กับทั้งการอธิบายธรรมะก็ไม่สันทัด เห็นว่าไม่ควรแก่การเผยแผ่จึงประหยัด แต่รายนี้ข้าพเจ้าเต็มใจให้ เพราะข้าพเจ้ากับคุณหญิงวรรณา และบุตรธิดารู้จักคุ้นเคยกันมานาน

ขอให้ธรรมปฏิบัติ จงปสิทธิ แก่คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ทุกประการเถิด ขอโมทนาต่อบุตรธิดาของคุณหญิงวรรณา ที่กตัญญูกตเวทีต่อมารดาผู้บังเกิดเกล้าของตน อันกตัญญูกตเวทีนี้เป็นมงคลอันอุดมแล

---

* ต่อมาเลื่อนสมณศักดิ์เป็นที่พระสาสนโสภณ อดีตเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส

อนุโมทนากถา

ของ

พระสิทธิสารโสภณ (อดีตเจ้าอาวาส)

วัดอาวุธวิกสิตาราม (บางพลัดนอก) ธนบุรี

คณะบุตร ธิดา หลาน ของอุบาสิกา คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) มีความประสงค์จะทำบุญอายุครบ ๗๓ปี เพื่อเป็นการบูชาพระคุณท่าน ในฐานะเป็นปูชนียบุคคลในสกุล นิโลดม ซึ่งกำหนดวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๑๒ ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดในปีที่แล้ว ๒๕๑๑บำเพ็ญกุศลที่วัดโสมนัสวิหาร ได้สร้างพระประธาน โต๊ะหมู่บูชา ถวายทุนตั้งเป็นมูลนิธิไว้หลายวัด ในปี๒๕๑๒นี้ ได้ย้ายพิธีบำเพ็ญกุศล ไปทำที่วัดอาวุธวิกสิตาราม ในงานนี้เจ้าภาพได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้น เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คุณหญิงรู้เห็นเป็นสักขีพยาน ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ว่า คณะบุตร ธิดา หลาน ญาติมิตร มีความกตัญญูกตเวที เคารพ สักการะ ในท่านเพียงไร เมื่อคุณหญิงได้รู้เห็นแล้วจักได้ความปลาบปลื้มโสมนัสในกองการกุศลนั้น ๆ อย่างยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกำลังใจให้อายุยืนนาน พูดกันสั้น ๆ ว่าทำบุญให้กันก่อนตาย นี้เป็นวิถีทางของผู้ไม่ประมาท มีสติตื่นโพลงอยู่ในความดี ถือเอาบุญกุศลเป็นธงชัยแห่งชีวิตมีศรัทธายินดีสละทรัพย์ของตน ตั้งเป็นขุมทรัพย์ฝังไว้ในพระพุทธศาสนา ด้วยกุศล เจตนาอันแรงกล้า นับว่าเป็นการกระทำที่ทำได้โดยยาก ที่บุคคลทั่ว ๆ ไปจะพึงทำได้ เหตุที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะคุณหญิงได้พิจารณาเห็นว่า ชีวิตของบุคคลย่อมจมอยู่ในห้วงแห่งความหวงแหน เทียบด้วยนกมัยหกะ ถือว่าตัวเป็นเจ้าของผลไม้ มีหน้าที่เที่ยวประกาศห้ามนกตัวอื่น ๆ ว่า ผลนั้นก็เป็นของฉัน ผลนี้ก็เป็นของฉัน ฉันก็เป็นผู้รักษา ฉันเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียว ยุ่งแต่ในหน้าที่ขับไล่นกตัวอื่นเป็นประจำ วาระสุดท้ายเจ้าตัวเองก็ไม่ได้กิน เหน็ดเหนื่อยเปล่า นี่เป็นเรื่องของนกมัยหกะ คราวนี้หันมาพูดเรื่องขอคน นั่นเป็นสามีภริยาของฉัน นั่นเป็นลูกของฉัน นั่นเป็นทรัพย์สมบัติของฉัน นั่นเป็นรถ วิทยุ โทรทัศน์ ตู้เย็นของฉัน อะไร ๆ เป็นของฉันไปหมด ท่านผู้รู้กล่าวว่า แท้ที่จริง ตัวของตัวเองก็ไม่มี ไม่เป็นของฉันสักอย่างเดียว พึงทำความรู้สึกโดยแยบคายว่า อะไร ๆ เพียงเพื่อเป็นปัจจัย ของอาศัยชั่วระยะหนึ่งเท่านั้น เช่นเงินเดือนได้รับมาเต็มจำนวน รู้สึกอุ่นใจว่า เงินเดือนมีในกำมืออย่างสมบูรณ์ อีกระยะไม่กี่ชั่วโมงเงินนั่นเอง จะต้องจับจ่ายไปอยู่กับมือคนอื่น นี่แสดงว่าเป็นของฉันอยู่ขณะเดียว ครู่เดียว แล้วก็แปรสภาพเป็นอย่างอื่น ฝ่ายผู้ยกจิตพ้น จากนกมัยหกะ ด้วยความเพ่งพินิจด้วยปัญญา

เห็นความเป็นอยู่ในโลกนี้ มีความสุขพอประมาณแล้วควรแสวงหาความสุขในโลกหน้าต่อไป แต่ถึงกระนั้นไม่พึงติดอยู่ในโลกไหน ๆ จงแสวงหาความสุขที่ไม่มีความทุกข์เจือปน ไม่ต้องกลับมาเป็นทาษของตัณหาอีกต่อไป อุบาสิกา คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ยินดีในบุญกุศล บริจาคทรัพย์บูชาพระพุทธศาสนาไว้อย่างอิ่มใจ ที่ปรากฏอยู่หลายวัด ทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้

ชีวิตของคุณหญิง เพียบพร้อมด้วยบุญกุศลตลอด ๓ กาล คือ อดีต ปัจจุบัน อนาคต เกิดมาก็สว่าง เป็นอยู่ก็สว่าง ขออนิสงส์ผลที่คุณหญิงได้สั่งสมไว้นี้ จงเป็นบารมีธรรมตามสนอง ให้คุณหญิงประสบแต่ความสุข ความเจริญตลอดกาลนานเทอญ

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

รูปของสัตว์ มีอันพึงตายเป็นสภาพ ย่อมชำรุดทรุดโทรมไป ชื่อ และโคตร หาทรุดโทรมไม่

มตฺตา สุขปริจฺจาคา ปสฺเส เจ วิปุลํ สุขํ
จเช มตฺตา สุขํ ธีโร สมฺปสฺสํ วิปุลํ สุขํ

บัณฑิต พิจารณาเห็นสุขอันไพบูลย์ว่า มีปริมาณเพียงเล็กน้อย(เท่านั้น) จึงยอมสละสุขอันไพบูลย์ ซึ่งมีปริมาณเพียงเล็กน้อย(นั้น) เสียได้

คำไว้อาลัย

รำลึกถึงคุณหญิงท่าน

คุณหญิงวรรณาวรวิทยพิศาล นิโลดม รู้จักคุ้นเคยกับข้าพเจ้ามาช้านาน เพราะคุณหญิงท่านได้เป็นอุบาสิการักษาศีล ฟังพระธรรมเทศนาที่วัดเทพศิรินทราวาสมาตั้งแต่ครั้งเจ้าคุณสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ สมเด็จพระอุปัชฌาย์ กระทั่งคุณหญิงท่านคิดตก บวชเป็นชีเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๓แต่ก็ยังมาวัดเทพศิรินทราวาสบ้างเป็นครั้งคราว ในส่วนตัวข้าพเจ้าคุณหญิงท่านได้ปวารณาด้วยปัจจัย ๔ ตามต้องการ ข้าพเจ้าออกปากขอของสิ่งไร คุณหญิงท่านก็ได้ถวายตามประสงค์ด้วยความเต็มใจ นับว่าคุณหญิงท่านเป็นผู้มีอุปการะแก่ข้าพเจ้าผู้หนึ่ง ควรที่ข้าพเจ้าจักได้รำลึกถึงความดีส่วนนี้ของท่าน แล้วตั้งจิตอุทิศส่วนกุศลไปให้ท่าน

ดังนั้นโอกาสนี้ข้าพเจ้าจึงขอตั้งจิตอุทิศส่วนกุศลความดีความชอบ ที่ข้าพเจ้าได้ประกอบกระทำบำเพ็ญมาให้แก่คุณหญิงท่าน หากว่าคุณหญิงท่านได้ทราบด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่ง ก็ขอได้โปรดอนุโมทนา เพื่อให้สำเร็จผลที่ปราถนา ในสัมปรายภพภายภาคหน้านั้นทุกประการเทอญ ฯ

พระสาสนโสภณ
วัดเทพศิรินทราวาส

สามัญญสำนึกรำลึกถึง

คุณหญิงวรรณา นิโลดม. หรือคุณหญิงวรวิทย์พิศาล. นามทั้งสองนี้ คือเจ้าของนามคนเดียวกัน แต่ส่วนที่เรียกกันผิดเพี้ยนไปจากนามเดิมนั้นว่า วรวิทย์พิศาล เพราะว่าสามีของคุณหญิงท่าน มีบรรดาศักดิ์ เป็นพระยา ชื่อว่า พระยาวรวิทย์พิศาล เป็นพระยาพานทอง. ฉะนั้นคุณหญิงท่านจึงมีบรรดาศักดิ์ ตามสามีของท่าน เป็นคุณหญิงพานทอง ตามบรรดาศักดิ์ ของสามีของท่าน เป็นคุณหญิงในตระกูลขุนนาง ตามความนิยมในยุคนั้นๆ

คุณหญิง วรวิทย์พิศาล. เป็นคนดีในระดับของ คนดี. ที่เรียกว่า กัลยาณชน คือดีพร้อมทั้งทางคดีโลก และทางคดีธรรม. ส่วนที่กล่าวว่า ดีในทางคดีโลกนั้น คือเกิดมาดี เกิดในตระกูลที่ดี ได้รับการอบรมดี จากบรรพบุรุษบรรพสตรีที่ดี มีการศึกษาดี มีความประพฤติดี เป็นต้น. ข้อที่นับว่าดีเป็นพิเศษนั้น. คือกรรมดี สนับสนุนให้เกิดใน ปฏิรูปประเทศ. นับว่าเป็นมงคลยิ่ง ซึ่งปรากฏในมงคลสูตรว่า.

ปฏิรูปเทสวาโส จ. ปุพฺเพ จ กตปุญฺญตา.
อตฺตสมฺมา ปณิธิ จ. เอตมฺมํ คลมุตฺตมํ:

ข้อนี้พึง อนุมานเอาว่า บุคคลใดสร้างสมบุญกุศลไว้แต่ปางก่อน. บุญกุศลนั้นๆ ย่อมเสนอสนองให้กำเหนิดใน ประเทศภูมิสถานที่ เหมาะสม เป็นเหตุให้ตั้งตนได้ดี เป็นมงคลแก่ตนอย่างยิ่ง ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต้องประกอบด้วยเหตุผล. เมื่อจะรู้เหตุต้องสังเกตที่ผล เมื่อจะรู้ผลย่อมต้องค้นที่เหตุ เช่นนี้.

คุณหญิง วรวิทย์พิศาล. ท่านเป็นปุถุชน คนธรรมดา เช่นเราท่านทั้งหลาย ถึงกาลที่ท่านเป็นภริยา ท่านก็มีหน้าที่ดำรง ตนเป็นภริยาที่ดี ของสามี. ในกาลที่ท่านมีหน้าที่ เป็นมารดา ท่านก็ดำรง ตน เป็นมารดาที่ดีของลูกๆ ในกาลที่ท่านมีหน้าที่ เป็นย่า เป็นยายของหลานๆ ท่านก็ดำรง ตน เป็นย่าเป็นยายที่ดี ของบรรดาหลานๆ แม้เป็นวงศ์ญาติ ก็เป็นคนดี ในวงศ์ญาติ วงศ์ตระกูล. แม้เป็นมิตรสหายก็ย่อมเป็น มิตรสหายที่ดี นับได้ว่า ท่านเป็นบุคคลที่เป็นศักดิ์ศรี เป็นมงคล แก่ลูกหลาน และแก่วงศ์สกุล แก่วงศาคณาญาติ แก่เพื่อนสนิทมิตรสหาย และแก่ประเทศชาติ ไม่ทำตนให้เป็นพิษเป็นภัยแก่ใครๆ เป็นผู้มีเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเกื้อหนุน แก่มวลมนุษย์ด้วยกัน ชื่อว่า เป็น กัลยาณชน ตั้งตนอยู่ใน อัตตสัมมาปณิธิ

คือตั้งตนไว้ชอบ

ก็แลในเมื่อ คุณหญิงท่านตั้งตนไว้ชอบเป็นแบบอย่างที่ดีเช่นนี้ ย่อมเป็นเสมือนกระจกเงาบานใหญ่ประดับครอบครัว และวงศ์กุล ซึ่งมีเงาสะท้อนความดีแก่บุคคลในครอบครัวอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน เช่นนี้ แล้ว

คุณหญิงท่านจึงมีโอกาสอบรม แนะนำ พร่ำสอน ลูกหญิง ลูกชาย และบรรดาหลานๆ ของท่าน ตลอดจนคนในวงศ์กุลได้เป็นอย่างดี บรรดาลูกๆ ของท่าน ตลอดจนหลานๆ และคนในปกครองของท่าน ล้วนแล้วแต่เป็นผู้มีความประพฤติดี มีกิริยามารยาทอัธยาศัยดี. มีการศึกษาดี มีความรู้ดี แม้ลูกหญิงของท่าน มีความรู้ถึงเป็นศาสตราจารย์ ก็มี ล้วนแต่เป็นคนดีเป็นพลเมืองดี มีหน้าที่เป็นข้าราชการ เป็นผู้หลัก ผู้ใหญ่ในแผนก และหน่วยงานในกรมกองนั้นๆ รับราชการเป็นกำลังแก่ประเทศชาติ. ต่างพระเนตรพระกรรณสนองเบื้องพระยุคลบาทของพระมหากษัตริย์ และรัฐบาลไทย จึงนับได้ว่า คุณหญิงท่านเป็นบุคคลตัวอย่างที่ดี.

อีกฝ่ายคดีธรรม. คุณหญิงท่านตั้งตนอยู่ด้วยความไม่ประมาท ไม่ละโอกาส ในกองการกุศล เป็นบุคคลที่ฉลาด สามารถสั่งสมบุญกุศลอันเป็นเกาะเป็นที่พึ่งของตน เท่าที่สามารถ บำเพ็ญตนส่วนที่เป็นอัตตประโยชน์ และปรหิตประโยชน์ แม้ส่วนที่เป็นสาธารณประโยชน์. เพื่อให้เป็นไปพร้อมทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร.

ท่านสละทุนทรัพย์ ทำนุบำรุงสถาบันทางพุทธศาสนาอันเป็นส่วนพุทธาวาส และสังฆาวาส. เช่นโบสถ์ วิหาร. กุฏิ ธรรมาสน์ และศาลาการเปรียญ. และสถาบันการศึกษาแก่วัดวาอาราม แม้แก่วัดหลวง วัดราษฎร์ (เท่าที่ทราบ) เกือบจะทุกภาคแห่งประเทศไทย. แม้วัดสงฆ์ไทยในต่างแดน ก็มีส่วนมีแกนที่สนับสนุน ด้วยทุนร่วม.

คุณหญิงท่านผ่านไปในสถานที่ใดที่ไหน ท่านต้องสละทุนทรัพย์ ให้เป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่สถานที่นั้นๆ เท่าที่สามารถทำได้. ยังความชุ่มชื่นร่มเย็นเป็นสุขแก่บุคคลผู้ที่พบเห็นและไปมาหาสู่ เท่าที่กล่าวมานี้ ไม่เกินเหตุ ยกประเด็นพอเป็นนิทัศนะเท่านั้น. ไม่สามารถจะนำมากล่าวให้สิ้นเชิงได้. (เพราะว่าผู้กล่าวมีวัยต่ำกว่าไม่สามารถจะกล่าวถึงความเป็นมาของท่านผู้มีวัยสูงกว่าให้ครบถ้วนได้)

ตามประเด็นที่กล่าวมาพอเป็นสังเขปนี้. เป็นการชี้ให้ปรากฏว่า คุณหญิงท่าน มีผลผลิตในกรณีย กิจ ของการกุศล. ทั้งทางคดีโลกและทางคดีธรรม ไม่ยอมให้กิเลสเข้าครอบงำดวงจิตรได้. คุณหญิงท่านเป็นอุบาสิกาแห่งวัดเทพศิรินทราวาสมาเป็นเวลานาน ได้รับอบรมจากครูอาจารย์ของท่านในสำนักวัดเทพศิรินทราวาส. ได้รับฟังโอวาทจากสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฌาณวรเถระ) ได้ฟังธรรมเทศนาตามกาละในวันธัมมัสสวนะ บำเพ็ญตนเป็นกิจลักษณะไม่ขาดสาย ไม่ปล่อยให้กาลเวลาสิ้นไป โดยไร้ประโยชน์ สมาทานวิกาลโภชน์มาเป็นเวลา ๒๐-๓๐ ปี. อุทิศตนเป็นผู้รักษาศีลกรรมบถ เป็นที่ปรากฏแก่สายตาพระสงฆ์องค์เจ้า และเหล่าพุทธบริษัท มีสมาทานวัตรไม่ย่อท้อ เป็นเหตุต่อความรู้ในข้อธรรมสัมมาปฏิบัติ. เคร่งครัดในศีลาจารวัตร มีอากัปปมารยาทอันงดงาม สมตามสมญานามว่า "อุบาสิกา" ในพุทธศาสนา ควรแก่การศรัทธาสรรเสริญยิ่งนัก จึงตระหนักได้ว่า คุณหญิงท่านได้ดำเนินชีวิต มาราบรื่นงดงาม ตามปฏิปทากัลยาณชน คืองามในขั้นต้น งามในท่ามกลาง งามในบั้นปลาย มีความหมายว่างามทั้งสามกาล สมด้วย. ธรรมบรรยายว่า "อาทิกลฺยาณํ. มชฺเฌกลฺยาณํ. ปริโยสานกลฺยาณํ. เป็นอาทิ.

ในปัจฉิมวัยบั้นปลายแห่งชีวิต คุณหญิงท่านได้พยายามเร่งรัดแห่งชีวิต ยึดเอาผลผลิตแห่งกุศลกรรมไม่ขาดสาย. ท่านชักนำลูกหลานหญิงชายจาริกไปร่วมบำเพ็ญกุศล. โดยปริมณฑลทั้งในเมืองและชนบท แม้ที่นั้นจะทุรกันดาร. ก็มีความอุตสาหะพยายามไป สละทุนทรัพย์ แจกจ่ายด้วยกำลังศรัทธา ประหนึ่งว่า ท่านมุ่งมั่นยึดเอาสาระสำคัญคือบุญกุศล ทำให้เป็นเกาะเป็นที่พึ่งแก่ตน. ยิ่งๆ ขึ้นไปโดยลำดับ สมกับ ธรรมภาษิตว่า "อตฺตาหิ อตฺตโน. นาโถ" ตนแลเป็นที่พึ่งของตน. ฉะนั้น.

จำเนียรกาลแต่นั้นมาถึงวันหนึ่งแห่งรอบปี ตรงกับวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๔ เป็นศุภฤกษ์มหามงคลสมัย ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนม์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน องค์เอกอัครศาสนูปถัมภก. พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แก่บรรดาพระสงฆ์ไทยที่สมควรได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานสมณศักดิ์ สัญญาบัตรพัดยศ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสรับพระกรุณาโปรดเกล้าให้เข้ารับพระราชทาน สัญญาบัตร-พัดยศ ณ พระที่นั่งอัมรินทรวินิจฉัย ในพระบรมมหาราชวัง กับเขาด้วยรูปหนึ่ง.

ครั้นเมื่อเสร็จกิจจากที่นั่นแล้ว จึงนำสัญญาบัตร-พัดยศมาเข้าสู่พระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส. ได้รับเมตตาจากพระเดชพระคุณ พระสาสนโสภณ, เจ้าอาวาส องค์ปัจจุบัน เป็นประธานสงฆ์เพื่อให้การชัยมงคลคาถา แก่ตนนั้น.

ครั้นเมื่อเวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. เศษ. องค์สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ) สกลมหาสังฆปริณายก ทรงกรุณาด้วยพระเมตตา. เสด็จมาสู่พระอุโบสถ ทรงประทับในท่ามกลางหมู่สงฆ์. และหมู่ประชาชนที่มาร่วมงาน มุทิตาสักการะ แก่เจ้าของสัญญาบัตร-พัดยศ. ที่ได้รับพระราชทานในวันนั้น. ขณะที่ประชาชนกำลังเรียงรายกันเข้าถวายสักการะตามลำดับ

ก็ในขณะนั้นเอง (โยม) คุณหญิงวรรณา นิโลดม. กับลูกชาย คือ. คุณวรวิ นิโลดม. ได้ก้าวล้ำประตูสู่พระอุโบสถ มีลูกชายประคับประคองมา ซึ่งข้าพเจ้าจับตามองดูอยู่ สู่ที่พักอันสมควร. แม้กระนั้นก็ยังห่างจากที่สมเด็จพระสังฆราชทรงประทับอยู่. ข้าพเจ้า จึงได้เรียนเชิญ คุณหญิง ให้เคลื่อนที่เข้ามาเฝ้าใกล้ๆ คุณหญิงกับลูกชายจึงเข้ามาเฝ้า ณ ที่เฉพาะพระพักตร์. พระองค์ทรงรับสั่งกับคุณหญิง ๒-๓ ประโยค รับสั่งถึงทุกข์สุข. โดยความเป็นไป. คุณหญิงมีโอกาสได้เฝ้ากราบทูล ถวาย ตามรับสั่ง ๒-๓ ประโยค. เป็นการทูลตามเรื่องการเสด็จที่วัดไทยในลอสแองเจลิส. สหรัฐอเมริกา. รับสั่ง-และกราบทูล. ด้วยความยิ้มแย้มแจ่มใสยิ่งนัก. ต่อจากนั้น. คุณหญิง ก็นำพานเครื่องสักการะ มีดอกบัวสัตตบงกช. น้อมเกล้า เข้าถวาย แด่องค์สมเด็จพระสังฆราช. พระองค์ทรงรับสั่งในขณะนั้นว่า ดอกบัวนี้ หอมดีจริง และก็ส่งกลิ่นหอมเช่นนั้นจริงๆ ข้าพเจ้าเฝ้าปฏิบัติพระองค์อยู่ข้างพระเก้าอี้ที่ประทับ

คุณหญิงท่านน้อมเกล้าถวายแล้ว ก็หมอบกราบ ด้วยความอ่อนช้อยนิ่ง (สังเกตได้) ด้วยมารยาท. ครั้นเมื่อกราบครั้งที่ ๑ แล้ว. ก็กราบครั้งที่ ๒ แต่ในขณะที่กราบครั้งที่ ๒ นั้น (ข้าพเจ้ามองดูอยู่เฉพาะพระพักตร์) กราบแล้วไม่เงยขึ้น (สังเกตดูรู้ว่าจะมีอาการหัวเราะในลำคอ) แล้วก็ฟุบลง. คุณวรวิ ลูกชาย นั่งอยู่ใกล้มารดา เฉพาะพระพักตร ณ ที่นั้น

ข้าพเจ้าจึงกระตุ้น คุณวรวิ, แล้วพูดว่า คุณโยมเป็นลมไปแล้วกระมังดูซิ. ทันใดนั้น. คุณวรวิ. ก็เข้าประชิดประคองคุณหญิงผู้มารดาเงยขึ้น เริ่มทำปฐมพยาบาลกันปัจจุบันทันด่วน. โดยปรากฏเฉพาะพระพักตร์ ณ ท่ามกลางพระอุโบสถ บุคคลที่ช่วยปฐมพยาบาลในขณะนั้นมีหลายท่าน มีนายแพทย์หญิง ม.ร.ว. อุณหะนันทน์ ณ อยุธยา ที่ไปร่วมในงาน และคุณสุนันทา โกเมศ. และนางพยาบาลจาก. ร.พ. หัวเฉียว และบุคคลอื่นๆ อีกหลายท่าน

ร่วมกันทำบุญถวายพยาบาลแก้ไขในปัจจุบัน. เมื่อแก้ไขทางวิธีการพยาบาลกันเต็มความสามารถแล้ว อาการยังไม่ดีขึ้น. คุณวรวิ. ลูกชายประคองมารดาไว้ในอ้อมแขน ข้าพเจ้าแนะให้คุณวรวิว่า. ให้จับชีพจรดูซิ. และถามว่าชีพจรยังเต้นอยู่หรือไม่ คุณวรวิ. ตอบว่านิ่งแล้ว. จากนั้นคุณวรวิ จึงประคองร่างของมารดาลงกับพื้น ในที่เฉพาะพระพักตร์. เป็นอันว่า คุณหญิงท่านสิ้นลมหรือดับจิต. หรือวายชนม์. สิ้นลมปราณลงเฉพาะพระพักตร. สมเด็จพระสังฆราช ท่ามกลางหมู่สงฆ์ ท่ามกลางกลุ่มประชุมชน. ณ กลางพระอุโบสถนั้น.

อันปรากฏการณ์นี้ โดยมิได้มีใครคิดคาดฝันกันมาก่อน. ย่อมยังความทอดถอนเศร้าโศกรันทดสลดใจ. ให้แก่ลูกหญิงลูกชาย. คือ คุณวรวิ. และหมู่ประชาชนผู้ใกล้ชิดคณะที่นั้น. เมื่อเหตุการณ์เกิดขึ้นเช่นนี้. คุณวรวิ จึงแจ้งข่าวไปทางบ้านให้บรรดาลูกๆ หลานทราบ ต่อกาลไม่นานนักบรรดาลูกหญิงและหลานๆ พากันมาถึง ย่อมตกตะลึงเมื่อเห็นมารดา และย่า-ยายสิ้นลมปราณ ย่อมแสดงปริเทวนการคร่ำครวญร่ำรวนหา. องค์สมเด็จพระสังฆราช, ยังคงประทับอยู่ ณ ที่นั้น. เมื่อทอดพระเนตรเห็นความเศร้าโศกรำพรรณ ในอาการของลูกๆ หญิงชายและหลานๆ ปรากฏการณ์อยู่เฉพาะพระพักตร์ พระองค์ทรงตระหนักพระทัยเพื่อแก้ไข จึงตกลงพระทัยประทานพระโอวาท. เพื่อให้สติแก่ลูกหญิงชายและหลานๆ เพื่อให้สร่างเซาบรรเทาการ. ความโศกเศร้ารำพรรณนั้นบรรเทาลง

เป็นอันว่า ชีวิต คือลมปราณ ของคุณหญิง วรวิทย์พิศาล. นิโลดม ถึงความสิ้นลมลงด้วยความสงบระงับไปโดยสิ้นเชิง, เฉพาะพระพักตร์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ณ ท่ามกลางพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส อันเป็นสถานที่. ที่คุณหญิงท่านรักษาศีล. ฟังธรรม และปฏิบัติธรรมมาโดยตลอดชีวิตร. ณ ที่นั้น เจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัสวิหาร กอรป์ด้วยเมตตา-กรุณามาเพื่อเป็นสิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคล แก่งานรับพัดยศ. ครั้งนี้ด้วย. พระเดชพระคุณท่าน, ย่อมเป็นที่เคารพ นอบน้อมบูชา ของบรรดาบุคคลในตระกูลนิโลดมยิ่งนัก. เมื่อรวมกับพฤติการณ์เช่นนั้น พระเดชพระคุณท่าน. จึงเป็นที่ปรึกษาของบรรดาลูกๆ หลาน. ในเรื่องสรีระร่างของคุณหญิง, เมื่อมีความเห็นเป็นที่ตกลงถูกต้องดีแล้ว. พระเดชพระคุณ, เจ้าประคุณสมเด็จพระองค์นั้น. จึงเป็นประธานนำสรีระร่างอันไร้วิญญาณของคุณหญิง, ไปสู่สถานที่ตั้งบำเพ็ญกุศล ณ ฌาปนสถานที่วัดเทพศิรินทร์ต่อไป.

ได้ยินคำบอกเล่าจากมารดาลูกหญิงชายว่า. คุณหญิงท่าน.
เจริญอายุสมมาได้ถึง ๘๗ ปี. นับว่าเป็นเจริญอายุสมถึง มีอายุสมัย.
การจากไปไม่กลับ. การแตกดับ. การถึงมรณกรรม. การสิ้นลมปราณ
การสิ้นชีวิต และการสิ้นชีพิตักษัย. วายชนม์. และการดับจิตร์ เป็นต้น.
ไวพจน์ของคำทั้งหลายนี้. เมื่อพูดตามธรรมโวหารแล้ว. ก็คือ ดวงจิต
ของบุคคลนั้นๆ ออกจากร่างของ บุคคลนั้นๆ นั่นเอง. เพราะว่าบุคคล
ทั้งหลายชายหญิงทุกถ้วนหน้า ที่อุบัติมาในโลกมนุษย์นี้. ย่อมอาศัย
รูปกับนามก่อเกิดทำเห็นได้ขึ้น. อาศัยคุณธรรมอันล้ำค่า คือศีล ๕ เป็น
มูลเหตุ สมเด็จพระบรมโลกเชษฐ์ จึงทรงประทานการศีล ๕. เพราะเป็นกุญ
ไขส่องหนุนอันล้ำค่าของมวลมนุษย์ในโลก. คำว่ารูปนั้น. กล่าวคือธาตุทั้งสี่
มี ธาตุดิน. ธาตุน้ำ. ธาตุไฟ. ธาตุลม. และคำว่านามนั้น คือ ดวงจิตต์.
(ไม่ใช่วิญญาณ) วิญญาณเป็นทหารรับใช้รองจากจิต " ดวงจิตต์นั้น
อาศัยอยู่กับรูป ย่อมอาศัยซึ่งกันและกันเป็นอยู่ตามลักษณะธรรม
หากว่า ฝ่ายใด ธาตุทั้งสี่ คือมวลที่เป็นรูปนั้น ธาตุใด ธาตุหนึ่ง แตก-
แยกออกจากกัน ด้วยอาการวิบัติ ตามอาการของคติธรรมดา แล้วไซร้
นามที่อาศัยอยู่ในรูป ย่อมจำเป็นที่จะสละรูปในกาลนั้นๆ เหมือนเรือน
ที่ไฟไหม้ เจ้าของเรือน เจ้าของบ้าน ต้องสละเรือนและบ้านนั้นไปฉะนั้น.
(มิฉะนั้น ย่อมต้องตกอยู่ในอันตรายคือถูกไฟไหม้) เท่าที่ยกนิทัศนะอุทาหรณ์.
มาให้เห็นประเด็นเท่านี้ก็เพื่อชี้ให้เห็น เบญจขันธ์ เมื่อคราวอยู่ระคนเข้ากัน
เมื่อคราวแตกแยกกันต้องจากไป, การตายนั้นจะกำหนดหมายว่าให้เราตาย
ตามสถานที่ ที่เราประสงค์นั้นไม่ได้ ไม่มีกำหนดหมาย ไม่เป็นไปตามกาลเวลา
ที่ตนประสงค์. เพราะสถานที่ตายนี้ไม่แน่นอน. ส่วนความตายนั้นก็ไม่แท้

ขอโอกาสพูดซ้ำย้ำประเด็นที่เป็นจริง "คุณหญิงวรรณา นิโลดม"
ท่านประพฤติธรรม, ท่านปฏิบัติธรรม กายของท่านก็เป็นกายอยู่ในกรอบธรรมะ
วาจาของท่านก็เป็นวาจา อยู่ในกรอบของธรรมะ ใจของท่านก็เป็นใจ
อยู่ในกรอบของธรรมะ จึงชื่อว่าท่านเข้าถึงกรอบของธรรมะครบไตรทวาร
ในเมื่อท่านน้อมตนเข้าอยู่ในกรอบขอบเขตของธรรมะ เห็นปานฉะนี้
ธรรมะย่อมรักษาท่าน คุ้มครองท่าน ส่งเสริมท่าน ให้มีเดช, มีบารมี,
มีสง่า และศักดิ์ศรี คุณหญิงท่านไปแห่งหนตำบลใด มีแต่ผู้ให้เกียรติ
ต้อนรับปฏิสันถาร ยกย่องสรรเสริญ เกรงอกเกรงใจ (เกรงขาม)
(ทั้งๆที่คุณหญิงท่านมิได้พก เอ็ม.๑๖ หรือลูกระเบิดไปด้วย) นี่แหละอานิสงส์
ของบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมะ มิใช่แต่เท่านั้น บารมี และศักดิ์ศรี ของคุณหญิงท่าน
ย่อมคุ้มครอง ป้องกันปกปักรักษา บรรดาลูกหญิงชาย วงศาคณาญาติ และคน
ที่อยู่ในปกครอง และบริวาร. ให้ร่มเย็นเป็นสุข ไม่มีทุกข์เดือดร้อน

แม้ถึงกระนั้น คุณหญิงท่านยังไม่ล่วงพ้นจาก อนิจจํ. ทุกขํ. อนัตตา.
คือ เกิด. แก่. เจ็บ ตาย, และท่านก็ตายไปแล้วเมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕
เวลา ๑๙.๐๐ น. เศษ. คุณหญิงตายไป ภิกษุสงฆ์ไทยอาลัยถึง คนทั้งเมือง
คิดถึงหา เหมือนนางวิสาขา จากวัดพระเชตวันไป, และเหมือนคนไทย-
ไกลศาสนาพุทธ.

แต่ว่าการตายหรือการดับสิ้นลมไปของคุณหญิงท่านนั้น
นับเป็นการพิเศษยากที่จะให้เป็นไปตามประสงค์เช่นนั้นได้ ข้อยเห็นจะ
เป็นการตายของคุณหญิง ที่เป็นผู้วาสนาบารมีอบรมสั่งสมมาในปรชาติ
จึงสามารถได้ตายตามประสงค์ ที่เหมาะสม กล่าวคือ "ดับจิตในขณะ
กราบน้อมเกล้า พระประมุขสงฆ์ไทย คือสมเด็จพระสังฆราช, ด้วยจิตต์
บริสุทธิ์ (โดยอาการ) ดับจิตในพระพักตร์สมเด็จพระสังฆราช
ดับจิตในวันเฉลิมพระชนม์ของพระมหากษัตริย์. ดับจิตในท่ามกลาง
หมู่สงฆ์องค์เถระ ดับจิตในหมู่ประชุมชนนับพันคน. ดับจิตในมณฑล
พระอุโบสถหลวง. ดับจิตในพัทธสีมาพระอุโบสถวัดหลวง ดับจิตต์
ในใจกลางพระอารามหลวง. อันเป็นสถานที่. ที่ท่านคุณหญิงรักษาศีล
ฟังธรรม และปฏิบัติธรรม. ดับจิตในสำนักครูอาจารย์ของคุณหญิงท่าน.
และดับจิตในงานวันรับพระราชทานพัดยศของสงฆ์ไทยรูปหนึ่ง

การเขียนนี้ รู้ตัวอยู่ว่าตนมีความรู้ไม่พอเหมาะ จึงขอได้รับเมตตา ปรานี, จากบัณฑิตยชน และเมธีบุคคลทั้งหลาย ไว้ ณ ที่นี้ด้วย แต่ที่ได้พยายามเขียนมาซึ่งปรากฏนี้.

เนื่องด้วย คุณวรวิ. นิโลดม, ลูกชายของคุณหญิงท่าน. ขอให้สำเนา เค้าความเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้นแก่คุณหญิง ผู้เป็นมารดาของตนในวันนั้น จนถึง อวสานแห่งชีวิตของท่าน.

ฉะนั้น อะไร-อะไร, อันควรเกิดได้. มิได้. ในประเด็นของ-ข้อธรรมที่นำมากล่าวนี้. ข้อมรรคแห่งธรรมะนั้นๆ จงเป็นประโยชน์แก่ผู้พบเห็น และผู้อ่านเถิด

อานิสงส์ผลใดๆ ซึ่งเกิดจากกำลังกาย. กำลังทรัพย์ และกำลังความคิด ที่คุณหญิงท่านได้เจตนาประพฤติแล้ว ปฏิบัติแล้ว โดยสัมมาปฏิบัติ. ขออานิสงส์ผลคือกองบุญ กองกุศลนั้น จงเป็นพลวปัจจัย-วิปากสมบัติ ส่งผลดลบันดาล ให้ดวงจิตต์ของคุณหญิงวรวิทย์พิศาล. นิโลดม, สมสม-สมัยนั้น ตามภพภูมิ ตามขั้นตามชั้น อันเป็นสุคติภพ และสู่ถึงบรมสุขอันนับเป็น เอกันตบรมสุข. นั้น เทอญ.

พระเทพสังวรญาณ
วัดศีลขันธาราม-อ่างทอง

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) กับ วัดเครือวัลย์วรวิหาร

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล เป็นชื่อที่ก้องหูอาตมา ตั้งแต่อาตมายังเป็นสามเณรอยู่ที่วัดราชาธิวาสวิหาร ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยได้รับการบอกเล่าจากเพื่อน ๆ สามเณรด้วยกันว่าคุณหญิงเป็นผู้มีศรัทธามากบริจาคทรัพย์ทำบุญในพระพุทธศาสนาหลายวัด แต่ยังไม่เคยเห็นตัวท่านเลย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๒ พระมหาเผื่อน สุมโน ป.ธ.๕ ได้รับพระบัญชาให้ย้ายจากวัดราชาธิวาสวิหารไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดเครือวัลย์วรวิหาร ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูโสภนธรรมสาร พระโสภนธรรมสาร และพระราชธรรมโสภณตามลำดับ วัดเครือวัลย์วรวิหารสมัยนั้น กุฏิโดยมากเป็นเรือนไม้แบบโบราณและชำรุดหลายหลัง ท่านปรารภจะเปลี่ยนแปลงใหม่ โดยรื้อกุฏิเรือนไม้ที่ชำรุดออกแล้วสร้างเป็นตึกแถวคอนกรีตเสริมเหล็ก ๑๐ ห้อง ยาว ๔๐ เมตร โดยบอกบุญท่านผู้มีจิตศรัทธารับเป็นเจ้าภาพคนละ ๑ ห้อง ในราคาห้องละ ๒๕,๐๐๐ บาท ต่อมาสร้างขึ้นอีกเป็นหลังที่ ๒ ท่านเจ้าคุณได้บอกบุญแด่คุณหญิงเพื่อรับเป็นเจ้าภาพสร้าง ๑ ห้อง ๆ ละ ๒๕,๐๐๐ บาท (สองหมื่นห้าพันบาทถ้วน) คุณหญิงก็มีศรัทธารับเป็นเจ้าภาพ ๑ ห้อง ห้องที่คุณหญิงรับเป็นห้องเบอร์ ๑ ตึกแถวนี้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ ยิ่งกว่านั้นคุณหญิงได้บริจาคทรัพย์ในวัดเครือวัลย์วรวิหารอีกหลายรายการ ในเมื่อท่านเจ้าคุณมีฎีกาบอกบุญไปเป็นทำเสมอ

วันที่คุณหญิงและบุตรธิดาไปบริจาคทรัพย์สร้างกุฏิแถวดังกล่าว อาตมาผู้ซึ่งย้ายจากวัดราชาธิวาสวิหารไปเป็นครูสอนปริยัติธรรมที่วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นผู้ทำหน้าที่เขียนใบอนุโมทนา–บัตร จึงได้เห็นตัวจริงของคุณหญิงตั้งแต่นั้นมา แต่ก็ไม่คุ้นเคย เพราะยังเป็นพระผู้น้อย วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๑๘ อาตมาได้รับพระบัญชาให้ไปดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม แขวงบางพลัด เขตบางกอกน้อย ขณะที่รถแล่นเข้าวัดอาวุธฯ ก็มองเห็นชื่อคุณหญิงที่จั่วกุฏิตึกหลังเดี่ยวใกล้ทางเข้าวัด ใครไปมาย่อมเห็น จึงได้ทราบว่าคุณหญิงก็มีศรัทธามาสร้างที่วัดนี้ด้วย สอบถามภิกษุสามเณรในวัดนั้นทราบว่า คุณหญิงสร้างให้พระครูปลัดทองดี ฐิตายุโก อยู่ ต่อมาพระครูปลัดทองดี ได้รับพระราชสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตร มีราชทินนามว่า พระครูคุณสารสาทร ทุกคราวที่คุณหญิงไปเยี่ยมพระครู ๆ จะให้สามเณรหรือเด็กไปนิมนต์อาตมาไปพบคุณหญิง ความคุ้นเคยก็เพิ่มมากยิ่งขึ้น และคุ้นเคยกับบุตรธิดาของคุณหญิงทุกคน เมื่อคุ้นกันจึงทำให้เป็นกันเองมีความอบอุ่นเหมือนเป็นญาติกัน สิ้นบุญคุณหญิงจึงเหมือนขาดญาติที่นับถือไปหนึ่งท่าน

กิตติศัพท์แห่งความเป็นผู้มีศรัทธาในการทำบุญของคุณหญิงย่อมฟุ้งขจรไปทั้งตามลมและทวนลม เจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ในต่างจังหวัดทราบกิตติศัพท์ก็มาบอกบุญสร้างโบสถ์บ้าง วิหารบ้าง ศาลาบ้าง ทอดกฐินบ้าง ตั้งทุนมูลนิธิบ้าง เป็นโยมบวชพระบ้างเป็นต้น คุณหญิงก็ทำอยู่เสมอ ๆ คุณหญิงจึงเป็นศาสนูปถัมภิกาในการสร้างศาสนวัตถุ ศาสนทายาท และศาสนธรรม ต่อมาท่านพิจารณาเห็นว่า ทำบุญอย่างอื่นมามาก ควรจะออกบวชเพื่อกำจัดกิเลสเสียบ้าง เพราะการบวชมีโอกาสกำจัดกิเลสได้มากกว่า จึงได้บวชเป็นอุบาสิกา (แม่ชี) และดำรงเพศอุบาสิกามาจนถึงแก่กรรม อาตมาขอเปรียบคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ให้เป็น "ว่าที่นางวิสาขามหา-อุบาสิกา"

ขออำนาจกุศลบุญกิริยาวัตถุอันเป็นส่วนทาน ศีล ภาวนา ที่คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ได้บำเพ็ญไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ จงเป็นพลวปัจจัยอำนวยให้ดวงวิญญาณของคุณหญิงจงประสพความสุขในสัมปรายภพ เทอญฯ

พระราชปัญญากวี
เจ้าอาวาส
๑๐ มกราคม ๒๖

ไว้อาลัย

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม)

อาตมะ รู้จักคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ไม่ต่ำกว่า ๔๐ ปี ครั้งนั้นอาตมะอยู่วัดบุปผารามไปเยี่ยมอาจารย์ อาตมะจะมานั่งรับใช้อยู่ใกล้ ๆ ได้ยินทั้งสองฝ่ายพูดปรารภกันถึงศีลธรรมในทางปฏิบัติบางครั้งคุยกันนาน ๆ อาตมะนึกนับถือท่านอยู่ในใจว่า ท่านผู้นี้เป็นผู้ใหญ่ใจบุญมีศีลธรรมอย่างล้ำเลิศแท้ ใส่ใจในข้อปฏิบัติกรรมฐาน ส่วนมากพอไปเจอะกันก็ถามสุขทุกข์พอหอมปากหอมคอแล้วมักจะวกเข้าเรื่องปฏิบัติ อาตมะก็ได้ความรู้ในข้อปฏิบัติด้วย

ต่อมาเมื่ออาตมะไปอยู่วัดเสนหาแล้ว ไม่ต่ำกว่า ๒๕ ปี ไม่ได้เจอะกันเลย แต่ก็ไปเยี่ยมท่านอาจารย์เสมอ และก็ถามถึงคุณหญิงอยู่ทุกครั้งที่ไปหาอาจารย์ ท่านเล่าให้ฟังว่า "ท่านผู้นี้ใส่ใจในทาน ศีลภาวนาเป็นสัปบุรุษแท้ ลูก ๆ ทุกคนมีปฏิปทาอัธยาศัยเรียบร้อยน่ารักน่านับถือทั้งนั้น คนส่วนมากเมื่อบิดามารดาจะบริจาคสร้างถาวรวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา ลูก ๆ มักจะไม่พอใจนัก บางคนถึงกับกันท่าไม่ให้พระเข้าพบก็มี แต่ลูก ๆ ของคุณหญิงนี่ผิดกับลูกคนอื่น ๆ พอเขาบอกว่ากำลังสร้างถาวรวัตถุอยู่ที่นั่นที่นี่ คุณหญิงยังไม่ทันรับปากลูกพูดยุให้คุณหญิงตัด–สินใจบริจาคทันที ในทำนองว่า "รับปากเถอะคุณแม่เงินพอมีจะบริจาคได้ ตายแล้วเอาไปติดตัวไม่ได้ คุณแม่ไม่ต้องห่วงลูก ๆ ดอก" มากหรือน้อยคุณหญิงจะต้องบริจาคเสมอ

อาตมะถึงแม้ว่าไม่วิสาสะกับคุณหญิงนัก แต่ก็นึกรักและนับถือเงียบ ๆ อยู่ในใจตลอดมา คุณหญิงท่านเป็นนักเสียสละ นักบริจาคนักปฏิบัติ เมื่ออาตมะไปหาอาจารย์แล้วมักถามข่าวถึงคุณหญิงอยู่เสมอ ได้รับข่าวภายหลังว่า คุณหญิงได้นุ่งขาวห่มขาวบวชเป็นชีถือศีล ๘

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ คุณหญิงได้ทราบข่าวว่าอาตมะไปก่อตั้งวิทยาลัยบาลีสงฆ์สิริกาญจนาราม (เขาพุราง) ต.ท่ามะขาม อ.เมือง จ.กาญจนบุรี ไม่มีทุนพอจะดำเนินการเพราะพระเณรมาก คุณหญิงได้บริจาคทุนหนึ่งแสนบาทถ้วน เป็นมูลนิธิไว้ใช้สอยดอกผล อาตมะนึกขอบพระคุณอย่างยิ่งตลอดมา

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ เป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระเถรานุเถระได้รับแต่งตั้งและเลื่อนสมณศักดิ์กันมาก โดยเฉพาะพระเถระที่อยู่ในเครือวัดเทพศิรินทราวาส เมื่อได้รับสัญญา–บัตรพัดยศแล้วก็ไปวัดเทพศิรินทราวาส ทางวัดเทพศิรินทราวาสตั้งแต่ท่านเจ้าอาวาสลงไปถึงพระเล็กเณรน้อยก็เอื้อเฟื้อช่วยกันจัดพระอุโบสถต้อนรับกันดีมาก วันนั้นท่านเจ้าคุณพระราชสัง–วรญาณ วัดศีลขันธาราม จังหวัดอ่างทอง ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ที่ "พระเทพสัง

วรญาณ'' ท่านผู้นี้มีผู้เคารพนับถือมาก เพราะท่านเป็นนักปฏิบัติ และน้ำใจกว้างขวางในวงพุทธบริษัทก็มาเข้าพระอุโบสถ คืนวันนั้น พระจอมสงฆ์ คือ องค์สมเด็จพระสังฆราชสกล มหาสังฆปริ-นายก วัดราชบพิธ สมเด็จพระวันรัต วัดโสมมนัสวิหาร ก็เสด็จและไปแสดงมุทิตาจิตมากมาย

คุณหญิงวรรณา นิโลดม ก็ไปแสดงมุทิตาจิตด้วย ในขณะที่ถวายดอกไม้ธูปเทียนและกราบทูลสนทนากับสมเด็จพระสังฆราช ซึ่งประทับนั่งอยู่ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาสเสร็จเรียบร้อยแล้ว พอกราบลาลงเป็นครั้งที่ ๒ ร่างก็ไม่ไหวติง ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณหญิงก็จากร่างไปโดยไม่มีใครนึกว่าจะเป็นไปได้

ในชั่วชีวิตของอาตมะยังไม่เคยได้ยินว่าใครที่มาถึงแก่กรรมด้วยอาการอย่างนั้นเลย คือ

๑. พระอุโบสถวัดเทพศิรินทร์นับว่ายิ่งใหญ่ในกรุงเทพมหานครแห่งหนึ่ง

๒. พระจอมสงฆ์พร้อมด้วยพระเถรานุเถระและพุทธบริษัทผู้ใจบุญเต็มพระ-อุโบสถ

๓. วันนั้นเป็นวันเฉลิมพระชนม์พรรษา นับว่าเป็นมหามงคลอย่างยิ่ง

๔. คุณหญิงได้บริจาคทานแล้วและกำลังกราบพระสงฆ์มีสมเด็จพระสังฆราชผู้ทรงศีลาจารวัตร

๕. คุณหญิงถึงอนิจกรรมหน้าพระประธาน เหมือนถึงอนิจกรรมต่อหน้าพระพักตร์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ข้อนี้ ผู้ที่นั่งอยู่ในพระอุโบสถนับร้อยเห็นเหตุการณ์อยู่ทุก ๆ คน จึงนับว่าการถึงอนิจ-กรรมของคุณหญิงอัศจรรย์ยิ่ง เพราะเมื่อมาจากบ้านก็สบาย ๆ อยู่ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บอะไร ทั้งนี้เพราะบารมีที่คุณหญิงบำเพ็ญไว้ยิ่งใหญ่ในชีวิตตลอดมา เมื่อถึงอายุขัยแล้วจึงบันดาลให้เป็นเช่นนั้น เรื่องจะวินิจฉัยว่าดวงวิญญาณของคุณหญิงจะไปเกิดที่ไหนนั้นไม่ต้องวิจารณ์ให้เสียเวลา

ว่าแต่พวกเราที่ยังไม่ตายนี้ต่อไปจะต้องตายด้วยกันทุกคน ถ้าประสงค์จะตายอย่างนั้นและตายแล้วจะไปอุบัติสุคติภพชั้นสูง รีบดำเนินสัมมาปฏิปทาอย่างคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) เถิด ถึงจะไม่เสมอเหมือนก็คงไม่วุ่นวายในเวลาจะลาโลกแน่นอน.

พระเทพกิตติเมธี วัดเสน่หา อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

แด่ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล

ยถาปิ ปุปฺผราสิมฺหา กยิรา มาลาคุเณ พหู
เอวํ ชาเตน มจฺเจน กตฺตพฺพํ กุสลํ พหุนฺติ

ผู้เกิดมาแล้วมีวันจะต้องตายเป็นธรรมดา ควรทำบุญกุศลให้มาก เหมือนช่างดอกไม้จัดกลุ่มดอกไม้เป็นอันมาก (ให้งดงาม) จากกองดอกไม้ ฉะนั้น

พระพุทธภาษิต วิสาขาวัตถุ ธรรมบท ภาค ๓

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านเป็นผู้สมควรได้รับการสรรเสริญพระพุทธภาษิตนี้ เพราะท่านถึงพร้อมทั้งโลกิยทรัพย์และอริยทรัพย์

โลกิยทรัพย์ คุณหญิงท่านเป็นผู้มีฐานะมั่งคั่งและมั่นคง

อริยทรัพย์ ท่านเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัย เชื่อบุญบาปและผลของบุญบาป มีศีล (ท่านถือเพศเป็นชีรักษาศีล ๘ มาตลอดกาลนานจนถึงแก่อนิจกรรม) มีหิริโอปตัปปะ มีการศึกษาดี มีใจเปี่ยมด้วยจาคะพร้อมที่จะบริจาคและมีความรอบรู้พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

เพราะความที่ท่านถึงพร้อมทั้งโลกิยทรัพย์และอริยทรัพย์ดังกล่าวมา ท่านจึงบริจาคทรัพย์จำนวนมากบำรุงวัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงและต่างจังหวัดรวมทั้งสาธารณกุศลมิใช่น้อย (เฉพาะวัดบุปผาราม กทม. วัดเพ็ญญาติ ตำบลกะเบียด อำเภอฉวาง นครศรีธรรมราช และวัดท่าม่วง ตำบลปากพูน อำเภอเมือง นครศรีธรรมราช รวมแล้วก็มากกว่าแสนบาท)

ที่พระพุทธเจ้าทรงปรารภนางวิสาขาตรัสพระพุทธภาษิตนี้ ก็โดยอธิบายว่า ช่างดอกไม้จะจัดดอกไม้ให้สวยงามตามประสงค์ได้ ต้องมีฝีมือและดอกไม้เพียงพอ ถึงมีฝีมือในการจัดสูง แต่ไม่มีดอกไม้หรือมีน้อย หรือดอกไม้มีมากแต่ไม่มีฝีมือในการจัดก็จัดดอกไม้ให้สวยงามไม่ได้ฉันใด

ผู้จะบำเพ็ญบุญกุศลให้ยิ่งใหญ่โอฬารได้ ก็ต้องมีทั้งโลกิยทรัพย์และอริยทรัพย์ หากว่ามีโลกิยทรัพย์ เช่น เงินทองเป็นต้นมาก แต่ไม่มีอริยทรัพย์ เช่น ไม่มีศรัทธาเป็นต้น หรือมีศรัทธาแต่ไม่มีทรัพย์สินเงินทอง ก็ทำบุญให้ยิ่งใหญ่โอฬารไม่ได้ฉันนั้น

ขอใช้ข้อเขียนอันน้อยนิดนี้ แทนดอกบัวนานาพันธุ์ลอยในกระแสธารแห่งความดีบุญกุศลอันมากยิ่งของคุณหญิง เป็นเครื่องระลึกถึงด้วยความนิยมนับถือตลอดกาลนาน

ขอกำลังแห่งบุญกุศลทั้งที่คุณหญิงบำเพ็ญในเวลามีชีวิตอยู่ ทั้งที่บุตรธิดาบำเพ็ญอุทิศตลอดมาตั้งแต่คุณหญิงถึงอนิจกรรม ได้รวมเป็นบุญญานุภาพส่งให้คุณหญิงถึงพร้อมด้วยสุขสมบัติทุกภพชาติจนตราบเท่าถึงอมตสุขเทอญ

พระเทพรัตนดิลก
วัดบุปผาราม กทม.

ระลึกถึงท่านอุปถัมภ์วัดมหิสสรารามที่สำคัญ

ท่านรองศาสตราจารย์วนิดา นิโลดม บุตรของคุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ผู้อยู่หัวแถวคืออยู่หน้าน้อง ๆ ในสกุลนิโลดม ได้ขอให้ข้าพเจ้า และท่านเจ้าอาวาสวัดต่าง ๆ ที่คุณโยมคุณหญิงได้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงวัดเขียนคำไว้อาลัยแด่คุณโยมคุณหญิงผู้เป็นมารดาผู้บังเกิดเกล้า ในหนังสือที่จะจัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพคุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาล ข้าพเจ้าจึงรับสนองด้วยความยินดี เพราะข้าพเจ้า – วัดมหิสสราราม ได้รับการอุปถัมภ์บำรุงจากคุณโยมคุณหญิง และคณะบุตรธิดา หลาน ของคุณโยมคุณหญิงทุกท่าน ที่สำคัญสกุลหนึ่งเป็นอย่างดีเสมอมา

วันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ ข้าพเจ้าได้ติดตามท่านเจ้าคุณพระราชวราภรณ์ วัดราชผาติ–การาม กรุงเทพมหานคร ท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิโกศล วัดธรรมบูชา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไปถวายสักการะแด่ท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณ เจ้าอาวาสวัดศีลขันธาราม จังหวัดอ่างทอง ในโอกาสที่ท่านเจ้าคุณ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ในมหามงคลสมัย วันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร ซึ่งท่านเจ้าคุณฯ ได้รับการถวายเครื่องสักการะ ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อข้าพเจ้าไปถึงพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ก็ได้เห็นเจ้าประคุณสมเด็จ พระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช กำลังประทานพระโอวาทอยู่ ท่านเจ้าคุณพระราช–วราภรณ์ได้กระซิบแก่ข้าพเจ้าว่า คุณหญิงวรวิทย์พิศาล ได้ถึงแก่กรรมต่อพระพักตร์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ข้าพเจ้าก็ได้เข้าไปใกล้ ๆ เพื่อดูคุณโยมคุณหญิง ได้เห็นคุณวรวีร์ นิโลดม และบุตรีของคุณโยมคุณหญิงมี คุณวรรณราย คุณสุวาณี คุณสีทันดร พร้อมด้วยหลานชายหญิงของคุณโยมคุณหญิงนั่งห้อมล้อมคุณโยมคุณหญิง รับฟังพระโอวาทของเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ภายในพระอุโบสถ มีพระมหาเถระหลายองค์ มีเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัสวิหาร ท่านเจ้าคุณพระสาสนโสภณ ท่านเจ้าคุณพระธรรมธัชมุนี วัดเทพศิรินทราวาส และพระเถระจำนวนมาก พร้อมด้วยประชาชนเป็นจำนวนพัน

การถึงแก่กรรมของคุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาล ภายในพระอุโบสถ ต่อพระพักตร์เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชและท่ามกลางพระมหาเถรานุเถระจำนวนมากนับว่า เป็นเรื่องอัศจรรย์ เป็นบุญกุศลอันเลิศล้ำของคุณโยมคุณหญิง น่าจะว่าจะไม่เคยมีท่านผู้ใดที่มีบุญกุศลได้ถึงแก่กรรมในสถานอย่างนี้มาก่อนเลย

ข้าพเจ้า ได้รู้จักกับคุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาล ท่านรองศาสตราจารย์วนิดา นิโลดม เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยการแนะนำของ พ.ท.ดร.โอภาส ดร.สารภี รัตนบุรี กรุงเทพฯ (บุตรของไวยาวัจจกร วัดมหิสสราราม) สมัยทางวัดกำลังก่อสร้างอุโบสถ วัดมหิสสราราม คุณโยมคุณหญิง ได้ถวายการอุปถัมภ์การก่อสร้างอุโบสถ การเดินไฟฟ้าเข้าสู่วัด – หมู่บ้าน (หมู่ที่ ๑๐ ต.คลองกระบือ หมู่ที่ ๒-๕-๑ ต.คลองน้อย) การหล่อถนนคอนกรีตเข้าสู่วัดระยะทาง ๓๐๐ เมตรเศษ (ถนนวรวิทย์พิศาล) ถวายทุนทรัพย์เป็นนิธิ (นิธิวรวิทย์พิศาล) เพื่อเอาดอกผลเป็นค่ากระแสไฟฟ้าประจำเดือน และถวายทุนทรัพย์เพื่อการจัดซื้อที่ดิน สร้างโรงเรียนมัธยมประจำตำบล ณ วัดมหิสสราราม อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช (การจัด ร.ร.มัธยมประจำตำบลต้องเลิกล้มเพราะเจ้าของที่ดินจำนวน ๕ เจ้าของขอกลับคำไม่ยอมขาย) การจัดสร้างร.ร.มัธยมฯ จะสำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เพราะคุณโยมคุณหญิงรับจะจัดการอุปถัมภ์การจัดซื้อที่ดินในส่วนที่ยังไม่ครบจำนวนเงินเพื่อการซื้อที่ดิน พร้อมจะจัดการสร้างอาคารเรียนชั่วคราวให้ด้วย คุณโยมคุณหญิงได้นมัสการขอให้ท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณ วัดศีลขันธาราม จังหวัดอ่างทอง ให้ช่วยเหลืออุปถัมภ์เป็นกำลังแรงหนึ่งด้วย ท่านเจ้าคุณฯ ก็มีความยินดีรับกับคุณโยมคุณหญิงว่า อาตมารับช่วยหนึ่งแสนบาทด้วยคุณโยม ข้าพเจ้าได้นึกชมน้ำใจของท่านเจ้าคุณองค์นี้ว่า ท่านเป็นเจ้าคุณเสียจริง ๆ ทั้งคุณโยมคุณหญิง และท่านเจ้าคุณต่างมองเห็นความสำคัญของการศึกษาของชาติในกาลปัจจุบัน และอนาคตกาล

ในระยะ ๗ วันแรกของการบำเพ็ญบุญกุศลศพ คุณโยมคุณหญิง ได้มีท่านเจ้าอาวาสวัดต่างจังหวัดเข้าไปร่วมบำเพ็ญบุญกุศล ซึ่งเป็นวัดที่คุณโยมคุณหญิง ได้ถวายความอุปถัมภ์หลายวัด ท่านเจ้าอาวาสนั้น ๆ ต่างได้สรรเสริญคณะบุตรธิดาหลานของคุณโยมคุณหญิงว่า มีความพร้อมเพรียงรักใคร่นับถือในระหว่างพี่น้องกันเป็นอย่างดียิ่ง นับว่าเป็นบุญอันเลิศอย่างหนึ่งของคุณโยมคุณหญิงที่คณะบุตรธิดาหลานได้จับมือกันรักใคร่นับถือว่าเราเป็นพี่น้องร่วมท้องเดียวกันน่าจะว่า ความเป็นพี่น้อง จะไม่มีเวลาที่จะคิดบัญชีเพื่อความแตกแยกกัน ข้าพเจ้าก็ได้แต่นั่งพลอยชื่นชมความรักใคร่นับถือในระหว่างบุตรธิดาหลาน ของคุณโยมคุณหญิงอยู่แต่ในใจ แต่เมื่อท่านเจ้าอาวาสวัดนั้น ๆ พูดสรรเสริญให้คะแนนคุณธรรมแก่คณะบุตรธิดาของคุณโยมคุณหญิง ข้าพเจ้าก็พูดว่า กระผมก็นั่งนึกชื่นชมอยู่เหมือนกัน

ก่อนนี้ข้าพเจ้าได้รู้จักกับ ท่านพระครูธรรมาภิวัฒน์ (เป๋า นิโลดม) เจ้าอาวาสวัดธรรมิการาม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ สมัยข้าพเจ้าเป็นสามเณรดำรงอยู่วัดท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดนคร-ศรีธรรมราช และตอนที่ข้าพเจ้าได้เข้ามาศึกษาพระปริยัติธรรม ณ วัดบุปผาราม ธนบุรี ปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ท่านพระครูธรรมาภิวัฒน์ ได้ไปหาข้าพเจ้าที่วัดบุปผาราม เพื่อการขอให้ข้าพเจ้าไปเป็น

ครูสอนนักธรรม ที่วัดธรรมิการาม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จากท่านเจ้าคุณพระอโนมคุณมุนี เจ้าอาวาสวัดบุปผาราม (ปัจจุบันดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมวราลังการ) ข้าพเจ้าได้กราบเรียนท่านพระครูฯ ว่า กระผมกำลังเรียนบาลีจะเข้าสอบประโยค ๓ ขอตัวไม่สามารถจะไปเป็นครูสอนนักธรรมตามความประสงค์ของใต้เท้าได้ ข้าพเจ้าดูท่านพระครูฯ มีความน้อยเนื้อต่ำใจ เพราะผิดหวัง และท่านพระครูฯ อ้อนวอนอยู่นานข้าพเจ้าก็ยังยืนยันว่าจะขอเรียนภาษาบาลีซึ่งกำลังติดพันอยู่ ข้าพเจ้าได้รับทราบในภายหลังว่า ท่านพระครูธรรมาภิวัฒน์ เป็นพี่ชายของเจ้าคุณ พระยาวรวิทย์พิศาล (ศุข นิโลดม) ผู้เป็นสามีของคุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาล

เท่าที่ข้าพเจ้าได้รับทราบว่า คุณโยมหญิงวรวิทย์พิศาล เป็นผู้หนักแน่นในพระพุทธศาสนาที่สำคัญท่านหนึ่ง เป็นอุบาสิกา วัดเทพศิรินทราวาส วัดโสมนัสวิหาร รับถวายความอุปถัมภ์การก่อสร้าง การบูรณะวัดในส่วนกลาง ส่วนต่างจังหวัดรวมได้จำนวน ๔๐ กว่าวัดและรับเป็นอุปถัมภ์ในการอุปสมบทของสามเณร ถวายทุนทรัพย์ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอินเดีย นับว่าคุณโยมคุณหญิง เป็นผู้หนักแน่นในการเป็นผู้ให้ การให้ เป็นเรื่องกระทำได้โดยยาก การพูดเรื่องให้น่าจะว่าเป็นเรื่องง่าย แต่ในทางปฏิบัติจะทำยาก แต่คุณโยมคุณหญิง ได้บำเพ็ญคุณธรรมการให้อย่างง่ายดาย และกระทำได้อย่างกว้างขวางเสียด้วย แม้คุณธรรมส่วนศีลภาวนา คุณโยมหญิง ก็ได้บำเพ็ญอย่างสูงเช่นกัน โดยได้รับทราบว่า ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ คุณโยมหญิง ได้ออกบวชชีประพฤติพรต ณ วัดเขาไกรลาส อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพราะการตั้งใจอันมั่นคงในการจะบำเพ็ญคุณธรรมอันสูงในการรักษาศีล ทาน ภาวนา ให้เป็นที่จุใจในการสร้างให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น คุณโยมคุณหญิง พร้อมด้วยบุตรธิดา หลาน สกุล "นิโลดม" ได้ถวายความอุปถัมภ์บำรุงวัดมหิสสรารามมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมา ทั้งเพื่อส่วนตัวข้าพเจ้าด้วย ที่สำคัญสกุลหนึ่ง ซึ่งทางคณะวัดมหิสสรารามและข้าพเจ้าได้ระลึกอุปการะคุณอยู่เสมอ ๆ

การถึงแก่กรรมของคุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาล เป็นที่เศร้าโศกอาลัยของคณะบุตรธิดาหลาน ๆ มากเพียงใด ข้าพเจ้าและคณะวัดมหิสสราราม ก็พลอยต่างมีความเศร้าโศกมากฉันนั้นด้วย

ขออำนาจบุญกุศลที่ข้าพเจ้า ในนามคณะวัดมหิสสราราม ได้ร่วมบำเพ็ญอุทิศแด่คุณโยมคุณหญิงวรวิทย์พิศาลแล้วนั้น ๆ ขอดวงวิญญาณของคุณโยมคุณหญิง ได้สาธุอนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัยกุศลสมบัติ มีความเกษมสุขสำราญอันยิ่งใหญ่ในสุคติภพนั้น ๆ ตลอดกาลชั่วนิรันดรด้วยเถิด

พระครูอรรถธรรมรส
เจ้าอาวาสวัดมหิสสราราม
๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๕

สุดอาลัยในคุณหญิงฯ

คุณหญิงรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ได้ถึงแก่มรณกรรมอย่างแปลกประหลาดผิดกับคนอื่น ๆ ดังเป็นที่ทราบกันดีแล้ว เพราะเป็นคุณธรรมความดีที่คุณหญิงฯ ได้สะสมอบรมมาแล้วนาน

อาตมาได้รู้จักกับคุณหญิงฯ มาแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งในขณะนั้น คุณหญิงฯ ได้ไปจำศีลภาวนารักษาศีล ๘ และนุ่งขาวห่มขาว ที่วัดเขาไกรลาศ อำเภอหัวหิน คุณหญิงฯ สนใจในทางธรรมและได้ปฏิบัติตามธรรมนั้นได้ด้วย นอกจากนี้คุณหญิงฯ ยังครบด้วยจิตเมตตา ต่อชาวบ้านเขาตะเกียบ และภิกษุสามเณร วัดเขาไกรลาศอย่างมาก ซึ่งมีการถวายให้ความอุปการะ ด้วยปัจจัย ๔ เป็นประจำ เมื่อภิกษุสามเณรรูปใดขัดข้องขาดวัตถุปัจจัยใด ๆ ก็รีบจัดหามาถวายเสมอจนเป็นที่คุณเคยกันเสมือนญาติอันสนิทส่วนอาตมาเป็นผู้หนึ่งซึ่งได้รับความอุปถัมภ์พิเศษมีอาหารถวายอยู่เสมอ วันใดต้องการฉันอะไร คุณหญิงฯ จัดหาถวายให้ตามประสงค์ ส่วนในเวลาเย็นเลิกจากการสอนนักเรียนธรรมแล้ว ก็มีน้ำปานะดื่ม กาแฟ น้ำขวด ตามแต่จะต้องการถวายจึงทำให้เว้นที่จะนึกถึงมิรู้หาย แม้จะจากกันไปนานก็ยังนึกคิดถึงในคราวครั้งอยู่ร่วมวัดเขาไกรลาศมิได้

แม้จากกันนานแล้ว เมื่อได้พบติดต่อกันบ้างเป็นบางครั้งก็ทำให้เหมือนได้พบกับญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง เพราะความเป็นผู้มีจิตเมตตาต่ออาตมา แม้แต่ภิกษุสามเณรอื่นก็ได้รับความเมตตาเช่นเดียวกันเพราะเหตุนั้นจึงเป็นที่คุ้นเคยของภิกษุสามเณร ตลอดถึงพระมหาเถระ พระอนุเถระโดยทั่วไป

ก่อนที่คุณหญิงฯ จะถึงมรณกรรมได้ปรารภจะไปถวายผ้าป่าที่วัดแสงธรรมสุทธารามกับลูก ๆ ได้นัดแนะจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วทุกประการ แต่ยังไม่ทันได้ไป ก็มาถึงแก่มรณกรรมก่อน ถึงกระนั้น ลูก ๆ ก็ได้จัดถวายผ้าป่าอุทิศให้แด่คุณหญิงตามความประสงค์ของคุณหญิงฯ พร้อมด้วยเงินบำรุงวัดจำนวนหนึ่ง ในวันที่ถึงแก่มรณกรรมนั้นด้วย

ในโอกาสที่ได้รับพระราชทานเพลิงให้แก่คุณหญิงในครั้งนั้น นับว่าเป็นเกียรติอันสูง เหมาะสมกับความดีที่คุณหญิงฯ ได้บำเพ็ญสะสมมาอย่างยิ่ง ขอตั้งกัลยาณจิตอุทิศส่วนกุศลที่อาตมาได้บำเพ็ญมาแล้ว เป็นพลปัจจัยสนับสนุนให้ความผาสุกในคติภพ อันคุณหญิงฯ ได้ไปบังเกิดแล้ว ตามความประสงค์ด้วยเทอญ

พระครูสุปัญญาภรณ์
เจ้าอาวาสวัดแสงธรรมสุทธาราม
และเจ้าคณะอำเภอเมืองนครสวรรค์

สุนทรพจนานุสรณ์

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) เมื่อมีชีวิตอยู่ ได้เป็นผู้มีจิตศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา สมาทานอุโบสถศีลเป็นประจำ บำเพ็ญทานบริจาคโดยทั่ว ๆ ไป และได้บริจาคทรัพย์สร้างสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุไว้ตามวัดหลายวัด โดยเฉพาะที่วัดโบสถ์ อำเภออินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ได้สร้างสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุไว้มาก และยังได้บริจาคทรัพย์ถวายพระเทพสุทธิโมลี อดีตเจ้าอาวาสวัดโบสถ์ตลอดมา เป็นกำลังส่งเสริมให้วัดมีความเจริญ เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อวัดมาก นอกจากนี้แล้วเมื่อถึงเดือนกรกฎาคมของทุก ๆ ปี ซึ่งเป็นวันคล้ายวันเกิดของท่าน ได้ส่งปัจจัยไปถวายเป็นค่าภัตตาหารพระภิกษุสามเณรตลอดมา

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) เมื่อมีชีวิตอยู่ ได้บำเพ็ญ ทาน ศีล ภาวนา เป็นอริยสาวิกา เจริญอยู่ด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ ชื่อว่าเจริญดีไม่มีโทษ ถือไว้ได้ซึ่งแก่นสาร เป็นผู้ที่ยึดไว้ได้ซึ่งสิ่งประเสริฐแห่งกาย ด้วยความเป็นผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา เชื่อกรรมและผลแห่งกรรม ที่ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นผู้มีศีลรักษากาย วาจาเรียบร้อย ปราศโทษอันจะพึงติเตียน มีการสดับตรับฟังและทรงจำได้มาก มีจาคะ สละเผื่อแผ่แก่บุคคลที่ควรให้ มีปัญญา รู้จักบาปบุญคุณโทษ สิ่งที่ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่นจนถึงรู้เท่าต่อสังขารร่างกายของตนที่อาศัยอยู่ อันรวมลงในลักษณะ ๓ ประการ คือความเป็นของไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ปล่อยวางความยึดมั่นในกายตนและกายคนอื่นได้

กาลเวลาถึงมรณะกรรมของคุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) จึงเป็นสิ่งที่เห็นปรากฏชัดได้ว่า สุคติ เป็นที่หวังได้ ขอกุศลผลบุญที่คุณหญิงวรวิทย์พิศาล ได้บำเพ็ญมาแล้ว จงเป็นปัจจัยให้ได้ประสพความสุข สุคติ ในสัมปรายภพจงทุกประการ.

พระครูสุนทรวิริยาธิกิจ

เจ้าอาวาสวัดโบสถ์ อ.อินทร์บุรี จ.สิงห์บุรี

๕ มกราคม ๒๕๒๖

อาลัยคุณโยมแม่

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) เป็นผู้หนึ่ง ที่มีอุปการคุณต่ออาตมาเป็นอย่างมากเปรียบเสมือนมารดาผู้บังเกิดเกล้าท่านนับถือยกอาตมาเป็นบุตรบุญธรรมคนหนึ่งต่อไปนี้จะขอเรียกท่านว่าคุณโยมแม่ เพราะท่านได้เคยอุปถัมภ์ค้ำชูอุปการะอาตมามากมาย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๘ ตลอดมาถึงปีสุดท้าย พ.ศ. ๒๕๒๕ รวม ๒๘ ปีมา ท่านให้ความอบอุ่นแก่อาตมาตลอดมา ไม่เคยทอดทิ้ง ท่านเคยปวารณาให้โอกาสแก่อาตมาว่า ถ้าอาตมาต้องการสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จำเป็นสำหรับสมณบริโภคแล้ว ให้เรียกร้องได้ทุกโอกาส และก็เป็นความจริงทุกประการ ไม่ทอดทิ้ง

อาตมาได้รับความอบอุ่นอยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา ก็ได้อาศัยคุณโยมแม่ ได้อุปถัมภ์ค้ำจุนมาตลอดเวลา เปรียบประดุจบ้านที่ใหญ่โตรโหฐาน สำหรับพักอาศัยให้ความร่มเย็นเป็นสุขมา มีทั้งเสาเอกเสาระเบียงรองรับสัมภาระอยู่สมบูรณ์ทุกแบบ ให้ความสุขแก่ผู้พักอาศัย แต่บัดนี้เสาเอกได้ถูกโค่นล้มลงอย่างไม่มีวันกลับฟื้นคืนมาได้อีกแล้ว ต่อไปนี้ก็จะต้องอาศัยอยู่กับเสาระเบียงเรียงรายอยู่ ๖-๗ต้น จะได้รับความอบอุ่นร่มเย็นเป็นสุข เหมือนเสาเอกหรือไม่นั้น ก็แล้วแต่ดวงชะตา

อีกประการหนึ่ง คุณโยมแม่เวลาที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ ได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ตั้งแต่ตนเองและบุตรหลาน พร้อมทั้งทำนุบำรุงพระศาสนาไว้อย่างมากมายเหลือที่จะพรรณนานับ เป็นที่น่าเสียดายที่คุณโยมแม่ได้มาด่วนอำลาจากโลกนี้ไปโดยเร็ว นำความอาลัยมาให้แก่บุตรธิดา หลาน และผู้ที่เคารพนับถือ ท่านไปโดยไม่มีวันกลับ หากท่านยังมีชีวิตอยู่ก็จะทำประโยชน์ตน ประโยชน์แก่พระศาสนาได้อีกมากมาย ท่านเป็นบุคคลที่ไม่ยอมปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ ได้ประกอบตนในคุณงามความดี สละทุกสิ่งทุกอย่างจากภาระธุระทางครอบครัว มาบวชเป็นอุบาสิกา (ชี) จนตลอดกาลอวสานแห่งชีวิตของท่าน ท่านได้บำเพ็ญคุณธรรมของมารดา โดยการปกครองดูแลบุตรธิดา โดยไม่มีข้อใดบกพร่อง เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติทุกประการ เป็นที่น่าเคารพบูชาอย่างยิ่งของบุตรธิดา

ฉะนั้นจึงควรพูดได้เต็มปากว่า ชีวิตของท่านอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดี ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้กล่าวคือ

๑. สุชีวิต คือ ชีวิตที่ดีงาม ชีวิตที่รุ่งเรือง สดใส ชีวิตที่อยู่เย็นเป็นสุข

๒. เสฏฐชีวิต คือ ชีวิตที่ประเสริฐ หมายถึง การดำเนินชีวิตโดยอาศัยปัญญาเป็นประทีปส่องทางของชีวิต

๓. อโมฆชีวิต คือ ชีวิตที่ไม่เป็นหมัน ชีวิตที่ไม่สูญเปล่า เสียเปล่า คือ ชีวิตที่มีประโยชน์

ชีวิตของคุณโยมแม่อยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดี เป็นผู้สร้างกำไรให้แก่ชีวิต ที่เรียกเป็นคำกล่าวว่าสร้างบารมีให้แก่ชีวิตของตน สร้างกำไร หรือ บารมีให้แก่ชีวิตแล้วใครผู้ใดผู้หนึ่งไม่ต้องเป็นห่วงว่าชีวิตในชาติหน้า ภพหน้าของท่านจะเป็นอย่างไร เพราะจะเป็นอย่างอื่น ๆ ไปไม่ได้ นอกจากเดินเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์ ชีวิตในชาติหน้า ภพหน้าของคุณโยมแม่ คงไปสุคติแน่นอน เพราะพุทธภาษิตท่านกล่าวไว้ว่า จิตฺเต บริสุทฺเธ สุคติ ปาฏิกงฺขา แปลว่า เมื่อจิตบริสุทธิ์แล้ว สุคติเป็นที่หวังได้เพราะชีวิตในปัจจุบันของท่านอยู่กลุ่มชีวิตที่ดี แม้แต่ในขณะดับจิต ก็ดับในขณะกำลังกราบพระพุทธพระธรรมพระสงฆ์กลางพระอุโบสถ ซึ่งมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานอยู่เฉพาะหน้าด้วยนี้ก็แสดงว่า จิตใจของท่านกำลังดับไปในขณะกราบลาพระรัตนตรัย ซึ่งจัดว่าเป็นอัจฉริยมนุษย์ ประการหนึ่งในโลก เพราะดับใจในขณะที่กราบลาพระเถระผู้ใหญ่ มีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธาน นี้แสดงว่าไม่ไปสู่ทุคติอย่างแน่นอน เพราะใจยังระลึกนึกถึงพระรัตนตรัยอยู่ มีสุภาษิตข้อหนึ่งกล่าวไว้ว่า เยเกจิ พุทฺธํ สรณํ คตา เส น เต กมิสฺสนฺติ อปายภูมึ เป็นต้น ผู้ใดมีใจนึกถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ย่อมไม่ไปสู่ทุคติ อบายภูมิ แน่นอนไม่ต้องห่วง

มีสิ่งที่น่าเป็นห่วงอยู่บ้าง ก็คือชีวิตของพวกเราที่อยู่ภายหลังนั้น มีชีวิตที่อยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดีแล้วหรือยัง ถ้าดีแล้วก็แล้วกันไป ถ้ายังไม่ดีหรือดียังไม่พอ ก็ไม่ควรประมาทมัวเมาปล่อยเลยตามเลย เพราะยังไม่สายเกินไปที่จะแก้ไขได้ ควรจะแก้ไขให้เข้าอยู่ในกลุ่มชีวิตที่ดี หากำไรให้แก่ชีวิตของตนต่อไป

การสร้างความขาดทุนให้แก่ชีวิตของตน เป็นความเสียหาย ๒ ประการ คือ ตัวเองก็เสียหาย ชีวิตของตัวเองก็เสียหาย ควรที่เราจะใคร่ครวญพิจารณาดูให้ดี การจากไปอย่างไม่มีโอกาสกลับมาของคุณโยมแม่ครั้งนี้ ได้สร้างความเศร้าสลด และสะเทือนใจให้แก่บรรดาบุตรธิดาและหลานแม้แต่ตัวอาตมา (ผู้เป็นบุตรในอุปการะ) ก็อดที่จะสะอื้นสะเทือนใจไม่ได้ เพราะใจยังเป็นปุถุชนอยู่ ยังนึกเสียดายอยู่ว่าท่านมารีบด่วนอำลาจากเราไปโดยไม่มีวันกลับ ถ้าหากแม้ว่า ท่านยังมีชีวิตอยู่ไม่ได้ช่วยกิจการงานด้วยกำลังกายก็ตาม ก็ยังมีความอบอุ่นและปลื้มใจในเวลาที่ท่านให้ศีลให้พรเป็นร่มโพธิ์ร่มไทร อบอุ่นตลอดมา แม้ผู้เขียนเองก็ยังปลื้มใจที่ได้มาเห็นหีบศพและรูปถ่ายพบปะเห็นหน้าพี่น้องทุก ๆ คน ในวันที่มาฟังพระสวดอภิธรรมทุก ๆ คน ปลื้มใจเหมือนมาพบกันตอนท่านยังมีชีวิตอยู่ คุณงามความดีของท่านมีมาก ในบั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน ท่านยังได้สร้างพระไตรปิฎกหนึ่งจบพร้อมทั้งตู้ถวายแด่อาตมา ซึ่งเป็นบุตรในอุปการะไว้เป็นที่ระลึก ไม่มีวันลืม ท่านได้สร้างถาวรวัตถุถวายไว้หลายวัดทั่วทุกภาคของประเทศไทย เช่น ห้องตรวจโรคที่ห้าในโรงพยาบาลสงฆ์ พญาไท เป็นต้น ที่ผู้เขียนได้ไปเห็นบ่อย ๆ

คุณงามความดีอันนี้ที่ทำให้อดเสียดาย อาลัยอาวรณ์ คุณโยมแม่ไม่ได้ ท่านดับสูญไปแต่เพียงร่างกายเท่านั้น แต่คุณงามความดีของท่านยังปรากฏอยู่ทุกหนทุกแห่ง แต่ก็นึกถึงกฎธรรมชาติและสารสำคัญของชีวิตที่แท้จริง ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า มิใช่จะอยู่อายุมากหรืออายุน้อยเท่านั้น ต้องรู้จักใช้ชีวิตที่ได้มาหรือมีอยู่นั้นให้เป็นประโยชน์ต่อตนและต่อผู้อื่นด้วย คุณค่าและสาระสำคัญของชีวิตจึงจะสมบูรณ์เหมือนคุณโยมแม่เป็นตัวอย่าง

คุณโยมแม่ ได้ประกอบคุณงามความดีไว้พร้อมทุกอย่างแล้ว จากโลกนี้ไปย่อมได้สุคติเกษมศานต์ ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ยกย่องว่าเป็น เนติบุคคล ได้ตรัสไว้เป็นภาษาบาลีว่า อิธ โมทฺติ เปจฺจ โมทฺติ อุภยตฺถ โมทฺติ เป็นต้น แปลว่า ผู้ทำบุญแล้วย่อมบันเทิงในโลกนี้ และไปแล้วย่อมบันเทิง ชื่อว่าย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง เพราะความหมดจดแห่งธรรมของตน ย่อมบันเทิงแล้วบันเทิงอีก

สุดท้ายนี้ ขออานุภาพแห่งคุณงามความดีที่คุณโยมแม่ ได้กระทำไว้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณโยมแม่ จงประสบสันติสุขในสัมปรายภพนั้น ๆ เทอญ ฯ

จาก

ส. สุนฺทโร ภิกฺขุ

บุตรสุดท้องของโยมแม่

คำไว้อาลัย

คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม)

๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ เวลาประมาณ ๒๐.๔๕ น. ได้รับโทรศัทพ์ว่า คุณหญิงวรรณา วรวิทย์พิศาล ได้มรณภาพ ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ต่อหน้าพระพักตร์สมเด็จพระอริย-วงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช วัดราชบพิธ ในงานต้อนรับพัดยศ ท่านเจ้าคุณพระเทพสังวรญาณ วัดศีลขันธาราม จังหวัดอ่างทอง และมีพระเถรานุเถระร่วมอยู่ในพระอุโบสถเป็นจำนวนมาก ที่รู้จักและคุ้นเคยคุณหญิงทั้งนั้น

อาตมาก็ได้ไปยังวัดเทพศิรินทราวาส พร้อมกับคุณทัศนีย์ วิจิตรสอน และคุณอุบล เลียบจันทร์ คุณสมชัย "เปี๊ยก" พอไปถึงวัดก็ทราบว่าได้นำ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ไปไว้ที่ศาลาจารุภัสสร์แล้ว เมื่อไปถึงศาลาก็เห็นคุณหญิงนอนหลับปกติเหมือนธรรมดา

การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ยังความเศร้าโศกเสียใจและอาลัยแด่ครอบครัว คณะบุตร–ธิดา หลานและญาติมิตรเป็นอย่างยิ่งตลอดถึงอาตมาด้วย เพราะคุณหญิงเป็นคนใจบุญใจกุศล ทำแต่บุญมิได้ขาด เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของบรรดาญาติพี่น้องทุก ๆ คน ตลอดถึงพระเถรานุเถระทั้งใกล้และไกล ในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด

การทำบุญกุศล ที่วัดอาวุธวิกสิตาราม คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ได้มีอุปการะคุณแก่อาตมาเป็นอย่างดียิ่ง เปรียบเสมือนหนึ่งอาตมาเป็นบุตรชาย และเรียกอาตมาว่า "หลวงน้า" เหมือนทุกคนในครอบครัวของบุตร–ธิดาและหลาน คุณหญิงได้บริจาคทุนทรัพย์ สร้างถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนาหลายสิบวัดด้วยกันเฉพาะวัดอาวุธวิกสิตาราม ได้สร้างกุฎิสองชั้น ตั้งทุนนิธิวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) สร้างหน้าบรรณอุโบสถหลังใหม่และอุปกรณ์การไฟฟ้า สมทบทุนสร้างกุฏิสามัคคีรังสรรค์ และเป็นเจ้าภาพสร้างห้องกุฏิหลังใหม่ชั้น ๒ อีก พร้อมด้วยห้องน้ำ–ห้องส้วม เป็นสมาชิกสร้างอุโบสถ สร้างพระสารีบุตร–พระโมคคลานะ เป็นต้น

ในวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ของทุก ๆ ปี เป็นวันคล้ายวันเกิดของคุณหญิง ถ้าไม่ได้ไปทำบุญต่างจังหวัด ก็จะต้องมาทำบุญกุศลที่วัดอาวุธวิกสิตาราม และได้นิมนต์พระเถรานุเถระวัดต่าง ๆ มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันเพล พร้อมด้วยแจกของที่ระลึกเสมอมา ปีหนึ่ง ๆ คุณหญิงได้บริจาคทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากในการบำเพ็ญกุศล เป็นผู้มีศรัทธา ในพระบวรพุทธศาสนาอย่างดี จนเป็นที่รู้จักและคุ้นเคยของพระเถรานุเถระทั้งหลายโดยทั่วไปในจตุรทิศ

คุณหญิงเป็นผู้มีบุญกุศลมาก ที่ได้วางสังขารต่อหน้าพระพักตร์ของสมเด็จพระอริย–วงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช ในพระอุโบสถ ในการทำกุศลทั้งนั้น จิตท่านก็บริสุทธิ์จะหาอะไรมาเสมอเหมือนมิได้แล้ว เป็นผู้มีจิตใจสะอาด สมที่คุณหญิงได้กระทำบุญไว้มาก ความดีของคุณหญิงวรรณา วรวิทย์พิศาล ที่ได้สร้างสม และปฏิบัติตลอดมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ คุณหญิงเป็นผู้มีความดีเพื่อความดีโดยแท้ และบัดนี้คุณหญิงก็ได้จากพวกเราไปแล้ว จากสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายทั้งปวงในโลกนี้ แต่คุณงามความดีของคุณหญิงนั้นมิได้ตายจากตามไปด้วย

ณ โอกาสนี้ ในนามท่านเจ้าคุณพระราชมุนี เจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม พร้อมด้วย พุทธบริษัททั้งหลายและอาตมา ขอตั้งอธิษฐานอัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายบันดาลให้คุณหญิงวรวิทย์พิศาล (วรรณา นิโลดม) ไปสู่สุคติในสัมปรายภพอันควรด้วยเทอญ

พระครูคุณสารสาทร
วัดอาวุธวิกสิตาราม (บางพลัดนอก) ก.ท.ม.
๓ มีนาคม ๒๕๒๖

คำไว้อาลัย

คุณหญิง ยิ่งด้วยทรัพย์ ศฤงคาร
วรรณา ผ่องโอพาร เพียบพร้อม
วรวิทย์ จิตเบิกบาน เปี่ยมสุข
พิศาล บริวารล้อม เชิดช่วยอวยชัย

....

คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล ท่านกล้าหาญเอาตัวรอดเป็นยอดหญิง
ออกประพฤติพรหมจรรย์มั่นคงจริง ละทุกสิ่งบุตรธิดาไม่อาวรณ์
ละญาติมิตรเคยสนุกร่วมสุขสันต์ เพราะใจมั่นตรองความตามคำสอน
เห็นไม่เที่ยงตามคำพระละนิวรณ์ ท่านถ่ายถอนอุปาทานทุกด้านไป
จิตสงบพบพระชนะทุกข์ มีความสุขอยู่ในธรรม์ไม่หวั่นไหว
จนล่วงเข้าวัยชราน่าเห็นใจ มีโรคภัยเบียดเบียนความเปลี่ยนแปลง
บุตรธิดาเห็นว่าท่านลำบาก อายุมากแม้จิตใจยังเข้มแข็ง
อยู่ป่าเขาอีกไม่ได้ไม่แข็งแรง จึงจัดแจงรับท่านมาบูชาคุณ
ท่านอยู่บ้านก็สำราญกับหลานลูก มีความสุขร่วมก่อสร้างและเกื้อหนุน
ทั้งพระชีได้อาศัยท่านใจบุญ ช่วยเจือจุนตกแต่งทุกแห่งไป
ท่านใจดีมีศรัทธามิได้ขัด รู้แล้วจัดแจงรับไม่ผลักไส
ต่างจังหวัดต่างประเทศเขตใกล้ไกล ได้อาศัยเป็นกำลังยั่งยืนมา
จนถึง ๕ ธันวาศรัทธามาก บริจาคทุนทรัพย์ทอดผ้าป่า
ที่**รัตนไพบูลย์** รามอินทรา แล้วกลับมาพักบ้านสำราญใจ
เย็นไปโบสถ์**เทพศิรินทราวาส** จิตสะอาดยิ้มย่องผุดผ่องใส
กราบสมเด็จจอมสงฆ์ด้วยจงใจ บังเอิญให้ชีพดับไปฉับพลัน

อนิจจา! โอ้ว่ามาจำเพาะ เหมือนท่านเจาะจงได้ดังหมายมั่น
สพโชคดีแม้ถึงที่วายชีวัน ทุกเขตต์ขันธ์ไม่เคยมีเช่นนี้เลย
ข้าพเจ้าเหล่าแม่ชีที่ได้ทราบ จิตเย็นวาบคิดไปใจหยุดเฉย
สายยังเห็นเย็นท่านวายไม่นึกเลย พุธโธ่เอ๋ยหนอชีวิตอนิจจัง
คุณความดีที่สร้างไว้ได้มากนัก สุดที่จักรำพันไปให้สมหวัง
ขอความดีที่ท่านสร้างอย่างจริงจัง เป็นพลังบรรดาลให้ไปนิพพาน.

แม่ชีละม้าย บุตรเมฆ
อดีตประธาน
ประพันธ์ในนามของมูลนิธิสถาบันแม่ชีไทย
ในพระบรมราชินูปถัมภ์

แม่

● อุ่นอะไร	หรือจะอุ่น	เท่าอกแม่
อุ่นแท้แท้	แม่จ๋า	หาไหนเหมือน
อกคนอื่น	หมื่นแสน	อาจแชเชือน
อกของแม่	มิเขยื้อน	จากลูกเลย
● แม่จ๋า....		
พระคุณนั้น	สุดจะหา	สิ่งใดเหมือน
น้ำใจแม่	โชติช่วง	ดังดวงเดือน
เตือนให้ลูก	กตัญญู	มิรู้วาย
● **รักอะไร**	**หรือจะแท้**	**เท่าแม่รัก**
ผูกสมัคร	สายเลือด	ไม่เหือดหาย
รักอื่น	ยังประจักษ์	ว่ารักคลาย
จืดจางง่าย	ไม่จีรัง	ดังมารดา
● จะเปรียบเทียบ	สิ่งใด	ย่อมไม่ได้
พระคุณแม่	นั้นไซร้	มากนักหนา
เมื่อแม่อยู่	**อุ่นใจลูก**	**ทุกเวลา**
ได้เห็นหน้า	แสนชื่น	ระรื่นใจ
● เจ้าอยู่สุข	แม่สุข	พลอยตามเจ้า
ครั้นทุกข์เล่า	แม่ทุกข์	สุขหายหัน
ขวนขวาย	รนหาสุข	ทุกคืนวัน
แม้ชีวัน	แม่จะขาด	มิคลาดเลย
● **พร้อมที่**	**จะอภัย**	**ให้ทุกเมื่อ**
รักไม่เบื่อ	เกลียดไม่ลง	เพราะสงสาร
นึกเมื่อตอน	อุ้มท้อง	ต้องทรมาน
ให้ดื่มธาร	จากทรวงอก	ฟกช้ำมา
● ความรัก	ของผู้อื่น	ดาษดื่นนัก
มินานจัก	จืดจาง	อย่างน้ำท่า
แต่ความรัก	ของท่าน	ผู้มารดา
สุดจะหา	จืดจาง	มิสร่างเลย

ลูก

คิดถึงคุณยาย

ทันทีที่รู้ข่าวว่าคุณยายได้จากโป่งไปแล้ว มีความรู้สึกว่า มันตื้อ เบาหวิว มันงง ยังไงบอกไม่ถูก เพราะว่าวันนั้น วันสุดท้ายโป่งกับคุณยายยังไปทำบุญด้วยกัน ทานข้าวกลางวันด้วยกัน โป่งยังตำหมากให้คุณยาย พร้อมกับได้รับคำชมว่า “หยิบถูกใจ” เรายังได้พูดคุย หัวเราะกัน คุณยายดูแข็งแรงร่าเริง และต่อมาอีกไม่กี่ชม. ก็ได้รับข่าวที่น่าเศร้าที่สุดในชีวิต เสียใจร้องไห้น่ะ ไม่ต้องพูดถึง เพราะคุณยายเป็นที่หนึ่งที่โป่งมีความผูกพันด้วยใจอย่างลึกซึ้ง ทั้ง ๆ ที่เคยเตรียมใจมานานแล้วว่าจะต้องมีวันนี้ แต่ก็อดใจหายไม่ได้ มันรวดเร็วเสียจนปรับตัวให้รับสถานการณ์นั้น ๆ ไม่ทัน เร็วเหลือเกินสำหรับมนุษย์ปุถุชนอย่างเราจะทำใจได้

จากนี้ไปทุกอย่างเป็นอดีต จะไม่มีคุณยายที่รัก ไม่มีคุณยายที่น่ารักให้จูง ประคองและคอยปรนนิบัติอีกแล้ว ไม่มีที่ปรึกษาชั้นยอด ไม่มีคำสั่งสอนจากปาก และก็ไม่มีทุก ๆ อย่างที่คุณยายให้อย่างที่ไม่ต้องการสิ่งตอบแทน...และอื่น ๆ ที่บรรยายออกมาไม่ได้...โป่งคิดว่าโป่งก็มีบุญที่ได้เกิดมาเป็นหลานคุณยาย ได้มารับใช้ และได้เป็นหลานรักอย่างที่ใคร ๆ พูดกัน โป่งจะพยายามทำตัวให้เหมือนกับเมื่อตอนที่คุณยายยังมีชีวิตอยู่ จะหัดคิดให้เป็น แก้ปัญหาให้เป็น ตัดสินใจให้ดีและแน่นอน ไม่เป็นคนดีแต่พูด เป็นต้น คุณยายทำบุญมากและไม่เคยต้องการสิ่งตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น คุณยายจึงไปดีที่สุด ไปอยู่ที่สูงแล้วแน่นอน

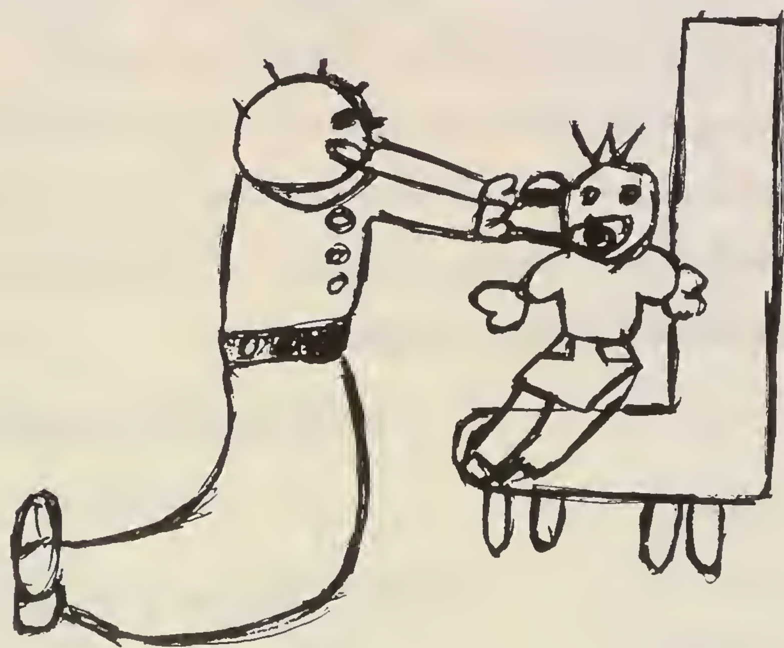
๘๐ กว่าปี ที่คุณยายต้องเหนื่อยกับภาระต่าง ๆ ในโลกความบริสุทธิ์ของคุณยาย บัดนี้คุณยายได้พักอย่างสงบจริง ๆ ซะที คุณยายไม่ต้องห่วงอะไรแล้วนะคะ เพราะคนที่เกิดเป็นลูกหลานคุณยายต้องปฏิบัติอย่างที่เคยบอกไว้กับคุณยายทุกอย่าง จะไม่ทำให้ความตั้งใจของคุณยายต้องมัวหมอง คุณยายคอยเตือนให้โป่งเดินทางที่ถูกด้วยเถิดค่ะ.

กราบแทบเท้าคุณยายที่รักที่สุด
จิโล่ง

(อรรัตน์ อินทุสุต ลูกสุรจิตต์-สีทันดร อินทุสุต)

กลอน ของ นุนิ

คุณชวดนี้ มีบุญคุณ
หนักหนา เลี้ยงดูเรามา
ตั้งแต่ เล็กๆ ป้อนอาหารให้
เรากิน เหมือนแม่คนที่2
ของเรา ขอให้คุณชวด
จงมีความสุขบนสวรรค์

ด.ญ.จุลนี เทียนไทย อายุ ๘ ปี
เหลนคนแรกของคุณทวด
ลูกจุฑา-มรนี เทียนไทย

ขอบพระคุณ

เจ้าภาพขอกราบขอบพระคุณในไมตรีจิตของท่านที่เคารพ ญาติและมิตรที่ได้แสดงน้ำใจในความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ครั้งนี้ ทั้งได้ให้คำแนะนำความช่วยเหลืออีกนานัปการตลอดจนร่วมบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม และได้กรุณาให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ คุณแม่ คุณหญิงวรรณาวรวิทย์พิศาล หากการรับรองไม่ทั่วถึงทุกท่าน หรือมีสิ่งขาดตกบกพร่องไม่เรียบร้อยประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย.

อนึ่ง เนื่องจากการที่คุณแม่เป็นพุทธศาสนิกที่เคร่งครัดในการปฏิบัติธรรม ชอบทำบุญทำทาน และบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศล เจ้าภาพจึงเห็นควรสร้างสิ่งที่เป็นถาวรวัตถุให้เป็นอนุสรณ์ที่ยั่งยืนในพระศาสนาร่วมกับทางวัดเทพศิรินทร์ เพื่อจัดทำพื้นพระอุโบสถด้วยหินอ่อนแทนของเดิมที่ชำรุด และประจวบสอดคล้องกับเหตุการณ์ในวันจากไปของคุณแม่ในพระอุโบสถนี้ด้วย ในการสร้างอนุสรณ์นี้ได้ใช้เงินที่คุณแม่ได้จัดมอบไว้เพื่อบำเพ็ญกุศลส่วนหนึ่ง จากบรรดาลูกหลาน และส่วนที่ได้รับมาเพื่อบำเพ็ญกุศล อันได้มาจากท่านที่เคารพ ญาติและมิตรอีกส่วนหนึ่ง รวมทั้งหมดเป็นเงินสองแสนบาท จึงขอกราบเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และหวังว่าท่านที่เคารพญาติและมิตรที่มีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศล คงจะได้ร่วมกันอนุโมทนาในงานครั้งนี้ด้วย.

ขออำนาจแห่งบารมีทานครั้งนี้ จงดลบันดาลให้คุณแม่ได้ไปสู่สัมปรายภพที่บริสุทธิ์หลุดพ้นจากสิ่งที่เป็นทุกข์ทั้งปวง

เจ้าภาพ

สารบาญ

หน้า

จัดพิมพ์โดย
ห้างหุ้นส่วนจำกัดอิมพีลเม้นท์
๑๐๒/๑๘ โอฬาร ๑ คลองกุ่ม บางกะปิ กทม.